

**HELENA AUGUSTA:
İDEAL HİRİSTİYAN İMPARATORİÇE İMGESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Gökçe ZİNCAP

Eskişehir 2024

**HELENA AUGUSTA:
İDEAL HİRİSTİYAN İMPARATORİÇE İMGESİ**

Gökçe ZİNCAP

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih (Eskiçağ) Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erkan İZNİK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Haziran 2024

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Gökçe ZİNCAP'ın ‘‘Helena Augusta: İdeal Hıristiyan İmparatoriçe İmgesi’’ başlıklı tezi tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan Tarih Ana Bilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) :

Üye :

Üye :

Enstitü Müdürü

ÖZET

HELENA AUGUSTA:

İDEAL HİRİSTİYAN İMPARATORİÇE İMGESİ

Gökçe ZİNCAP

Tarih (Eskiçağ) Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran, 2024

Danışman: Prof. Dr. Erkan İZNİK

Geç Antikçağ'ın önemli kadın figürlerinden biri olan Flavia Iulia Helena *Augusta*, imparator I. Constantinus'un annesidir. Bununla birlikte ölümünün ardından *inventio crucis* (kutsal haçın keşfi) ile ilişkilendirilerek Hristiyanlık tarihi içerisinde çok önemli bir misyon üstlendiğine inanılan Helena'nın yaşamına ilişkin çok az şey bilinmektedir. Nitekim Geç Antikçağ literatürü incelendiğinde, Helena'ya dair bilgi veren kaynakların genel itibarıyla *augusta*'nın yaşamının son yıllarına tarihlendiği tahmin edilen *lignum crucis*'i (kutsal haç kalıntıları) arayış öyküsüne odaklanarak yaşamının diğer detaylarını büyük oranda göz ardı ettikleri gözlemlenmektedir.

Çalışmamızın amacı, filolojik kaynaklar başta olmak üzere, epigrafik ve nümismatik verilerden yararlanılarak Flavia Iulia Helena *Augusta*'nın bir biyografisinin oluşturulması ve böylece dini kişiliğinden bağımsız bir şekilde yaşadığı dönemin koşulları içerisinde büründüğü rollerin tartışılmasıdır. Bu doğrultuda çalışmamızın zamansal sınırlılığını, Helena'nın yaşadığı dönem olan III. yüzyılın ikinci yarısı ile IV. yüzyılın ilk yarısı, mekânsal sınırlılığını ise Helena ile ilişkilendirilen epigrafik, nümizmatik ve arkeolojik verilerin dağılımını nedeniyle söz konusu dönemde Roma İmparatorluğu'nun egemen olduğu coğrafya oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Helena, Constantinus, *Augusta*, Hristiyanlık, Geç Antikçağ

ABSTRACT

HELENA AUGUSTA:

THE IMAGE OF THE IDEAL CHRISTIAN EMPRESS

Gökçe ZİNCAP

Department of History (Ancient History)

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, June, 2024

Supervisor: Prof. Dr. Erkan IZNIK

Flavia Iulia Helena *Augusta*, one of the most important female figures of Late Antiquity, was the mother of the emperor Constantine I. However, little is known about the life of Helena, who is believed to have undertaken a very important mission in the history of Christianity by being associated with *inventio crucis* (the discovery of the holy cross) after her death. As a matter of fact, when the Late Antique literature is analysed, it is observed that the sources that provide information about Helena generally focus on the story of the search for the *lignum crucis* (the remains of the holy cross), which is estimated to date to the last years of *augusta*'s life, and largely ignore other details of her life.

The aim of our study is to create a biography of Flavia Iulia Helena *Augusta* by making use of philological sources, epigraphic and numismatic data, and thus to discuss the roles she played within the conditions of the period in which she lived, independent of her religious personality. In this direction, the temporal limitation of our study is the second half of the III. century and the first half of the IV. century, the spatial limitation of our study is the geography dominated by the Roman Empire during the period in question due to the distribution of epigraphic, numismatic and archaeological data associated with Helena.

Keywords: Helena, Constantinus, Augusta, Christianity, Late Antiquity

TEŞEKKÜR SAYFASI

Öncelikle, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca daima bana yol gösteren, pandemi dönemi de dahil olmak üzere gerektiğinde kişisel yaşantısından dahi ödünler vererek gece gündüz demeden öğrencileri için her zaman ulaşılabilir olan, tez konusunun belirlenmesi ve yazım sürecindeki saatlerce süren görüşmelerimiz sırasında daima teşvik edici olan, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Erkan İZNİK’e teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatın her alanında olduğu gibi eğitim hayatım boyunca her konuda beni koşulsuz şartsız destekleyen, her türlü maddi ve manevi desteğini benden bir an olsun esirgemen sevgili anneme sonsuz teşekkür ederim. Son olarak farkında olmasalar da tezimizin hazırlık süreci boyunca bütün stresimi göğsünde yumuşatarak süreci benim için daha kolay bir hale getiren kedilerim Dobby ve Bebek’e çok teşekkür ederim.

.../.../2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

(İmza)

.....

Gökçe ZİNCAP

.../.../2024

STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES

I hereby truthfully declare that this thesis is an original work prepared by me; that I have behaved in accordance with the scientific ethical principles and rules throughout the stages of preparation, data collection, analysis and presentation of my work; that I have cited the sources of all the data and information that could be obtained within the scope of this study, and included these sources in the references section; and this study has been scanned for plagiarism with “scientific plagiarism detection program” used by Anadolu University, and that “it does not have any plagiarism” whatsoever. I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby express my consent to all the ethical and legal consequences that are involved.

.....

(İmza)

.....

Gökçe ZİNCAP

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR SAYFASI	vi
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vii
STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
GÖRSELLER DİZİNİ	xi
EKLER DİZİNİ	xii
TABLolar DİZİNİ	xiii
HARİTALAR DİZİNİ.....	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ	xv
1.GİRİŞ	1
1.1. Amaç, Kapsam ve Yöntem	1
1.2. Kaynakların Değerlendirilmesi.....	2
1.2.1. Filolojik kaynaklar	2
1.2.2. Epigrafik kaynaklar	4
1.2.3. Nümizmatik veriler	4
1.2.4. Modern kaynaklar	4
I. BÖLÜM	
1.1. Helena'nın Saray Öncesi Yaşamı: Karanlık Yıllar	6
1.1.1. Köken tartışmaları	6
1.1.2. Toplumsal statü tartışmaları: <i>de stercore ad regnum</i>	11
1.1.3. Helena ve Constantius Chlorus: Yasal çerçeve ve meşruiyet iddiaları	15
1.2. Saray Yılları: Kamusal Alanda Helena.....	21
1.2.1. İmparator Constantinus'un yükselişi.....	22

1.2.2. Tetrarchia kadınları: <i>Nobilissima femina</i>	26
1.2.3. Flavia Iulia Helena	29

II. BÖLÜM

2.1. “İmparatorluk Otoritesinin İhtişamı İçerisinde” Helena’nın Doğu Eyaletlerini Ziyareti.....	43
2.1.1. Tarihlendirme ve olası güzergahların belirlenmesi	44
2.1.2. Yolculuğun siyasi nedenleri.....	46
2.1.3. <i>Inventio crucis</i> : Helena ve kutsal hac efsanesi	50
2.2. Ölümü ve Dini Kişiliğine Yönelik Tartışmalar.....	55
2.2.1. Ölümü.....	55
2.2.2. Dini kişiliğine yönelik tartışmalar: “hangi Hıristiyanlık?”.....	58
SONUÇ	60
KAYNAKÇA.....	63
EKLER	
TABLolar.....	
HARİTALAR.....	
ÖZGEÇMİŞ SAYFASI	

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1.1.	Fausta'nın düğün sikkesi.	27
Görsel 1.2.	Helena ve Fausta onuruna darp edilen Thessalonica sikkeleri.	29
Görsel 1.3.	Antiochia'da darp edilen bronz follis.	31
Görsel 1.4.	Sirmium'da darp edilen SECVRITAS REIPVBLICE lejantlı sikke. ...	32
Görsel 1.5.	Constantinopolis'te darp edilen PAX PVBLICA lejantlı sikke.	32
Görsel 1.6.	PIETAS AVGVSTAE lejantlı madalyon.	34
Görsel 1.7.	Helena'nın (Genç Agrippina?) oturan mermer heykeli.	35
Görsel 1.8.	Helena'nın oturan heykeli.	36
Görsel 1.9.	Helena'yı temsil ettiği düşünülen mermer büst.	37
Görsel 1.10.	326/330 yıllarına tarihlenen heykel kaidesi.	38
Görsel 2.1.	Tor Pignattara'de bulunan porfir lahit.	57

EKLER DİZİNİ

- EK-1.** Antiochia’da darp edilen Fausta sikkesi.
- EK-2.** Treveri’de darp edilen Fausta Madalyonu.
- EK-3.** SALUS REIPUBLICAE lejantlı Fausta sikkesi.
- EK-4.** Constantinus, Crispus ve Fausta’nın birlikte betimlendiği altın madalyon.
- EK-5.** Helena’yı temsil ettiği düşünülen heykel başı.
- EK-6:** Helena’yı temsil ettiği düşünülen mermer büst.
- EK-7:** Helena’yı temsil ettiği düşünülen mermer büst.
- EK-8:** Helena veya Aelia Flaccilla’ya ait olduğu düşünülen heykel.
- EK-9:** Helena’yı temsil ettiği düşünülen mermer heykel.
- EK-10.** Seapinum Meclisi ve halkı tarafından Helena’ya adanan heykelin kaidesi
- EK-11.** Roma’daki hamam kompleksinin restorasyonunu bildiren mermer levha.
- EK-12.** Helena, Constantinus ve *caesar*ları temsil ettiği düşünülen *labarum* işlenmiş altın madalyon.
- EK-13.** Treveri’de bulunan imparatorluk konutunun tavanında bulunan freskolar.
- EK-14.** Treveri’deki bulunan tavan freskosunda Helena’yı temsil ettiği düşünülen 8 numaralı panel.

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Zaman çizelgesi.

Tablo 2. Constantinus Hanedanlığı'nın soy ağacı

Tablo 3. Helena ile ilişkilendirilen epigrafik buluntular

Tablo 4. Helena ile ilişkilendirilen yazıtların çevirileri

Tablo 5. Filolojik kaynaklarda tanımlanan Helena heykelleri

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Helena onuruna sikke üretimi yapılan darphaneler.

Harita 2. Roma’da Helena ile ilişkilendirilen yapılar.

Harita 3. Helena’nın doğu eyaletlerine yolculuğunu gösteren harita.

KISALTMALAR DİZİNİ

Genel Kısaltmalar

a.g.k.	: Adı geçen kaynak
a.g.m.	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Env. No:	: Envanter numarası
No:	: Numara.
s.	: Sayfa
vol.	: Volume (cilt)

Araştırma Eserleri

(Kısaltmalar genel olarak Oxford Classical Dictionary'daki kısaltma listesine göre yapılmıştır.)

CIG	: Corpus Inscriptionum Graecarum
CIL	: Corpus Inscriptionum Latinarum
CSCO	: Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium
CSEL	: Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum
ILS	: Inscriptiones Latinae Selectae
LSA	: Last Statues of Antiquity
PLRE I.	: The Prosopography of the Later Roman Empire, vol. I
RIC	: Roman Imperial Coinage

SEG : Supplementum Epigraphicum Graecum

Filolojik Eserler

Ammianus Marcellinus	: Ammianus Marcellinus, Res Gestae
Ambr. De ob. Theod.	: Ambrosius De obitu Theodosii
Aur. Vict. Caes.	: Aurelius Victor, Liber de Caesaribus
Athanas. Hist. Arian.	: Athanasius, Historia Arianorum
Chron. Pasch.	: Chronicon Paschale
Epit. Caes.	: Epitome De Caesaribus
Euseb. Hist. eccl.	: Eusebius, Historia Ecclesiastica
Euseb. Vit. Const.	: Eusebius, Vita Constantini
Eutr. Brev.	: Eutropius, Breviarum
Firm. Mat.	: Firmicus Maternus, Matheseos Libri VIII
Hieroc. Synec.	: Hierocles, Synecdemos
Hieron. Chron.	: Hieronymus, Chronica
Lactant. De mort. pers.	: Lactantius, De Mortibus Persecutorum
Lib. Pont.	: Liber Pontificalis, vol. I
Marutha.	: The Canons Ascribed to Maruta of Maipherqat
Nov.	: Novellae
Origo Const.	: Anonymus Valesianus, Origo Constantini Imperatoris
Oros. Hist. Adv. Pag.	: Orosius, Historiarum Adversum Paganos Libri Septem
Pan. Lat.	: Panegyrici Latini
Parastaseis.	: Parastaseis, Syntomoi Chronikai

Paul. Nol.	: Letters of St. Paulinus of Nola
Philost. Hist. eccl.	: Philostorgius, Historia Ecclesiastica
Procop. Aedif.	: Procopius, Aedifica
Ruf. Hist. eccl.	: Rufinus, Historia Ecclesiastica
Sid. Apoll. Epist	: Sidonius Apollinaris, Epustilae
Soc. Hist. eccl.	: Socrates, Historia Ecclesiastica
Soz. Hist. eccl.	: Sozomen, Historia Ecclesiastica
Sulp. Sev. Chron.	: Sulpicius Severus, Chronicorum Libri Duo
Theod. Hist. eccl.	: Theodoret, Historia Ecclesiastica
Zos.	: Zosimus, Historia Nea

1.GİRİŞ

1.1. Amaç, Kapsam ve Yöntem

Flavia Iulia Helena Augusta, 313 yılında *Edictum Mediolanense* (Milano Fermanı) ile Hristiyanlığı Roma İmparatorluğu içerisinde yasal bir zemine oturtturarak pagan Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığa dönüşmesi sürecinde oldukça önemli bir rol oynayan İmparator Constantinus'un annesidir. Helena'nın tarihsel bir kişilik olarak ön plana çıkarılmasında belirleyici olan unsur, bir imparatorun annesi olmasının ötesinde *inventio crucis* (kutsal haçın keşfi) ile ilişkilendirilmesidir. Şüphesiz, *inventio crucis* Hristiyanlık tarihi içerisinde oldukça büyük bir öneme sahiptir. Nitekim bu önem, tarihsel bir kişilik olan Helena'nın süreç içerisinde Hristiyanlık açısından efsanevi bir kişiliğe bürünmesine sebebiyet vermiştir.

Bu durum Geç Antikçağ literatüründe sıkça karşılaştığımız üzere, Helena'nın “*İmparator Constantinus'un annesi*” ve “*lignum crucis'i (kutsal kalıntılar) keşfeden kişi*” şeklindeki birbirini tekrar eden ve sınırlayıcı niteliğe sahip ifadelerle tanımlanmasına neden olmaktadır. Bu çalışmanın öncelikli amacı, Constantinus ve Helena'nın samimi bir Hristiyan olup olmadığına bakılmaksızın, mevcut kaynakların imkan sağladığı ölçüde Helena'nın biyografisinin yeniden inşa edilmesi ve bu yolla, Constantinus Hanedanlığı'nın en önemli kadın figürü olan Helena'nın tarihsel bir kişilik olarak tartışılmasıdır.

Çalışmamızın zamansal sınırlılığını, Helena'nın yaşam süresine paralel olarak 248/250 ile 329/330 arasındaki dönem, mekânsal sınırlılığını ise konuya ilişkin malzemenin imparatorluk coğrafyasının farklı bölgelerinde dağınık halde bulunmasından hareketle genel hatlarıyla IV. yüzyılın ilk yarısında Roma İmparatorluğu'nun egemen olduğu coğrafya oluşturmaktadır.

Filolojik kaynaklar başta olmak üzere, epigrafik ve nümismatik veriler ışığında hazırlanan çalışmamız, konunun daha iyi anlaşılmasına olanak sağlaması amacıyla iki ana bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölüm, Helena'nın 248/450 yıllarına tarihlendiği tahmin edilen doğumundan, *inventio crucis* ile ilişkilendirilmesine neden olan ve 326 yılı sonrasına tarihlendiği tahmin edilen doğu eyaletlerini ziyareti arasındaki periyodu konu almaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde Helena'nın dini kişiliği bir kenara bırakılarak,

köken ve toplumsal statüsünün tartışıldığı spekülâtif saray öncesi yaşamı ve oğlu Constantinus'un yükselişine paralel olarak önce *nobilissima femina* daha sonra da *augusta* unvanı almasıyla birlikte kamusal alanda güçlü bir temsiliyet alanı kazandığı 318 ile 326 yılları arasındaki periyodu kapsayan saray yaşantısı ayrı başlıklar altında ele alınmaktadır.

Çalışmamızın ikinci bölümü ise, Helena'nın yaşamının son yıllarını tartışmaktadır. Bölüm, 326-329 yılları arasındaki bir döneme tarihlendiği tahmin edilen doğu eyaletlerine ziyareti ile 329/330 yıllarına tarihlendiği tahmin edilen ölümü arasındaki periyodu konu almaktadır. Bu doğrultuda Helena'nın doğu eyaletlerine gerçekleştirdiği ziyaretinin amaçları ve sonuçları bakımından siyasi ve dini maiyetine yönelik tartışmalar, *invectio crucis*'in Helena ile ilişkilendirilmesi ve tarihsel gelişim sürecinin incelenmesinin ardından Helena'nın ölümü ve dini kişiliğine ilişkin tartışmalar ayrı başlıklar altında değerlendirilmektedir.

Çalışmamızda dönemin siyasi gelişmelerinin beraberinde getirdiği karmaşık ilişkiler ağının daha rahat takip edilebilmesi amacıyla, tarafımızca hazırlanan zaman çizelgesi ve Constantinus Hanedanlığı'nın soy ağacını gösteren tablonun yanı sıra, Helena ile ilişkilendirilen epigrafik verilerin bölgesel dağılımını ve içeriğini ele alan tablolar yer verilmiştir. Ayrıca Roma'da Helena ile ilişkilendirilen yapıları gösteren bir harita ile IV. yüzyılda Roma ile Kudüs arasındaki olası güzergahları gösteren ikinci bir harita daha eklenmiştir.

1.2. Kaynakların Değerlendirilmesi

1.2.1. Filolojik kaynaklar

Helena'ya ilişkin bilgi veren filolojik kaynakların büyük bir bölümünü, onunla çağdaş olmayan yazarlar tarafından kaleme alınmış olan eserler oluşturmaktadır. Bununla birlikte birbirini tekrar eden ve büyük oranda Helena'nın yaşamının son yıllarına tarihlenen kaynaklar ise ağırlıklı olarak onun doğu eyaletlerine yolcuğunu anlatırken, yaşamının diğer detaylarını büyük oranda göz ardı etmektedirler. Söz konusu kaynaklara ilişkin bir diğer önemli husus, genel itibarıyla Hristiyan olduğuna inanılan Helena'ya ilişkin çelişkili bir imaj yaratmalarındır. Bu doğrultuda Hristiyan yazarlar Helena üzerinden “ideal Hristiyan İmparatoriçe” imgesi yaratmaya çalışırken, bazı pagan yazarların, kendi kişisel eğilimleri ile tezat oluşturan Helena'dan söz ederken aşağılayıcı ifadelerle yer verdikleri görülmektedir. Nitekim yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı

konuya kaynaklık eden söz konusu eserlerin nesnelliğinin tartışmaya açık bir durum olduğunu da belirtmemiz gerekmektedir.

Helena'ya ilişkin bilgiler sunan kaynakların şüphesiz en önemlisi Caesaralı Eusebius'un (260-339), İmparator Constantinus'un ölümünün ardından imparatorun dini kişiliğini yüceltmek amacıyla kaleme aldığı, *panegyric* nitelikli bir çalışma olan *Vita Constantini* isimli eseridir. Helena'nın yaşamına ilişkin detayların yer aldığı tek çağdaş kaynağımız olan bu eser, Helena'nın Hristiyan bir imparatoriçe olduğunun iddia edildiği en erken tarihli kaynak olmasının yanı sıra *augusta*'nın doğu eyaletlerine gerçekleştirdiği ziyareti bildiren tek çağdaş veriyi sunması bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim Eusebius'un aktarımları daha sonra Helena'yı *inventio crucis* ilişkilendirecek olan Hristiyan yazarlar için gereken tarihsel arka planı oluşturmaktadır.

Konuya ilişkin ikinci önemli kaynak, Milano piskoposu Ambrosius'un (340-397) İmparator I. Theodosius'un (379-395) ölümü üzerine hazırladığı *De obitu Theodosii*'dir. Ambrosius'un konuşmasının bir bölümünde Helena'nın *lignum crucis*'i (gerçek haç kalıntıları) keşfeden kişi olduğunu iddia etmektedir. Söz konusu eser Helena'yı *inventio crucis* ile ilişkilendiren en erken tarihli yazılı kaynak olmanın yanı sıra Helena'nın Constantinus Chlorus (293-306) ile tanıştığı sırada bir *stabularia* olduğunu ileri sürmesi nedeniyle Helena'nın toplumsal statüsüne ve Chlorus ile olan ilişkisinin yasal çerçevesine ilişkin yürütülen tartışmalara da kaynaklık etmektedir. Bu anlamda konuya kaynaklık eden bir diğer eser ise Philostorgius'un (368-439) *Historia Ecclesiastica* isimli eseridir. Burada pagan İmparator Julianus Apostata'nın (361-363) Helena'ya ilişkin söylemlerine yer vererek konuya ikinci dereceden kaynaklık eden Philostorgius, pagan dünyanın Helena'ya bakış açısını sunmaktadır.

Üçüncü olarak Eusebius'un ardılları olan kilise tarihi yazarları Aquileialı Rufinus (345-111), Socrates Scholasticus (380-439), Sozomenus (400-450) ve Theodoret'e (393-466) de kısaca değinmemiz gerekmektedir. Eusebius'un *Historia Ecclesiastica* eserini referans alarak kendi yaşadıkları döneme dek kilise tarihindeki gelişmeleri kayıt altına alan söz konusu yazarların eserleri, IV. yüzyılın sonlarında VI. yüzyılın ortalarına dek *inventio crucis*'in gelişim aşamalarını göstermeleri açısından oldukça önemlidir.

Son olarak VI. yüzyılın başları gibi geç bir tarihten kaynaklık ediyor olmasına karşın, Helena'nın yaşamına ilişkin detaylara yer veren en önemli pagan yazarlardan biri

olan Zosimus’a (460-520) da kısaca değinmemiz gerekmektedir. Yazar, *Historia Nea* isimli eseriyle Helena’nın toplumsal statüsü ve Chlorus ile olan ilişkisinin yasal çerçevesine yönelik tartışmalara kaynaklık etmesinin yanı sıra 326 yılında Constaninus Hanedanlığı’nda yaşanan aile krizinin detaylarını da aktarmaktadır.

1.2.2. Epigrafik kaynaklar

Epigrafik kaynaklar, Helena’nın saraydan kamusal alana yansıtılan imajına doğrudan kaynaklık etmesinin yanı sıra adandığı kişilerin şecerelerini gösteriyor olması bakımından da çalışmamız açısından oldukça önemli olan bir diğer kaynak grubunu oluşturmaktadır. Günümüzde Helena ile ilişkilendirilen toplam on iki adet yazıt bulunmaktadır. Söz konusu yazıtların çoğu Roma kenti ve civarında ele geçirilmiş olup yalnızca üç tanesi imparatorluğun doğu kanadında ele geçirilmiştir.

1.2.3. Nüvizmatik veriler

Helena’nın saraydan kamusal alana yansıtılan imajına doğrudan kaynaklı eden bir diğer önemli kaynak grubunu nüvizmatik veriler oluşturmaktadır. İmparatorluğun on beş farklı darphanesinde, beş ana tipte karşımıza üretilerek imparatorluk coğrafyasında dolaşıma giren sikkelerin bir diğer önemi Helena’nın yaşamına dair bir kronoloji oluşturulabilmesine katkı sağlamalarıdır.

1.2.4. Modern kaynaklar

Modern literatürde Helena’ya ilişkin yapılan kapsamlı araştırma J. W. Drijvers’in 1992 yılında kitaplaştırılmış olan “*Helena Augusta: The Mother of Constantine the Great and the Legend of Her Finding of the True Cross.*” isimli tez çalışmasıdır. Bu eser Helena’nın modern literatürde hazırlanan ilk biyografisi olmanın yanı sıra söz konusu çalışma, büyük oranda kutsal haç efsanesine odaklanması açısından bizim çalışmamızdan büyük oranda ayrılmaktadır.

Tezimiz açısından öneme sahip bir diğer çalışma ise I. L. Navarro tarafından 2013 yılında hazırlanmış olan “*Helena Augusta: Una Biografía Histórica*” başlıklı tezdır. Helena’nın yaşamının tarihsel gerçekliklerini kurgusal anlatılardan ayırmayı amaçlayan Navarro’nun söz konusu çalışması bize göre, Helena’ya ilişkin yalın bir biyografi olmaktan ziyade Geç Antikçağ kaynaklarının bir derlemesi niteliğindedir. Bunun nedeni mevcut verileri yorumlarken çalışmasının farklı bölümlerinde sürekli tekrara düştüğü açıkça gözlemlenen yazarın konuya ilişkin kapsamlı bir analiz yapmamış olmasıdır.

Helena'ya ilişkin modern literatürde yapılmış olan en güncel çalışma, Hillner'in 2024 yılında hazırladığı, “*Helena Augusta: Mother of the Empire*” isimli çalışmasıdır. Helena'ya dair modern literatürdeki en kapsamlı biyografik çalışma olmakla birlikte “Geç Antikçağ'da kadın” temasının da kapsamlı değerlendirmesini sunmaktadır. Bu çerçevede Helena'nın yanı sıra III. yüzyılın sonlarından V. yüzyılın ortalarına kadar imparatorluk ailesine mensup diğer kadınları da ele alması nedeniyle zamansal sınırlılığı ve kapsamı açısından bizim çalışmamızdan ayrılmaktadır.

I. BÖLÜM

1.1. Helena'nın Saray Öncesi Yaşamı: Karanlık Yıllar

Bu bölümün karanlık yıllar başlığını taşıyor olması Helena'nın yaşamının sonraki dönemlerinin kusursuz bir bütünlük içerisinde kayıt altına alınmış olduğu izlenimini yaratmamalıdır. Helena hakkında bilgi veren mevcut kaynaklar, yaşam öyküsündeki büyük boşlukları doldurabilmek noktasında yeterli değildir. İlaveten erkek egemen Roma İmparatorluğu'nda saray çevresinde yaşamış kadınlara dair bildiklerimiz bazı istisnalar dışında resmi kayıtların bize sunduğu isimler, akrabalık ilişkileri ve hükümdarlık sürelerine paralel yaş hesaplamalarından da öteye gitmemektedir. Bu durumda Helena'yı, saray çevresinde yaşamış ve resmi kayıtlarda göz ardı edilmiş yüzlerce kadının aksine dönemin koşullarına rağmen hayatta kalmayı başarabilmiş tarihi bir figür olarak değerlendirmemiz gerekmektedir. Nitekim Constantinus'un yükselişine paralel olarak saraydan kamusal alana yansıtılan görünümü, 318 yılından itibaren onun yaşamına dair görece bir kronoloji oluşturmaya olanak sağlasa da çalışmamızın bu bölümünün odak noktasını oluşturan köken ve toplumsal statü tartışmaları tümüyle varsayımlar etrafında şekillenmektedir. (Bkz. Tablo 1.) Bu durumda Helena'nın büyük oranda belirsiz ve hatta spekülatif saray öncesi yaşamını tarihsel bir bakış açısıyla “karanlık yıllar” olarak nitelendirmemiz bize göre uygun düşmektedir.

1.1.1. Köken tartışmaları

Helena'nın ne zaman ve nerede doğduğuna ilişkin dönemin kaynaklarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durum daha sonra detaylı olarak tartışılacağı üzere, kasıtlı bir sessizlikten kaynaklanıyor olabileceği gibi, basitçe bir göz ardı edilmişlikten de kaynaklanıyor olabilir. Yine de modern literatürde Helena'nın Bithynia'daki Drepanum'da (Yalova) doğduğuna ilişkin genel bir kabul söz konusudur.¹ Bu yaklaşımın temel dayanağını ise Caesareali Procopius'un, İmparator I. Justinianus'un imar

¹J. W. Drijvers (1992). *Helena Augusta: The Mother of Constantine the Great and the Legend of Her Finding of the True Cross*. Leiden: Brill, s. 9; H. A. Pohlsander (2004). *The Emperor Constantine*. London: Routledge, s. 13; Navarro (2013). *Helena Augusta: Una Biografía Histórica*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, s. 11; T. Barnes (2014). *Constantine: dynasty, religion, and power in the later Roman Empire*. Chichester: Wiley-Blackwell, s. 37-38; J. Hillner (2023). *Helena Augusta: Mother of the Empire*. New York: Oxford University Press, s. 18.

faaliyetlerini yüceltmek için kaleme aldığı *De Aedificiis*'de aktardığı söylentiler oluşturmaktadır. Buna göre, Bithynia'da İmparator Constantinus'un annesinin adını taşıyan bir kent bulunmaktadır. İmparator, küçük bir yerleşim olan Drepanum'u annesi Helena'nın doğum yeri olması nedeniyle onurlandırarak kent statüsüne yükseltmiş ve annesine ithafen Helenopolis olarak yeniden isimlendirmiştir.²

Bithynia'daki Helenopolis kentinin varlığı VI. yüzyıla kadar Procopius'un öncülleri tarafından da birçok kez tekrarlanmıştır. Fakat söz konusu aktarımların çoğunda yalnızca Helenopolis'in varlığından söz edilirken Drepanum'un statü değişikliğine ilişkin herhangi bir neden sonuç ilişkisi kurulmamıştır.³ Aslında Drepanum'un statüsünün yükseltilmesine yönelik ilk neden sonuç ilişkisini kuran da Aziz Hieronymus (342-420) olmuştur. Hieronymus, 327 yılında Drepanum'un Constantinus tarafından Aziz Lucianus'u (240-312) onurlandırmak adına kent statüsüne yükseltildiğini ileri sürmüştür.⁴ Helenopolis kentinin kuruluşuna yol açan Aziz Lucianus'un şehitlik öyküsünü detaylandıran Philostorgius'un (368-439) aktardıklarına göre, Antiochia (Antakya) kilisesine bağlı olan Lucianus, İmparator Maximinus Daia'nın (310-313) Hristiyan cemaate uyguladığı kovuşturma hareketi sırasında Nicomedia'ya (İzmit) sürgün edilerek 312 yılında şehit edilmiş ve körfeze atılan cansız bedeni bir yunus tarafından Drepanum'a taşınmıştır. Bu noktada Philostorgius, Hieronymus'dan farklı olarak Drepanum'u Aziz Lucianus'un anısına onurlandıran kişinin Constantinus değil, bizzat Helena'nın kendisi olduğunu ileri sürerek kentin statü değişikliğine ilişkin yeni bir tartışma yaratmıştır.⁵

²Procop. Aedif. V.2.1-13.

³Euseb. Vit. Const. IV.61.1; Soc. Hist. eccl. I.17; Soz. Hist. eccl. II.2.

⁴Hieron. Chron. A328. VII. yüzyıla tarihlenen ve anonim bir derleme olan *Chronicon Paschale*'da aktarımlara göre Constantinus, Helenopolis'e vergi muafiyeti de vermiştir. **Bkz.** Chron. Pasch. 527.

⁵Philost. Hist. eccl. II.12-14. 325 yılındaki Nicaea (İznik) Konsili'nde yasaklanan *Arianizm* hareketinin kurucusu olan Arius'un (256-336), Aziz Lucianus'un öğrencisi olduğu bilinmektedir. Aziz Lucianus'un bir *vitae* yazan Philostorgius ise *Arianizmi* benimsemiş olan bir kilise tarihçisidir. **Bkz.** T. Kaçar (2015). *Geç Antikçağ'da Hristiyanlık: Doğu'da İsa Doktrini'nin Siyasi ve Entelektüel Tarihi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 52-54. Bu bağlamda Hieronymus ve Philostorgius'un, Helena ve Constantinus ile Aziz Lucianus arasında kurduğu bağlantı, Erken Hristiyanlık Dönemi için bir fenomen olan "hangi Hristiyanlık?" sorusunu da gündeme getirmektedir. Bu yönüyle "ideal Hristiyan imparatoriçe" olarak sunulan Helena'nın *Arianizm* hareketi ile olası bağlantısı çalışmamızın ikinci bölümünde değerlendirilecektir. M. Kajava (1985). Some Remarks on the Name and the Origin of Helena Augusta. *Acta Philologica Fennica*, (19), 43-44; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 10-11.

327 yılında Drepanum'da yapılan statü değişikliğinin birçok nedeni olabileceği gibi, şüphesiz kente Helena'nın adının verilmiş olması da bir rastlantıdan ibaret değildir.⁶ Yine de Hieronymus ve Philostorgius'un aktarımlarında olduğu gibi Helena ile Drepanum arasındaki bağlantıyı bir şehitlik öyküsüne indirgemek pek de olası değildir. Kilise tarih yazımında Erken Hristiyanlık dönemi, büyük oranda siyasi otorite karşısında varoluşsal bir mücadelenin temsili olan şehitlik öyküleri etrafında şekillendirilmiştir. Dolayısıyla Hieronymus ve Philostorgius'un eserleri de doğası gereği bu geleneği sürdürme eğilimindedir. İlaveten döneme ilişkin tek çağdaş kaynağımız olan Caesarealı Eusebius da eserlerinde Constantinus ve Helena ile Aziz Lucianus arasında olası bir bağlantıdan söz etmemektedir.⁷ Burada belirleyici olan bir diğer nokta ise Eusebius'un *Chronicon* ve *Historia Ecclesiastica* eserlerinin Hieronymus ve Philostorgius'a doğrudan kaynaklık ediyor olmasıdır. Görünen o ki Drepanum'un kent statü kazanmasında Lucianus'a biçilen rol muhtemelen Hieronymus'un kaynaklık ettiği bir yakıştırmadan ibarettir.

Procopius'un aktarımları ise gerçekliği yansıtmış olabileceği gibi zaman içerisinde Helenopolis'i yüceltmek isteyen yerli halk tarafından yaratılan bir söylenceden de ibaret olabilir. İlaveten VI. yüzyıl, Helena'nın yaşamına dair resmi makamlarca bilinen ve oldukça makul görünen bir gerçekliği vurgulamak için de görece geç bir tarihtir. Bu noktada kanıtların yetersizliğinden yola çıkan Drijvers, Procopius'un aktarımlarının yalnızca etimolojik temelli bir çağrımdan da kaynaklanmış olabileceğini eklemektedir.⁸ Fakat bize göre Drijvers, bu yaklaşımıyla bir saray tarihçisi olan Procopius'un arşivlere doğrudan erişim imkanının getirdiği bilgi ve birikimi göz ardı eden eksik bir bakış açısı sunmaktadır. Procopius'tan daha erken bir döneme kaynaklık eden kilise tarihçisi Sozomenus'un (400-450) aktardıklarına göre, Helena'nın ebedi hatırası, biri Bithynia'da diğeri Palaestina Secunda'da olmak üzere adının verildiği iki kent ile yaşatılmaktadır.⁹ Tıpkı Drepanum gibi Darubbiya (Kfar Kama) da küçük bir yerleşimken kent statüsüne

⁶Bu noktada Hillner, Constantinus'un yeniden adlandırdığı kentlerde daima kendi adından türetilen yer adlarını tercih ederken Helenopolis özelinde bu kalıptan sapmış olduğunun altını çizmektedir. **Bkz.** Hillner, 2023, **a.g.k.**, 19-20; N. Lenski (2016). *Constantine and the Cities: Imperial Authority and Civic Politics*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, s.159-161.

⁷Eusebius, *Vita Constantini*'de Helenopolis'ten yalnızca bir yer ismi olarak söz etmektedir. Euseb. Vit. Const. IV.61. Burada özellikle Constantinus'un piskoposlar ile olan ilişkileri ve Hristiyan cemaat lehinde yürüttüğü imar faaliyetlerini üzerinde duran Eusebius'un Constantinus ile Aziz Lucianus arasında, doğrudan onun amacına hizmet edecek olan olası bir bağlantıyı göz ardı etmesi de mümkün değildir.

⁸Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 11.

⁹Soz. Hist. eccl. II.2.

yükseltilmiş ve Helenopolis olarak adlandırılmıştır.¹⁰ İlâveten Diospontus Eyaleti de Helenopontus olarak anılmaya başlanmıştır.¹¹ Bu durumda söz konusu değişiklikler, Bithynia'daki Helenopolis kentinin diğer kentler karşındaki etimolojik temelli ayırt edici üstünlüğünü de işlevsiz kılmaktadır. Dolayısıyla Procopius'un söz konusu değişikliklere rağmen etimolojik temelli bir yanlgı içerisinde girebileceğini varsayabilmemiz de mümkün değildir.

Procopius'un aktarımlarının arkeolojik verilerle desteklenememesine rağmen modern literatürde büyük oranda benimsenmiş olması, Helena'nın köken ve kimlik tartışmalarında Drepanum'u odak noktası haline getirmektedir. Bu bağlamda Helena'nın Drepanum'da doğduğunu varsayımını benimseyen araştırmacılardan biri olan Hillner, Helena'nın adından hareketle ana dilinin büyük ihtimalle Grekçe olduğunu ama bölgenin etnik ve kültürel hareketliliği nedeniyle ikinci bir dil olarak Latince de konuşuyor olabileceğini eklemektedir. İlâveten cinsiyeti ve kent yaşamının dışında yetiştirilmiş olduğunu göz önünde bulundurarak büyük ihtimalle okuma-yazma bilmediğinin de altını çizmektedir.¹²

Bu noktada Drepanum'un Helena'nın kökenlerinin arandığı tek alternatif olmadığını da belirtmemiz gerekmektedir.¹³ Aslında Helena'nın kökenlerine ilişkin en erken tarihli alternatif teoriyi Maipherqat (Diyarbakır) piskoposu Marutha (ö. 420) sunmaktadır. Buna göre Helena Edessa'da (Şanlıurfa) doğmuştur.¹⁴ Fakat Marutha'nın aktarımları, tarihsel sürece kaynaklık eden bir gerçeklikten ziyade kutsal haç efsanesinin doğu eyaletlerinde yarattığı etkinin sonucunda ortaya çıkan bir Hristiyanlık anlatısı olarak kabul edilmektedir.¹⁵ Nitekim Procopius'tan daha erken bir döneme kaynaklık ediyor olsa da etkinliğinin bulunduğu yerel çevreyle sınırlı olduğunu tahmin edebileceğimiz Marutha'nın halihazırda ana akım Hristiyanlık karşısında ne derece kabul edilebilir olduğu da başka bir tartışma konusudur. Yine de bize göre Marutha'nın yaklaşımındaki asıl problem, Constantius Chlorus ve Helena'nın karşılaşmalarını ve

¹⁰Lenski ise küçük bir yerleşim olan Darubbiya'nın kent statüsüne yükseltilmesi ve Helenopolis olarak adlandırılmasını Constantinus'un Hristiyanlaştırma politikasının bir parçası olarak değerlendirmektedir. **Bkz.** Lenski, 2016, **a.g.k.**, 161-162.

¹¹Nov. XXVIII.1; Hieroc. Synec. 701.2.

¹²Hillner, 2023, **a.g.k.**, 20. Helena'nın adından hareketle yürütülen köken ve kimlik tartışmaları için ayrıca **Bkz.** Kajava, 1985, **a.g.k.**, 41-55.

¹³Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 12; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 17-19.

¹⁴Marutha. s.16.

¹⁵Kajava, 1985, **a.g.k.**, 43; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 51-64; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 18.

ilişkilerinin seyrini açıklamak noktasında yetersiz kalmasıdır. Öyle ki mevcut veriler ışığında söz konusu dönemde Chlorus'u Edessa ve çevresiyle ilişkilendirebilecek herhangi bir kayıt da bulunmamaktadır. Bu durumda Helena'nın geçmişinde Chlorus'tan bağımsız bir göç hareketliliği aramamız gerekmektedir. Fakat dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda, köle ticareti veya evlilik bağı söz konusu olmaksızın bir kadının böyle bir göç hareketliliği yaşaması pek de olası gözükmemektedir. Bu nedenle, bize göre de Marutha'nın aktarımlarını nitelik bakımından tarihsel bir değerlendirmeden ziyade bir Hristiyanlık anlatısı olarak kabul etmek daha uygun düşmektedir.

Helena'nın kökenlerinin arandığı bir diğer alternatif ise İmparator Constantinus'u doğurduğu Naissus (Niş) olmuştur. Aslında Naissus'un, Chlorus ve Helena'nın karşılaşmalarını ve ilişkilerinin gelecek on yıldaki seyrini açıklama noktasında açık ara en iyi alternatif olduğunu söyleyebiliriz. Fakat halihazırda Naissus'un Helena'nın doğum yeri olduğuna işaret eden herhangi bir arkeolojik veri bulunmamaktadır. Bu nedenle Nassius da Helenopolis'in etimolojik temelli üstünlüğünün gölgesinde kalmaya devam etmektedir.

Helena'nın yaşamına yönelik bir başka belirsizlik ise yaşam süresiyle ilgilidir. Tıpkı doğum yeri gibi doğum ve ölüm zamanı da kaynaklarda belirtilmemiştir. Aslında Hillner'in da vurguladığı gibi, dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda hiç kimse hatta Helena bile ne zaman doğduğunu bilmiyor olabilir.¹⁶ Yine de mevcut veriler ışığında yaklaşık olarak bir tarihlendirme yapılabilir. Eusebius, Helena'nın seksen yaşına girdikten kısa bir süre sonra öldüğünü bildirmektedir.¹⁷ Bu noktada Eusebius'un tıpkı Constantinus'a yaptığı gibi Helena'ya da dönemin koşulları için olağanüstü bir yaşam süresi biçmiş olduğunun altını çizmek gerekmektedir.¹⁸ Eusebius'un eserlerindeki *panegric* geleneği sürdürme eğiliminden hareketle yanıltıcılık payının yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bu durum döneme doğrudan tanıdıklık eden yazarın, yaş hesaplamalarını tarihsel bir gerçekliğe dayandırmış olma ihtimalini tümenden reddedebileceğimiz anlamına gelmemektedir. Nitekim modern literatürde Helena'nın yaşam süresine ilişkin bütün hesaplamalar Eusebius'un aktarımları etrafında şekillendirilmektedir. Helena'nın ölüm tarihine işaret eden bir diğer önemli ipucu ise onuruna darp edilmiş olan sikkelerdir. (Bkz. Harita 1) 318 yılından itibaren Roma

¹⁶Hillner, 2023, **a.g.k.**, 21.

¹⁷Euseb. Vit. Const. IV.46.1.

¹⁸Euseb. Vit. Const. I.8.1.

İmparatorluğu'nun on beş farklı darphanesinde, beş ana tipte karşımıza çıkan sikkelerin üretiminin 329 yılından itibaren durdurulmuş olması Helena'nın muhtemel ölümü ile ilişkilendirilmektedir. Buna göre, doğumu için 248/250 yılları, ölümü için 329/330 yılları önerilmektedir.¹⁹

1.1.2. Toplumsal statü tartışmaları: *de stercore ad regnum*

Modern literatürde Helena'nın kökenlerinin Roma İmparatorluğu'ndaki sosyal piramitin en alt katmanlarına dayandığına yönelik genel bir kabul söz konusudur.²⁰ Öyle ki bazı araştırmacılar dönemin kaynaklarının bu konudaki sessizliğini, Helena'nın önemsiz kökeni ve düşük toplumsal statüsünün İmparator Constantinus ve oğullarının üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilere karşı uygulanan bir sansür mekanizması olarak değerlendirmektedir.²¹

Helena'nın toplumsal statüsüne işaret eden en erken tarihli kaynağımız IV. yüzyılın sonlarına tarihlenen *Origo Constantini Imperatoris*'dir. Burada Helena'dan bir *vilissima* olarak söz edilmektedir.²² Hukuki bir terim olan *vilissima*, genel bir ifade olmakla beraber, III. yüzyıldan itibaren toplumun alt katmanlarındaki hem özgür hem de özgür olmayan çok sayıda insanı kapsayan *humiliores* sınıfına işaret etmektedir.²³ Bu bağlamda Helena'nın toplumun alt katmanlarından geliyor olması, köken tartışmalarıyla da örtüşmektedir. Halihazırda onu toplumun üst tabakalarıyla ilişkilendirebilecek herhangi bir kayıt da bulunmamaktadır.²⁴ Helena'yı statü bakımından *humiliores* sınıfına konumlandırmak, bir yönüyle onun geçmişinin gerçekten de bilinmediği için kayıt altına alınamamış olabileceği varsayımını da güçlendirmektedir. Nitekim modern literatüre

¹⁹P. H. Webb (1912). HELENA N. F. *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society*. (12), 352-360; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 12-15; I. L. Navarro, 2013, **a.g.k.**, 97; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 21.

²⁰Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 16-17; F. E. Consolino (2001). Helena Augusta: From innkeeper to empress: *Roman women*. (Ed. A. Fraschetti), Chicago: University of Chicago Press, s. 143-144; C. M. Odahl (2004). *Constantine and the Christian Empire*. London: Routledge, s. 16; Pohlsander, 2004, **a.g.k.**, 14; Barnes, 2014, **a.g.k.**, 30; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 16.

²¹Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 15; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 21. Her ne kadar Roma İmparatorluğu tek bir hanedanın devamlılığını esas alan bir veraset hukukuna sahip olmasa da imparatorların aile geçmişleri şüphesiz itibarları noktasında önemli bir unsurdu. Öte yandan iktidara giden yolda ordunun desteği gibi birincil öneme sahip unsurlara kıyasla belirleyici bir niteliğe sahip olmadığını söyleyebiliriz. **Bkz.** Hillner, 2023, **a.g.k.**, 38.

²²Origo Const. II.2.

²³Hillner, 2023, **a.g.k.**, 16. III. yüzyılda Roma İmparatorluğunun toplumsal yapısı için ayrıca **Bkz.** G. Alföldy (1988). *The Social History of Rome*. (Çev: D. Braund, F. Pollock). London: Routledge, s. 197-204.

²⁴Roma'nın krallık döneminden beri ailelerin ortak kökenlerini tanımlamak için kullanılan *gens* kavramı tarihsel süreçte koşullarının gerektirdiği ölçüde değişmekle beraber Roma tarihi boyunca önemini korumaya devam etmiştir. Eğer Helena *Honestiores* sınıfına mensup bir aileden geliyor olsaydı bu durum mutlaka vurgulanırdı. **Bkz.** Alföldy, 1988, **a.g.k.**, 19-20.

egemen olan kasıtlı sessizlik görüşünün ortaya çıkışı da Helena'nın kökenlerinden ziyade bazı kaynakların işaret ettiği sansasyonel geçmişiyle ilişkilidir.

Söz konusu sansasyonel geçmişin temel dayanaklarından biri, Milano piskoposu Ambrosius'un İmparator I. Theodosius'un ölümü üzerine hazırladığı *De obitu Theodosii*'dir. Burada aktarılanlara göre Helena, handa çalışan bir *stabularia* iken Chlorus ile tanışarak talihi dönen ve yine Ambrosius'un nitelendirmesiyle “*Tanrı'nın gübreden krallığa yükselttiği*” bir kadındı.²⁵ Buradaki *stabularia* terimi, hanlarda ve tavernalarda çalışan kadın hizmetlileri tanımlamak için kullanılan ve Roma toplumunda olumsuz çağrışımlara yol açan müstehcen bir ifadeydi.²⁶ Hillner'a göre Ambrosius'un rastgele seçmediği bu terim, Helena'nın sessizce geçirilemeyecek kadar bilindik bir geçmişe sahip olduğunun en önemli göstergesidir.²⁷ Nitekim Philostorgius, pagan İmparator Julianus Apostata'nın Helena'yı, “*fahişelerden farkı olmayan sıradan bir kadın*” olarak nitelendirdiğini aktarırken, pagan tarihçi Zosimus ise açıkça Helena'nın bir fahişe olduğundan söz etmektedir.²⁸

Konuya ilişkin alternatif bir bakış açısı sunan Barnes ise, Ambrosius'un aktarımlarının özellikle modern literatürde yanlış yorumlandığını ileri sürmektedir. Barnes'a göre Ambrosius'un amacı, Luka İncilinde karşılaştığımız Samiriyeli iyi gencin hikayesine öykünerek kendi aktarımlarını güçlendirmektir. Bu nedenle söz konusu pasajlardan esinlenerek kullandığı *stabularia* ifadesini yorumlarken tefsir geleneğinin beraberinde getirdiği anlam ikiliğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.²⁹ Bu doğrultuda “*bona stabularia*” ifadesini, bütün olumsuz çağrışımların ötesinde Chlorus'un konakladığı hanın sahibinin “*saygın ama mütevazı kızı*” şeklinde yorumlaması daha uygun düşmektedir.³⁰

²⁵“*Ideo illam Christus de stercore levavit ad regnum, secundum quod scriptum est, quia suscitavit de terra inopem et de stercore erigit pauperem.*” **Bkz.** Ambr. De. ob. Theod. XLII.

²⁶Drijvers, 1992, **a.g.k.**,15.

²⁷Hillner, 2023, **a.g.k.**, 30.

²⁸Philost. Hist. eccl. II.16; Zos. II.8.2, 9.2.

²⁹“*...Adamın biri Yeruşalim'den Eriha'ya inerken haydutların eline düştü. Onu soyup dövdüler, yarı ölü bırakıp gittiler. Bir rastlantı olarak o yoldan bir kâhin geçiyordu. Adamı görünce yolun öbür yanından geçip gitti. Bir Levili de oraya varıp adamı görünce aynı şekilde geçip gitti. O yoldan geçen bir Samiriyeli ise adamın bulunduğu yere gelip onu görünce, yüreği sızladı. Adamın yanına gitti, yaralarının üzerine yağla şarap dökerek sardı. Sonra adamı kendi hayvanına bindirip hana götürdü, onunla ilgilendi. Ertesi gün iki dinar çıkararak hancıya verdi. 'Ona iyi bak' dedi, 'Bundan fazla ne harcarsan, dönüşümde sana öderim.'...*” Luka. X. 30-35. Luka İncilinin Latince edisyonunun ilgili pasajlarında hancıyı tanımlamak için *stabularius* kelimesi kullanılmaktadır.

³⁰Barnes, 2014, **a.g.k.**, 30-35. Bu çalışmasında Helena'nın toplumsal statüsü ve Chlorus ile ilişkilerinin yasal çerçevesi üzerine kapsamlı bir değerlendirme sunan Barnes, bize göre olayları kişisel değer yargıları

Bize göre ise Ambrosius'un aktarımlarını, tefsir geleneğinin ötesinde amaçları ve sonuçları doğrultusunda bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir. Söz konusu aktarımların geçmişten günümüze dek Helena'ya yönelik olumsuz bir çağrışıma neden olduğu açıkça gözlenmektedir. Bunun birincil nedeni Ambrosius'un, kökeni itibarıyla toplumun en alt katmanlarındaki geniş kitleler arasında ivme kazanarak yayılmış olan Hristiyanlığın, yükselişine paralel olarak özündeki hümanist yaklaşımın yerini zamanla ahlaki tabulara bıraktığı bir döneme kaynaklık ediyor olmasıdır. Nitekim burada kullanılan *stabularia* terimi de söz konusu sürecin bir parçası olarak IV. yüzyıla geldiğinde çoktan Hristiyan ahlakının hoşgörü sınırlarının dışına atılmış durumdadır.³¹

Bu durumda Ambrosius'un *stabularia* terimini beraberinde getireceği bütün olumsuzluklara karşın tercih etmiş olması, tefsir geleneğinin de ötesinde güçlü bir amaca hizmet ediyor olmalıdır. *De obitu Theodosii* 'nin satır aralarında vurgulanmak istenen asıl mesaj, samimi bir inananın Tanrı'nın lütfuna mahzar oluşudur. Burada belirleyici olan ise dünyevi olanın ötesinde doğru bir imandır. Dolayısıyla Ambrosius için Hristiyan bir imparatoriçe olduğuna inanılan Helena'nın geçmiş yaşantısındaki yükseliş hikayesi şüphesiz Hristiyanlığın, Roma İmparatorluğu içerisindeki yükselişinin de güçlü bir emaresi olmalıdır. Nitekim devam eden pasajlarda Helena ile özdeşleştirilen kutsal hac efsanesinin detaylarına da yer vererek, Hristiyanlık içerisinde önemli bir misyon üstlendiğine inanılan Helena üzerinden "İdeal Hristiyan İmparatoriçe" imgesini oluşturmaktadır.³² Ambrosius'un hikayesindeki detaylar aynı zamanda Helena'nın geçmişine yönelik birtakım olumsuz söylentilerin halihazırda süre geldiğinin de

ve inancı doğrultusunda değerlendirmektedir. Barnes'ın bu hassasiyeti, alternatif bakış açısı sunan pagan tarihçilere ve modern araştırmacılara yönelik saldırgan ifadelerinde de açıkça görülmektedir.

³¹Hristiyanlığın özündeki hümanist yaklaşımın temel dayanağını oluşturan en önemli iki unsur şüphesiz bağışlayıcılık ve hoşgördür. Yeni ahit metinlerinde genel itibarıyla İsa'nın hümanist imajı vurgulanmaktadır. Bu durumun en açık göstergelerinden biri, zina ile suçlanan kadının tövbe etmesinin ardından geçmiş günahlarının bağışlanmasıdır. Luka VII.36-50; Yuhanna VIII.3-11. Bu isimsiz kadın aynı zamanda İsa'nın son anlarına kadar yanı başında duran ve dirilişinden sonra görüldüğü ilk havarisi olarak kabul edilen Mecdelli Meryem ile ilişkilendirilmektedir. **Bkz.** Matta XXVIII.1-10; Markos XVI.9; Yuhanna XX.10-18; K. L. King (2003). *The Gospel of Mary of Magdala: Jesus and the First Woman Apostle*. California: Polebridge, s. 151-154. Yeni ahit metinleri genel itibarıyla İsa'nın cemaat içerisindeki kadınlara büyük bir önem atfettiğine ve onlara karşı bir ayırım gözetmediğine de işaret etmektedir. Nitekim Hristiyanlığın yayılmasında kadınların aktif rol aldığı bilinmektedir. Fakat İsa'nın kadınlara yaklaşımı Pavlus'un mektuplarında da açıkça görüleceği gibi sonraki nesiller tarafından benimsenmemiş, kadınlar sosyal yaşam pratiklerinde yeniden ikinci plana atılmışlardır. Tarihsel süreçte Hristiyan teolojisinin kadınlara yaklaşımına egemen olan Havva ve Meryem düalizmi için **Bkz.** M. Kurt Fidan (2022). Hristiyanlıkta Kadın İmgesi: Günahkâr Havva ve Bakire Meryem Düalizmi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (2), s. 239-252.

³²Bu konu ayrıntılı bir biçimde çalışmamızın ikinci bölümünde yer verdiğimiz "Inventio crucis: Helena ve Kutsal Hac Efsanesi" başlığı altında tartışılacaktır.

göstergesidir. Bu doğrultuda Ambrosius'un bilinen bir gerçekliği kasıtlı bir biçimde idealize ederek Helena'nın Hristiyanlık tarihindeki simgesel gücünü daha anlamlı kılmayı amaçladığını söyleyebiliriz.

Ambrosius'un aktarımlarının pagan dünyada nasıl bir yankı uyandırdığının en erken tarihli tarifi ise daha önce de belirttiğimiz üzere Philostorgius tarafından yapılmıştır.³³ İmparator Julianus'nın söylemlerini aktararak konuya ikincil derecede kaynaklık eden Philostorgius'un, Hristiyan bir yazar olmasına karşın Julianus'un nefret söylemlerine yer vermiş olması, Helena'nın geçmişine yönelik söylentilerin kayıtsız kalınamayacak biçimde süregeldiğini göstermektedir. Bu noktada Julianus'un hem Roma İmparatorluğu'nun bilinen son pagan imparatoru hem de Chlorus'un soyunun Theodora'dan (275-337) gelen diğer kanadının son temsilcisi olduğunu göz önünde bulundurursak, kendisinin geçmişe yönelik taraflı bir bakış açısına sahip olduğunu tahmin edebiliriz. Bu yönüyle Julianus'un söylemleri güvenilirlik bakımından konuya doğrudan kaynaklık edebilecek nitelikte olmasa da IV. yüzyılın sonlarında imparatorluk içerisindeki politik üstünlüğü tümüyle kaybedecek olan paganların, Hristiyanlık ile özdeşleştirilen Constantinus ve Helena'ya olası bakış açılarını yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir. Benzer şekilde VI. yüzyılın başından kaynaklık eden pagan tarihçi Zosimus'un aktarımlarını da bu çerçevede değerlendirmemiz gerekmektedir.³⁴

Sonuç olarak, Helena'nın sansasyonel bir geçmişe sahip olduğuna işaret eden kaynakların her biri, nitelikleri bakımından yalnızca ölümünün ardından süregelen söylentilere kaynaklık etmektedir. Bu durumda Helena'nın geçmişinin, tarihsel gerçeklik ile kurgusal anlatının arasında bir yerlerde konumlandırılarak zamanla özgün formunu kaybettiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda Ambrosius'un aktarımlarının, 272 yılının baharında Palmyra Kraliçesi Zenobia'ya (270-275) karşı sefere çıkan İmparator Aurelianus'un ordusunda *protector* olarak görev alan Chlorus'un askeri kariyeriyle de örtüştüğünü belirtmemiz gerekmektedir.³⁵ Bu durum Helena'nın Chlorus ile bir handa tanışarak kişisel yetenekleriyle genç *protector*'u etkilemiş olduğu ihtimalini güçlendirse de Helena'nın gerçekten de bir “*bona stabularia*” veya fahişe olduğu anlamına gelmemektedir. Öte yandan Helena'nın geçmiş yaşantısındaki statüsü her ne olursa olsun,

³³Philost. Hist. eccl. II.16.

³⁴Zos. II.8.2, 9.2.

³⁵Origo Const. II.1; T. Barnes (1982). *The New Empire of Diocletian and Constantine*, Londra: Harvard University Press, s. 37; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 16-17; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 27.

Ambrosius'un tabiriyle, “*gübreden krallığa*” yükseltilmiş olduğu da tartışmasız bir gerçekliktir.

1.1.3. Helena ve Constantius Chlorus: Yasal çerçeve ve meşruiyet iddiaları

Helena ve Chlorus'un uzun soluklu bir birlikteliğe dönüşen ilişkilerinin detayları hakkında bilgi sahibi değiliz. Yine de bu sürecin Helena'nın yaşamında köklü değişimlere neden olduğunu kolaylıkla tahmin edebiliriz. İlişkileri başladıktan sonra *tribunus* rütbesine yükselmiş olan Chlorus, bu süreçte Helena'yı da maiyetiyle birlikte Naissus'a götürmüş olmalıdır. Nitekim Geç Antikçağ kaynakları, Helena'nın oğlu Constantinus'u Naissus'ta doğurduğu konusunda hemfikirdir.³⁶ İlişkileri boyunca Helena ve Chlorus'un başka çocukları olup olmadığı ise bilinmemektedir.³⁷

284 yılında *praeses Dalmatiarum* rütbesine yükseltlen Chlorus, 289 yılında Herculus Maximianus'un (286-305) *praetorian* 'ı olmuştur.³⁸ Chlorus'un kariyerindeki bu hızlı yükseliş birtakım yol ayrımlarını da beraberinde getirmiş olmalıdır. Nitekim bu süreçte Helena'dan ayrılarak Maximianus'un kızı Theodora (275-337) ile evlenmiştir. 288/289 yıllarında gerçekleştiği tahmin edilen bu evliliğin Chlorus'un *praetorian* olarak atanmasının bir ön koşulu mu yoksa sonucu mu olduğu ise bilinmemektedir.³⁹ Bu süreçte Helena ile Chlorus'un yollarının tercihen mi yoksa mecburiyetten mi ayrıldığı konusu da belirsizdir.⁴⁰ Şüphesiz politik bir ittifakın nişanesi olan bu evlilik sonucunda Helena, 318 yılında oğlu Constantinus'un sarayında tekrar karşımıza çıkacağı güne dek yaklaşık otuz yıl boyunca gözlerden uzak bir yaşama mahkum edilirken Chlorus, imparatorluk

³⁶Constantinus 27 Şubat'ta doğmuştur. Yılı kesin olarak bilinmese de 272 ile 274 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. **Bkz.** Firm. Mat. I.10.13; Origo Const. II.1-2; PLRE I. s. 223; Barnes, 1982, **a.g.k.**, 39; Odahl, 2004, **a.g.k.**, 15-16; Pohlsander, 2004, **a.g.k.**, 14.

³⁷Hillner, döneme ilişkin doğum istatistiklerinden hareketle Constantinus'un yetişkinliğe ulaştığı bilinen tek çocuğu olmasına karşın Helena'nın büyük ihtimalle başarılı veya başarısız birden fazla gebelik geçirmiş olabileceğini ileri sürmektedir. **Bkz.** Hillner, 2023, **a.g.k.**, 41.

³⁸*Praeses Dalmatiarum*: Dalmayça Eyaletinin valiliği. *Praetorian*: İmparator muhafızı. **Bkz.** Origo Const. II.1; Barnes, 1982, **a.g.k.**, 37.

³⁹Theodora'nın, Heraklius Maximinus'un öz kızı olup olmadığı bilinmemektedir. Bazı yazarlara göre, Maximinus'un eşi Eutropia'nın Afranius Hannibalianus ile olan önceki evliliğinden dünyaya gelmiştir. Pan. Lat. X.11.14; Aur. Vict. Caes XXXIX.25; Eutr. Brev. IX.22; Epit. Caes. XXXIX.2, XL.12; Oros. Hist. Adv. Pag. XXV.5; Chron. Pasch. 516; PLRE I, s. 895. Barnes, evliliğin *praetorian* atamasından önce gerçekleştiğini ileri sürmektedir. **Bkz.** T. Barnes (1981). *Constantine and Eusebius*. London: Harvard University Press, s. 3.

⁴⁰Eutropius, hem Galerius'un (293-311) hem de Chlorus'un önceki eşlerinden boşanmaya zorlandığını aktarır. Galerius da Diocletianus'un kızı Valeria ile evlenmiştir. **Bkz.** Eutr. Brev. IX.22. Hillner ise Helena'nın daha uygun bir eşleşmeye yer açmak için kenara atıldığı kanaatindedir. **Bkz.** Hillner, 2023, **a.g.k.**, 46.

yönetimine bir adım daha yaklaşmıştır.⁴¹ Bu süreçte Theodora ile olan evliliğinden Flavius Dalmatius, Iulius Constantius (ö. 337), Hannibalianus, Anastasia, Constantia, ve Eutropia adında altı çocuğu daha olan Chlorus'un, annesiyle bağlarını kopardığı ilk oğlu Constantinus ile *augustus* olana dek bir araya gelemediği tahmin edilmektedir.⁴² (Bkz. Tablo 2.)

Nitekim 284 yılında İmparator olan Diocletianus'un (284-305) idari reformları sonucunda 293 yılında birinci *tetrarchia* (dörtler erki)⁴³ kurulduğunda, Batı'nın *augustus* Maximianus'un *caesarı* olarak imparatorluk yönetimine katılan Chlorus, 305 yılında Diocletianus ve Maximianus'un yönetimden çekilmelerinin ardından kurulan ikinci *tetrarchia* 'da Galerius ile yönetimi paylaşarak Batı'nın *augustus* olmuştur.⁴⁴ Bu süreçte *augustus* olan babasına katılan Constantinus, Chlorus'un 306 yılında Eboracum (York) kentinde ölmesinin ardından babasına bağlı lejyonlar tarafından *augustus* ilan edilmiştir.⁴⁵ Böylece idarenin bölünmesi esasına dayanan *tetrarchia* 'nın ikinci kez dağılmasıyla, sistemde çözümler başlamıştır. Bu noktada 324 yılında imparatorluğa tek başına egemen olacak olan Constantinus'un yükselişine değinmeden önce, özü itibarıyla

⁴¹Helena'nın yaşamının bu yılları tümüyle belirsizdir. Geç Antikçağ kaynaklarında bu sürece ilişkin hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Modern literatürde Helena'nın bir süre oğlu ile Diocletianus'un Nicomedia'daki sarayında kaldıktan sonra Treveri'de veya Roma'da ikamet etmiş olabileceğine yönelik varsayımlar bulunmaktadır. Helena'nın Treveri'de ikamet etmiş olabileceğine yönelik yaklaşımların temelinde, Treveri'deki imparatorluk konutunun kazı çalışmaları sırasında keşfedilen duvar freskolarındaki kadının figürlerinden bir tanesinin Helena'yı temsil ettiğine yönelik varsayımlar oluşturmaktadır. (EK- 13 ve Ek 14) **Bkz.** Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 21; Pohlsander, 2004, **a.g.k.**, 18-20; Barnes, 2014, **a.g.k.**, 42.

⁴²PLRE I. 227-228. Bazı kaynaklar Constantinus'un babasından ayrı kaldığı dönemde Diocletianus'un sarayında rehin olarak tutulduğunu aktarır. **Bkz.** Origo Const. II.2; Euseb. Vit. Const. I.12; Aur. Vict. Caes. XL.2; Epit. Caes. XLI.2. Kaçar'a göre, Constantinus'un rehin olarak tutulması, yasal bir varis olarak geleceğin imparator adayı olarak görüldüğünün kanıtıdır. **Bkz.** T. Kaçar (2005). Origo Constantini Imperatoris: İmparator Constantinus'un Yükselişi. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 20 (1), s. 138, not. 13.

⁴³İmparatorluğun egemen olduğu geniş coğrafyayı idari bölgelere ayıran *tetrarchia*, dörtlü bir yönetim modeliydi. Buna göre imparatorluğun doğusuna ve batısına birer *augustus* ve onlara bağlı birer *caesar* atanarak idareyi kolaylaştırmak ve sınır güvenliğini sağlamak amaçlanıyordu. Fakat bu yalnızca *quasi partitio* olarak nitelendirilen sembolik bir bölünmeydi. Her bir *tetrach*, sistemin kurucusu olan kıdemli *augustus* Diocletianus'a bağlı kalmakla yükümlüydü. **Bkz.** İznik, E. (2009). Pagan Bir İmparatorluğun Hristiyan Bir İmparatorluğa Dönüşümü: Geç Antikçağ'da Roma İmparatorluğu, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (49), s. 55.

⁴⁴Galerius ve Chlorus *augustus* statüsüne yükseldikten sonra Severus (305-307) ve Maximinus Daia'yı *caesar* olarak atamışlardır. **Bkz.** Lactant. De mort. pers. XIX.4; Euseb. Vit. Const. I.18; Origo Const. II.1-2; Aur. Vict. Caes. XXXIX.24; Eutr. Brev. IX.22; Epit. Caes. XXXIX.2-XL.1; Oros. Hist. Adv. Pag. XXV.1-14; Chron. Pasch. 517; J. Burckhardt (1949). *The Age of Constantine of the Great*. London: Routledge and Kegan Paul, s. 45-46; Pohlsander, 2004, **a.g.k.**, 15; N. Lenski (2007). *The Reign of Constantine: The Cambridge Companion to the Age of Constantine*. (Ed. N. Lenski), New York: Cambridge University Press, s. 59-60.

⁴⁵Aur. Vict. Caes. XL.4; Eutr. Brev. X.1-2; Epit. Caes. 41.3; Pan. Lat. VII.2.3; Oros. Hist. Adv. Pag. XXVI.1; Bazı yazarlara göre *augustus* değil *caesar* ilan edilmiştir. **Bkz.** Origo Const. II.4; Zos. II.9.1. Bazıları ise, Chlorus'un ölmeyen önce oğlunu varisi olarak ilan ettiğini ileri sürmektedir. **Bkz.** Lactant. De mort. pers. XXIV.8-9; Euseb. Vit. Const. I.21-22; Odahl, 2004, **a.g.k.**, 78; Barnes, 2014, **a.g.k.**, 63.

liyakat esasına dayanan *tetrarchia*'nın kurallarına aykırı olarak babasının ardından *augustus* ilan edilmesinin beraberinde getirdiği tartışmalara kısaca değinmemiz gerekmektedir.

Chlorus'a bağlı lejyonların, ölümünün ardından oğlu Constantinus'u *augustus* ilan etmesi, sivil ve askeri bürokrasinin gerekliliklerinin ötesinde Constantinus'u Chlorus'un varisi olarak gördüklerinin açık bir göstergesiydi. Her ne kadar Constantinus, Chlorus'un en büyük oğlu olsa da Chlorus ve Helena'nın ilişkisinin yasal çerçevesine yönelik Geç Antikçağ kaynaklarındaki farklı tanımlamalar ve Constantinus'un evlilik dışı veya sonradan feshedilmiş olan bir evliliğin meyvesi olarak kökenleri belirsiz bir kadından doğduğuna yönelik iddialar, sonraki dönemlerde Constantinus'un üvey kardeşlerinin hakkını gasp ederek babasının mirasını üstlendiğine yönelik birtakım spekülasyonların ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁴⁶

Oysaki Constantinus'un meşruiyetinin tartışılacağı hukuki zeminde, ebeveynler ve çocukları arasındaki veraset anlayışını belirleyen hükümler oldukça açıktır. Konuya ilişkin düzenlemelerin birçoğu ilk İmparator Octavianus'un (MÖ. 27- MS. 19) döneme ilişkin sosyal politikaları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.⁴⁷ Aile hukuku kapsamında yapılan düzenlemeler doğrultusunda tek eşlilik esas alınırken zina yasaklanmış, evlilik (*matrimonium*) ve evlilik statüsünün altındaki diğer birliktelikler ve bu birlikteliklerden doğacak olan çocukların yasal hakları tanımlanmıştır. Bu düzenlemeler gereğince, evlilik durumunda kadınlar *uxor* (eş) olarak tanımlanırken, bu birliktelikten doğan çocuklar meşru sayıldıkları için medeni hukukun bütün avantajlarından yararlanabilme hakkına sahip olmuşlardır.⁴⁸ Bu çalışma kapsamında üzerinde durulması gereken ve evlilik

⁴⁶Burckhardt, 1949, **a.g.k.**, 263-264; Barnes, 2014, **a.g.k.**, 33-34. Constantinus'un 306 yılında *augustus* ilan edilmesinin ardından, Roma'da ordunun desteğiyle *augustus* ilan edilen Maxentius (306-312), kendi propagandasını yaparken Constantinus'un yasal bir varis olamayacağını iddia ediyordu. **Bkz.** Lenski, 2007, **a.g.k.**, 66.

⁴⁷Toplumu evliliğe teşvik eden sosyal politikalar izleyen Octavianus, toplumun en küçük birimini oluşturan aile kurumunu teminat altına almak adına evliliklere ilişkin birtakım hukuki düzenlemeler yapmıştır. Bu bağlamda yürürlüğe giren, *Lex Iulia de Maritandis Ordinibus*, *Lex Iulia De Adulteriis Coercendis* ve *Lex Papia Poppaea* hakkında ayrıntılı bilgi için **bkz.** S. Kayak (2019). Roma Hukukunda Aile Kurumu. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8 (2) 285-287. Roma hukukunda evliliği yasal olarak engelleyen birtakım düzenlemelere de yer verilmiştir. Buna göre, evlilik ehliyeti olmayanların, yaşı tutmayanların, akıl sağlığı yerinde olmayanların, hadımların evlenmesi yasaklanırken hizmet süreleri devam eden askerlerin, bazı kamu hizmetlerini yürüten memurların ve matem süresi devam eden kadınların evlenmeleri geçici olarak yasaklanmıştır. Ayrıca toplumsal statü farklılıklarına ve akrabalık derecelerine göre de birtakım sınırlamalar getirilmiştir. **bkz.** S. Yıldız (2020). Roma Hukukunda Evlenme Engelleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (69), s. 879-914.

⁴⁸A. T. Bierkan, C. P. Sherman, E. Stocquart (1907). Marriage in Roman Law. *The Yale Law Journal*, 16 (5), s. 304-305.

statüsünün altındaki birliktelik türlerinden biri olan *concupinatus* durumunda ise kadınlar hukuki teminat altına alınmayan bir *concupina* (cariye) olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda *concupina*'dan doğacak çocuklar da medeni hukukun getirdiği avantajların dışında bırakılmışlardır. Nitekim yasal olarak babalarıyla soybağı kuramayan bu çocukların miras hukuku çerçevesinde tanınabilmeleri söz konusu olamayacağı için babalarının adını taşıyabilmeleri ve onların yerine geçebilmeleri de mümkün değildir.⁴⁹

Buradan hareketle Constantinus'un meşru bir varis olup olmadığına ilişkin belirleyici unsurun, ebeveynlerinin geçmişte kurmuş oldukları uzun süreli bağılılığın yasal bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Fakat burada söz konusu meşruiyet iddialarının, IV yüzyılın başında yalnızca sembolik bir öneme sahip olduğunun da altını çizmemiz gerekmektedir.⁵⁰ Muhtemelen Chlorus'a bağı lejyonlar için Constantinus'un babasının yanında bulunması, onu meşru kılmak için zaten yeterlidir. Halihazırda Roma toplumunda evliliklerin belirli törenlere ve vesikalara bağı olarak düzenlenmesi gerektiğine ilişkin yerleşmiş bir gelenek söz konusu değildir.⁵¹ Bu nedenle en azından ordu içerisinde Constantinus'un annesinin hukuki konumunu sorgulamaya yönelik bir eğilim olmayacağını da tahmin edebiliriz. İlâveten Chlorus'un diğr oğulları da henüz çocuk yaşta oldukları için Constantinus'a rakip olabilecek potansiyele de sahip değillerdi. Bu durumda Chlorus'a bağı lejyonların gözünden bakacak olursak Constantinus'un yalnızca hakkı olanı aldığını söyleyebiliriz. Nitekim 306 yılında lejyonların Constantinus'u desteklemesi onu askeri ve sivil bürokrasi zincirinin bir parçası haline getirebilmek için yeterliydi. Fakat İmparatorluk yönetimini tek elde toplamaya yönelik atılan her adımda, sembolik öneme sahip olan meşruiyet iddiaları zamanla potansiyel bir tehdit unsuru haline gelmiş olmalıdır. Öyle ki Constantinus bu durumun önüne

⁴⁹Bierkan, Sherman, Stocquart, 1907, **a.g.m.**, 317-324. Evlilik statüsünün altındaki birlikteler hakkında ayrıntılı bilgi için **bkz.** B. Rawson (1974). Roman Concubinage and Other De Facto Marriages. *Transactions of the American Philological Association*, (104), s. 279-305. *Concupinatus* durumuna yönelik daha sonra yapılan düzenlemelerde, çocukların sonradan özel bir imparatorluk fermanıyla meşru duruma getirilebilmesine (*legitimatio*) olanak tanınmıştır. **Bkz.** Kayak, 2019, **a.g.m.**, 264-266. Ancak Constantinus özelinde böyle bir uygulamaya yoluna gidildiğine yönelik herhangi bir kanıt yoktur.

⁵⁰II. yüzyıla kadar imparatorlar, *senatus*'un onayını olarak yönetimlerini meşru kılıyorlardı. Fakat 235 yılında Maximinus Thrax'ın (235-238) askeri bir darbeye yönetimi ele geçirmesiyle, askeri anarşi dönemi olarak nitelendirilen III. yüzyıl krizi başladı. 284 yılında Diocletianus'un yönetimi ele geçirmesine kadar devam eden bu süreçte *senatus*'un onayına başvurmadan ordunun desteğiyle imparator olduğunu iddia edenlerin sayısı ellinin üzerindedir. Bu süreçte meşruiyetin kaynağı, *senatus*'tan orduya kaymıştır. Ayrıntılar için **Bkz.** R. Özman, E. Doğan (2021). Roma III. yüzyıl Krizinde İmparator Senatus İlişkileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (38), 578-600.

⁵¹Bierkan, Sherman, Stocquart, 1907, **a.g.m.**, 303-304.

geçebilmek adına, daha sonra ayrıntılı biçimde üzerinde duracağımız üzere, hanedanlık kurgusunu Helena merkezli olarak yeniden yapılandırma yoluna gidecektir.

Bu bağlamda döneme ilişkin kaynaklara baktığımızda ise Geç Antikçağ yazarlarının, Helena ve Chlorus ilişkisine yönelik tanımlamalardan büyük oranda kaçındıklarını görmekteyiz. Yine de farklı niyetler doğrultusunda konuya açıklık getirme gereksinimi duyan kaynaklar da bulunmaktadır. Buna göre, söz konusu kaynakların bir kısmında Helena ve Chlorus'un ilişkisini tanımlamak için, *coniugium* (evlilik), *uxor* ve *γυνή* (eş) ifadelerine yer verilerek yasal bir evliliğe işaret edilirken, diğer kaynaklarda ise *concubina* ifadesiyle evlilik statüsünün altında bir birlikteliğe işaret edilmektedir.⁵²

İktidarın saraydan kamusal alana yansıttığı imaja doğrudan kaynaklık eden epigrafik buluntular ise şecerelerin bir kısmını gösteriyor olması nedeniyle meşruiyet iddialarının değerlendirilmesinde büyük öneme sahiptir. Günümüzde Helena ile ilişkilendirilen toplam 11 adet yazıt bulunmaktadır. (Bkz. Tablo 3 ve Tablo 4) Helena bu yazıtların tamamında İmparator Constantinus'un annesi olarak tanımlanırken yalnızca iki tanesinde Chlorus ile doğrudan ilişkilendirilmektedir. İtalya'nın güneyinde Campania bölgesindeki Salernum'da (Salerno) bulunan ve 324-326 yıllarına tarihlenen heykel kaidesinde, *coniugium* ifadesine yer verilirken, yine Campania bölgesindeki Neapolis'de (Napoli) bulunan ve 325-329 yılları arasına tarihlenen kaide de ise *uxor* ifadesine yer verilmektedir.⁵³ Bu doğrultuda Odahl, daha güvenilir kaynaklar olarak nitelendirdiği epigrafik kaynaklarda *uxor* ifadesine yer verilmiş olmasını, Helena'nın eş statüsüne sahip olduğunu ileri sürebilmek noktasında yeterli bir kanıt olarak görmektedir.⁵⁴ Helena'nın kesinlikle bir *concubina* olduğunu iddia eden Drijvers ise, o dönemin koşullarında bu durumun kamusal alana yansıtılabilme ihtimalin söz konusu olmadığına altını çizmektedir.⁵⁵ Bu noktada Helena'nın hem yazıtlarda hem de *augusta* ilan edildiği 324 yılı sonrasında basılan sikkelerinde "Flavia Iulia Helena" olarak anıldığını ve böylece

⁵²Yasal bir evliliğe işaret edenler için **Bkz.** Aur. Vict. Caes. XXXIX.25; Eutr. Brev. IX.22; Origo Const. I.2; Hieron. Chron. A292; Marutha. s. 16; Helena'yı *concubina* olarak tanımlayanlar için **Bkz.** Hieron. Chron. A307; Chron. Pasch. 517; Oros. Hist. Adv. Pag. XXV.1. Pagan tarihçi Zosimus ise Constantinus'u, "Chlorus'un Helena adında aşağılık bir kadınla yaşadığı yasadışı ilişkisinden doğan oğlu" olarak tanımlamaktadır. Zos. II.8.2.

⁵³"*Dominae nostrae Flaviae Augustae Helenae, divi Constanti castissimae coniugi, procreatrici d(omini) n(ostr)i Constantini maximi...*" **Bkz.** CIL X 517; "*Piissimae ac clementissimae Dominae Nostrae Augustae Helenae matri Domini Nostri victoris semper Augusti Constantini et aviae Dominorum Nostrorum Caesarum beatorum uxori Divi Constantii ordo Neapolitanorum et Populus*" **Bkz.** CIL X 1483.

⁵⁴Odahl, 2004, **a.g.k.**, 16.

⁵⁵Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 18.

sembolik olarak *gentilium Iulius*'a dahil edildiğini de belirtmekte yarar vardır. Bazı araştırmacılar bu durumu, Helena ile Chlorus'un ilişkisinin yasal çerçevesinin bir göstergesi olarak değerlendirmektedir.⁵⁶ Bize göre Helena'nın *gentilium Iulius* ile olan bağlantısını, oğlu Constantinus'un hanedanlık kurgusunun ötesinde değerlendirmemek gerekmektedir. Sonuç olarak Constantinus, annesine bu unvanları kişisel inisiyatifi doğrultusunda bahşetmiştir. Bu nedenle, *gentilium Iulius* üzerinden Constantinus'un ebeveynlerinin ilişkisinin yasal çerçevesine yönelik herhangi bir çıkarımda bulunmaya çalışmak metodolojik olarak uygun düşmemektedir.

Helena'nın kökeni ve gençlik yıllarına ilişkin bazı detayların gerçekten de bilinmediği için kayıt altına alınmamış olma ihtimali söz konusu olsa da Chlorus ile olan ilişkisinin bu çerçevede değerlendirilemeyeceği oldukça açıktır. Bu durumda döneme ilişkin kaynakların, Helena ve Chlorus'un ilişkisine yönelik tanımlamalardan kaçınmasının *matrimonium* veya *concubinatus* durumuna paralel olarak birkaç farklı nedeni olabilir. İlk olarak modern literatüre egemen olan *concubinatus* varsayımlarından hareketle, o dönemin koşullarında Constantinus'un meşruiyet iddialarına gölge düşürebilecek olan bu durum karşısında bir tür sansür mekanizmasının harekete geçirilmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Halihazırda konuyu ilişkin olumsuz nitelikte açıklama getiren kaynakların Constantinus'tan daha sonraki bir döneme tarihleniyor olması da bunu destekler niteliktedir. İlaveten epigrafik kaynaklarda Helena ve Chlorus'u ilişkilendiren ifadelerden kaçınılması da Chlorus'un soyunun Theodora'dan devam eden kanadının süregelen varlığı ile ilişkilendirilebilir. Belki de Chlorus'un bilinen son eşi ve diğer yasal varislerinin annesi olarak o dönemde hala imparatorluk maiyetinde yer alan Theodora'nın saraydaki göz ardı edilemeyecek olan varlığı da Helena ve Chlorus'un geçmişinin, Constantinus lehinde yeniden kurgulanmasının önüne geçmiş olabilir.⁵⁷

Öte yandan Helena ve Chlorus'un geçmişte yasal bir birliktelikleri olmasına karşın stratejik bir karar sonucunda boşanmak durumunda kaldıklarını ileri süren ikinci

⁵⁶Kajava, 1985, **a.g.m.**, 41-42.

⁵⁷Helena'nın Chlorus ile hiçbir zaman evlenmediğini ileri süren modern araştırmacılar olası bir evlilik durumunda imparatorun annesinin daha sonradan *concubina* olarak nitelendirilerek küçük düşürülemeyeceğinin altını çizmektedir. **Bkz.** Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 18; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 35. Navarro ise, Theodora'nın olası etkinlik alanını daha ileri götürerek, babası Maximianus ve eşi Chlorus'tan almış olduğu olası güçle Helena'ya *domnatio memoriae* uygulamış olabileceğini ileri sürmektedir. **Bkz.** Navarro, 2013, **a.g.k.**, 163. Bize göre, Theodora'nın kişisel temsiliyet alanında böyle bir inisiyatife sahip olabilmesi söz konusu değildir. Halihazırda Theodora'ya yaşadığı süre boyunca *augusta* unvanı dahi bahşedilmemiştir.

varsayım doğrultusunda dönemin kaynaklarının sessizliğini gerekçelendirebilmek daha da zordur. Bu noktada en azından epigrafik kaynakların eğilimini, Constantinus'un babası Chlorus'tan ziyade annesi Helena'yı ön plana çıkardığı hanedanlık kurgusunun bir yansıması olarak değerlendirilebiliriz. Bunların ötesinde konuyu hukuki zemin üzerinden ele alan Barnes ise, Helena ve Chlorus'un tanıştıkları zamanki statüleri üzerinden evlenmeleri karşısında hiçbir hukuki engel bulunmadığının altını çizerek aksi herhangi bir yakıştırmada bulunanların, Constantinus'u itibarsızlaştırmak istediklerini ileri sürmektedir.⁵⁸ Buna göre, Constantinus ve Helena'ya karşı büyük bir sempati beslediğini tahmin edebileceğimiz Hıristiyan yazarların da söz konusu itibarsızlaştırma girişimine ortak oldukları sonucuna varılması gerekmektedir. Bu yönüyle Barnes'ın tümünden reddeden bakış açısı, metodolojik olarak uygun düşmemektedir.

Konuyu daha stratejik bir noktadan ele alan Hillner ise Helena ve Chlorus'un evlenmelerinde herhangi bir yasal bir engel olmamasına karşın tanıştıkları dönemde kariyerinin henüz başlarında olan Chlorus'un, yaşını ve gelecekte daha stratejik bir evlilik yapma potansiyelini göz önünde bulundurarak, Helena ile uzun süreli bir bağlılığı arzulamış olsa da evlilikten kaçınmış olabileceğini ileri sürmektedir.⁵⁹

Bize göre, Helena ile Chlorus arasındaki birlikteliğin yasal çerçevesine ilişkin belirsizlikler, bir bilgi eksikliği veya itibarsızlaştırma girişiminden ziyade aralarında evlilik statüsünün altına bir birliktelik durumu söz konusu olduğuna işaret etmektedir. Nitekim epigrafik kanıtlar ve IV. yüzyıldan kaynaklık eden yazarların aktarımları, Helena'nın köken ve toplum statü tartışmalarına nazaran konuyu daha sağlam bir zemine dayandırmaktadır. Yine de aksi bir durumun söz konusu olma ihtimalini de göz önünde bulundurarak kesin hükümlerden kaçınmamız ve Helena'nın Chlorus ile olan ilişkisini, onun geçmişine yönelik çıkmazlardan biri olarak nitelendirmemiz yerinde olacaktır.

1.2. Saray Yılları: Kamusal Alanda Helena

Helena'ya ilişkin bilgiler sunan Geç Antikçağ yazarları, alternatif köken ve statü tartışmalarına kaynaklık eden birkaç açıklamanın yanı sıra büyük oranda Helena'nın

⁵⁸Barnes, 2014, **a.g.k.**, 33-34. Chlorus, Helena ile tanıştığı zaman henüz *tribunus* rütbesine yükselmemişti. Bu durumda Helena eğer özgür bir kadınsa evlenmelerinde hukuki bir engel bulunmamaktadır. Askeri ve sivil bürokraside görev alanların evlenmelerinin kısıtlandığı durumlar için **Bkz.** Yıldız, 2020, **a.g.m.**, 907-909.

⁵⁹Hillner, 2023, **a.g.k.**, 36.

kutsal topraklara yaptığı yolculuğa ve onun dini kişiliğinin gelecek nesillere verdiği ilhama odaklanmışlardır. Bu doğrultuda yaşamının geriye kalan detaylarını da göz ardı etmişlerdir. Bu durum aşağıda tartışılacağı üzere, Helena'nın saraydan kamusal alana yansıyan temsiliyetinin, pagan Roma İmparatorluğu'nun idealleriyle birebir uyum içerisinde olmasından kaynaklanıyor olabilir. Nitekim Helena'nın saray yıllarına odaklanacak olan bu bölümün amacı, Hristiyan yazarlar tarafından kurgulanan “ideal Hristiyan imparatoriçe” imgesini geri planda bırakarak, pagan Roma İmparatorluğu'nun ideallerini yansıtan “Flavia Iulia Helena”yı ön plana çıkarmaktır. Bu doğrultuda oğlu Constantinus'un yükselişine paralel olarak yeniden yapılandırdığı hanedanlık kurgusunda Helena'ya atfettiği kurucu rolün tarihsel arka planını oluşturmak adına, Constantinus'un 306-324 yılları arasındaki iktidar mücadelesine genel hatlarıyla değinilmesi gerekmektedir.

1.2.1. İmparator Constantinus'un yükselişi

Constantinus doğduğunda, Roma İmparatorluğu'nun askeri anarşi dönemi olarak da nitelendirilen III. yüzyıl krizinin etkileri hala hissedilmekteydi. 285 yılında ordunun desteğini alarak iktidarı ele geçiren Diocletianus, III. yüzyıl krizinin izlerini silmek ve yönetimde askeri vesayeti ortadan kaldırarak istikrarlı bir devamlılık sağlamak amacıyla 293 yılında birinci *tetrarchia*'yı kurdu. Bu yönetim modelinin, liyakat esasına dayanan kendine has bir doğası vardı. Diocletianus ve Maximianus'un görevden çekilirken yerlerine Galerius ve Chlorus'u ataması, sistemin devamlılığının nasıl sağlanması gerektiğini göstermesi bakımından önemliydi. Bu doğrultuda sisteme *caesar* olarak dahil edilen Severus'un (305-307), Chlorus'un ardından *augustus* olması beklenmekteydi.⁶⁰ Nitekim Chlorus'un lejyonlarının, onun ölümünün ardından sistemin bir parçası olmayan Constantinus'u *augustus* ilan etmesi, askeri bir darbe niteliğindeydi. Bu durum aynı zamanda 324 yılına kadar yaşanacak olan bir dizi iç savaşın da habercisiydi.

Constantinus'un *augustus* ilan edilmesinin ardından, eski *augustus* Maximianus'un oğlu Maxentius (306-312) da Roma'da ağır vergilerden usanmış olan halkın desteğini

⁶⁰Lenski, 2007, **a.g.k.**, 60-62; Barnes, 2014, **a.g.k.**, 63. *Tetrarchia* sistemiyle Roma İmparatorluğu'nun üç yüz yıldır süre gelen hanedanlık terminolojisi de değişiyordu. Artık babalar ve oğullardan (evlat edinilenler) ziyade bir yönetici topluluğunu oluşturan *tetrarchlar*, kardeşler ve meslektaşlar olarak tanımlanıyordu. **Bkz.** O. Hekster (2015). *Emperors and Ancestors: Roman Rulers and the Constraints of Tradition*. Oxford: Oxford University Press, s. 279-280.

olarak *augustus* ilan edildi.⁶¹ Bu sırada sisteminin gerekliliklerini yerine getirerek düzeni yeniden sağlamak isteyen Galerius, Severus'u *augustus* ilan ederken Constantinus'un da *caesar* rütbesi almasına razı olmuştu. Fakat Roma'ya giderek düzeni sağlaması için görevlendirilen Severus'un beklenmedik ölümü dengeleri değiştirdi. 308 yılında Carnuntum'da (Roma) yapılan görüşmelerin ardından Licinius (308-324) batının *augustus*u olarak sisteme dahil edildi.⁶² Bu düzenlemelere göre Constantinus *caesar* rütbesini korurken Maxentius ise hala bir gaspçı olarak görülmekteydi. Bu süreçte eski *augustus* Maximianus için de işler yolunda gitmiyordu. Oğlu ile yaşadığı çıkar çatışmasından sonra Constantinus'a sığınmıştı. Onun desteğiyle sisteme yeniden dahil olabileceği umuduyla daha önce tıpkı Chlorus'a yaptığı gibi 307 yılında Constantinus'u da diğer kızı Fausta (289-326) ile evlendirerek ittifakını taçlandırmak istemişti. *Caesar* rütbesiyle yetinmeyerek *augustus* olmak isteyen Constantinus için Maximianus'un damadı olmak meşruiyetini perçinlemesi bakımından önemli bir basamak olarak görülmüş olmalıydı.⁶³ Fakat gelecekte, iktidarı üzerinden Maximianus'un izlerini silmek için büyük bir çaba sarf edecekti. Nitekim aralarındaki ittifak uzun ömürlü olmadı. Damadını saf dışı bırakmak isteyen Maximianus, başarısız suikast girişiminin ardından 310 yılında intihara zorlandı.⁶⁴

311 yılında birinci *tetrarchia*'nın son temsilcisi Galerius'un da ölmesiyle yeni bir dönem başladı. Doğuda Maximianus Daia ile Licinius arasında yeni bir sınır çizilirken imparatorluğun batısı, Constantinus ve Maxentius arasında parçalanmış durumdaydı.⁶⁵

⁶¹Lactant. De. mort. pert. XXVI.1; Origo Const. III.6; Pan. Lat. IX.16.2; Aur. Vict. Caes. XL.5; Eutr. Brev. X.2; Epit Caes. XL.2; Oros. Hist. Adv. Pag. XXVIII.5; Zos. II.9.2; Maxentius *augustus* ilan edilirken babasının da desteğini almıştır. Bazı yazarlar, Maximianus'un 305 yılında görevini bırakmak istemediğini ancak gönülsüzce bu duruma razı gelmek zorunda kaldığını aktarır. **Bkz.** Lactant. De. mort. pert. XXVI.6-7; Eutr. Brev. IX.27; Lenski, 2007, **a.g.k.**, 62-63.

⁶²Lactant. De. mort. pert. XXVI. 3-11; Origo Const. III. 5-8; Aur. Vict. Caes. XL.6-8; Eutr. Brev. X.4; Zos. II.10.1-11; Pohlsander, 2004, **a.g.k.**, 16-17; Lenski, 2007, **a.g.k.**, 65; Barnes, 2014, **a.g.k.**, 68-70.

⁶³Lactant. De. mort. pert. XXVII.1-XXVIII.4; Pan. Lat. VII.4; Origo Const. III. 8; Epit Caes. XL.2; Eutr. Brev. X.3; Philost. Hist. eccl. II.4; Zos. II.10.6; Lenski, 2007, **a.g.k.**, 64-65. J. W. Drijvers (1992). Flavia Maxima Fausta: Some Remarks. *Zeitschrift für Alte Geschichte*, 41 (4), 502-503. Roma imparatorlarının ardıllık ilişkileri üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Hekster, kitabının giriş bölümünde imparatorluk tarihi boyunca babalar ve oğulları (veya evlatlıkları) arasındaki ilişkiler üzerine genel bir değerlendirme yapmaktadır. Bu doğrultuda Maximianus'un 307 yılından itibaren oğlu yerine damadı Constantinus'u desteklemesinden hareketle Maxentius'un "dört yüz yıllık imparatorluk tarihinde babası tarafından ardıllığı göz ardı edilen tek oğul" olduğunun da altını çizmektedir. **Bkz.** Hekster, 2015, **a.g.k.**, 2.

⁶⁴Bazı yazarların aktardığına göre Maximianus, Constantinus'a suikast düzenlerken kızı Fausta'yı da bu komploya ortak etmeye çalışmıştır. Fakat Fausta kocasını babasına karşı uyararak ona bağlılığını sunmayı tercih etmiştir. **Bkz.** Lactant. De. mort. pert. XXX.1-6; Epit Caes. XL.5; Eutr. Brev. X.2-3; Hieron. Chron. 308; Zos. II.11; Pohlsander, 2004, **a.g.k.**, 16-17; Lenski, 2007, **a.g.k.**, 65-66. Hillner, 2023, **a.g.k.**, 71.

⁶⁵Origo Const. III.8; Aur. Vict. Caes. XL.10; Eutr. Brev. X.4; Burckhardt, 1949, **a.g.k.**, 268-269.

İmparatorluğun tamamına egemen olmak isteyen Constantinus'un öncelikle Maxentius'u saf dışı bırakması gerekiyordu. Nitekim Constantinus ve Maxentius arasındaki mücadele 312 yılındaki Milvius (Milvian) Köprüsü Savaşı'nda, Constantinus'un kesin zaferiyle sonuçlandı.⁶⁶ Bu zaferle imparatorluğun batısında kesin biçimde hakimiyet kuran Constantinus'un, şimdi imparatorluğun doğusunda rekabet halinde olan Licinius ve Maximianus Daia ile ilgilenmesi gerekiyordu. Öncelikle Maximianus Daia'yı saf dışı bırakmak adına Licinius'u desteklemeye karar veren Constantinus, 312 yılında Milano'da Licinius ile buluştu. Bu ittifaka göre, *tetrarchia*'ya son verilerek imparatorluğun doğu ve batı kanadı iki idari bölgeye ayrılacak, batıda Constantinus'un, doğuda ise Licinius'un hakimiyeti sağlanacaktı. Bu ittifak Constantinus'un kız kardeşi Constantia ve Licinius'un evlenmesi ile pekiştirildi.⁶⁷ Constantinus ve Licinius'un bir araya gelmelerinin bir diğer önemli sonucu da 313 yılında Hristiyanlara Roma İmparatorluğunda inanç serbestisi tanıyan *Edictum Mediolanense* (Milano Fermanı) idi.⁶⁸ Şimdilik iki *augustus*'un birlikte yürüyeceği yolun haritası çizilmiş gibi görünmekteydi. Nitekim Milano'daki görüşmenin ardından Constantinus'un desteğini alan Licinius'un, 313 yılında Tzirillum (Çorlu)

⁶⁶Kaynakların aktardığına göre Maxentius, kaçmaya çalışırken nehre düşüp boğularak ölmüştür. **Bkz.** Lactant. De. mort. pert. XLIV.9; Euseb. Vit. Const. I.38.2; Origo Const. IV.12; Aur. Vict. Caes. XL.25; Eutr. Brev. X.4.3; Zos. II.16.3; Pohlsander, 2004, **a.g.k.**, 20-21; Lenski, 2007, **a.g.k.**, 69-70. Milvius Köprüsü zaferinin Hristiyanlık tarihi için de sembolik bir önemi vardır. Eusebius'un *Vita Constantini*'de aktardıklarına göre Constantinus, Maxentius ile karşılaşmadan önce gökyüzünde üzerinde "onunla fethet" yazan bir haç imgesi görmüştür. O gece rüyasında Mesih'i gören Constantinus, Mesih'in yönlendirmesiyle *Labarum* olarak bilinen ve *Chi* (X) ve *Rho* (P) harflerinin birleştirilmesinden oluşan monogramı kalkanların üzerine kazıtmıştır. **Bkz.** Euseb. Vit. Const. I.28-31. Constantinus'un rüyasından Lactantius da söz etmektedir. **Bkz.** Lactant. De. mort. pert. XLIV.5-6. Eusebius ve Lactantius'un aktarımları, bazı modern araştırmacılar tarafından Constantinus'un Hristiyanlığa duyduğu sempatinin en erken kanıtı olarak gösterilmektedir. Bu nedenle Milvius Köprüsü zaferi, Constantinus'un Hristiyan olup olmadığına ilişkin literatürdeki tartışmaların temel olaylarından biri haline gelmiştir. Konuya ilişkin tartışmalar için ayrıca **bkz.** Y. Kaymaz (2014) Büyük Constantinus'un Hristiyanlığı Meselesi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (29), s. 215-220.

⁶⁷Lactant. De. mort. pert. XLIII.2-XLV.1; Origo Const. V.13; Eutr. Brev. X.5; Epit Caes. XLI.4; Aur. Vict. Caes. XLI.2; Zos. II.17.2; Barnes, 2014, **a.g.k.**, 90-91.

⁶⁸Özünde Galerius'un 311 yılında ilan ettiği Hoşgörü Fermanı'nın genişletilmiş bir versiyonu olarak görülen Milano Fermanı'nın gerçekte var olup olmadığı tartışmalı bir durumdur. Galerius'un Hoşgörü Fermanı için **bkz.** Lactant. De. mort. pert. XXXIV.1-5; Euseb. Hist. eccl. VIII.17.3-11. Galerius'un Hoşgörü Fermanı'nın aksine 313 yılında yapıldığı tahmin edilen bu düzenlemenin imparatorluk çapında bir etkiye ulaştığı varsayılmaktadır. Buna göre, Diocletianus döneminden beri süre gelen on yıllık "Büyük Takibat" dönemi son bulmuştur. Nitekim imparatorluk içerisinde Hristiyanlığı yasal bir zemine oturtan bu düzenlemenin uzun vadede dünya tarihini etkileyecek önemli sonuçları olmuştur. **Bkz.** Lactant. De. mort. pert. XLVIII.2-12; Euseb. Hist. eccl. X.5.2-14; H. A. Drake (2007). *The Impact of Constantine on Christianity: The Cambridge Companion to the Age of Constantine*. (Ed. N. Lenski), New York: Cambridge University Press, s.121-123; İznik, 2009, **a.g.m.**, 59-60. E. Ertekin (2011). Roma Devletinin Hristiyanlığı Ortadan Kaldırmaya Yönelik Son Hamlesi: Büyük Takibat 303-311. *Seleucia*, (1), 104-105; T. Kaçar (2013). Roma İmparatorluğu, Hristiyanlar ve Milano Fermanı'nın 1700. Yılı. *Toplumsal Tarih*, (230), 46-50.

yakınlarında Maximianus Daia'yı yenmesiyle Constantinus ve Licinius imparatorluğun doğu ve batı yarısını yöneten iki eşit *augustus* konumuna yükselmişlerdir.⁶⁹

Bu tarihten itibaren Constantinus'un imparatorluğa tek başına egemen olabilmesinin önündeki tek engel Licinius idi. Aynı idealler ile Licinius da Constantinus ile mücadeleye girmekten çekinmeyecekti. Kısa süreli barış dönemi boyunca Constantinus ve Licinius arasında ipler birçok kez gerilmişti.⁷⁰ 324 yılının temmuz ayına gelindiğinde iki *augustus* Hadrianopolis (Edirne) yakınlarında bir kez daha karşı karşıya geldi. Denizde ve karada üstünlük sağlayan Constantinus karşısında kaybedeceğini fark eden Licinius, Byzantium'a (İstanbul) çekildi. İmparatorluğun kaderini belirleyecek olan son karşılaşma ise 18 Eylül 324 tarihinde Chrysopolis'de (Üsküdar) gerçekleşti. Constantinus'un ezici üstünlüğü karşısında ordusu dağılan Licinius, canını kurtarmak için Nicomedia'ya kaçtı. Nitekim yenilgiyi kabullenen Licinius'un, ertesi gün Constantinus'a bağlılığını sunmasıyla yaklaşık yirmi yıldır süregelen iç savaş dönemi sona erdi.⁷¹

Yaşayan son *tetrarch*'ı da saf dışı bıkarak yönetimi ele geçiren Constantinus, 337 yılında öleceği güne dek Roma İmparatorluğu'nu tek başına yönetti. Bu süreçte tıpkı Roma'nın ilk imparatoru Octavianus'un yaptığı gibi iç savaş döneminin izlerini silmeye ve meşruiyetini perçinlemeye yönelik bir propagandaya girişmişti.⁷² Buna göre, yaşanan iç savaşların tamamı imparatorluğun geleceğini ve ferahını sağlamak adına yapılan bir fedakarlıkmiş gibi gösterildi. Constantinus yalnızca bu barışın elçisiydi. Bu bağlamda yeni bir hanedanlık kurgusu oluşturuldu. Hanedanın her bir ferdine Constantinus'un politikaları doğrultusunda belirli roller biçildi. Helena ise zamanla bu kurgunun baş aktörü haline geldi. Bu noktada Ambrosius haklıydı. Constantinus'un iktidar mücadelesi sürerken Helena da adım adım “*gübreden krallığa*” yükselmişti. Bu yükseliş iki kademeli olarak gerçekleşti. 318 yılında “*nobilissima femina*” unvanını alan Helena, 324 yılına gelindiğinde “*augusta*” statüsüne yükseltildi. Bu yeni bir dönemin habercisiydi.

⁶⁹Lactant. De. mort. pert. XLVII.1-5; Aur. Vict. Caes. XLI.1-2; Eutr. Brev. X.4.4; Zos. II.17.3-18.1; Lenski, 2007, **a.g.k.**, 72-73; Barnes, 2014, **a.g.k.**, 97-98.

⁷⁰İki *augustus* arasındaki ilk gerginlik Constantinus'un kız kardeşi Anastasia ile evli olan Bassianus'a *caesar* rütbesi vermek istemesi üzerine yaşanmıştı. Bu olay üzerine Constantinus ve Licinius 316 yılında Cibala'de (Vinkovci) ilk kez karşı karşıya gelmişlerdi. Fakat Licinius kaybedeceğini anlayarak barışı yeniden sağlamak adına elçilerini Constantinus'a gönderdi. Böylece sular bir süreliğine durulmuş gibi görünse de takip eden süreçte iki *augustus* arasındaki gerginlik katlanarak artmaya devam etti. Ayrıntılar için **bkz.** Origo Const. V.14-18; Lenski, 2007, **a.g.k.**, 73-75; Barnes, 2014, **a.g.k.**, 100-106.

⁷¹Origo Const. V. 23-29; Zos. II. 22.3-28.2; Aur. Vict. Caes. XLI. 8-9; Eutr. Brev. X.6.1-2; Lenski, 2007, **a.g.k.**, 75-77; Barnes, 2014, **a.g.k.**, 106.

⁷²Octavianus dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için **Bkz.** A. K. Goldsworthy (2020). *Augustus: Roma'nın İlk İmparatoru*. (Çev: Samet Özgüler). İstanbul: Kronik Kitap.

Sonraki nesiller, ilk *augusta* Livia Drusilla'dan (MÖ. 58- MS. 29) beri süre gelen “ideal imparatoriçe” algısını Helena üzerinden yeniden inşa edeceklerdi.

1.2.2. Tetrarchia kadınları: *Nobilissima femina*

İlk *augusta* Livia, bilindiği üzere Roma'nın ilk imparatoru Octavianus'un eşiydi. Bu doğrultuda bir eş ve anne olarak, Romalı kadınların erdemlerini kamusal alana yansıtma sorumluluğunu da üstlenmişti.⁷³ Livia'nın kamusal alandaki temsiliyeti üzerine literatürdeki en kapsamlı çalışmalardan birini yapan Elizabeth Bartman bu sorumluluğu, “*Octavianus'un hem iç savaşlar sırasında hem de sonraki dönemlerde kullandığı güçlü bir halkla ilişkiler silahı*” olarak nitelendirmektedir.⁷⁴ Nitekim Livia bir ilk olsa da tek değildir. Takip eden dört yüz yıl boyunca birçok kadın bu sorumluluğu üstlenirken, bu sorumluluğun derecesi, imparatorların kişisel politikaları doğrultusunda dönemsel olarak değişiklik göstermiştir.⁷⁵

Bu bağlamda III. yüzyıl krizini takip eden yıllarda kadınların saraydan kamusal alana yansıtılan temsiliyetleri en aza indirgenmiştir. Bunun nedeni, babalar ve oğulları üzerine inşa edilen hanedanlardan ziyade meslektaşların ve kardeşlerin birliği olarak nitelendirebileceğimiz *tetrarchia*'nın yapısal olarak kadınları ve onların doğurganlıklarının sağladığı hanedanlık potansiyelini önemli ölçüde göz ardı etmesidir. Diocletianus'un yönetimi ele geçirdiği 285 yılından 307 yılına dek *tetrarchia* kadınları için tek bir sikke bile darp edilmemiştir.⁷⁶ Fakat Chlorus'un ölümünün ardından değişen dengeler, yönetim alanlarına ayrılmış olan imparatorlukta kurulan ittifakların tamamlayıcı unsurları olarak görülen kadınların önemini yeniden gözler önüne sermiştir. Bu doğrultuda kadınların kamusal alana geri dönüşüne “en asil kadın” anlamına gelen “*nobilissima femina*” lejanlı sikkeler aracılık etmiştir. Nitekim daha önce tasdik edilmeyen bu unvan *tetrarchia*'nın yeniliklerinden biri olmuştur.⁷⁷

⁷³E. Bartman (1998). *Portraits of Livia: Imaging the Imperial Woman in Augustan Rome*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 72; Hekster, 2015, **a.g.k.**, 120-121.

⁷⁴Bartman, 1998, **a.g.k.**, 57.

⁷⁵Hekster, kitabının “Your Mother's Son” başlığını taşıyan üçüncü bölümünde, Constantinus dönemine dek Roma İmparatorluğu'nda ön plana çıkan kadın figürlerin kamusal alandaki temsiliyetini ayrıntılı biçimde ele almaktadır. **Bkz.** Hekster, 2015, **a.g.k.**, 111-159.

⁷⁶Diocletianus'un iktidarından önce imparatorluk sikkelerinde görülen son emperyal kadın İmparator Carinus'un (283-285) eşi Magnia Urbica'dır. **Bkz.** Hekster, 2015, **a.g.k.**, 282-283; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 70.

⁷⁷Hillner, 2023, **a.g.k.**, 99.

İlk *nobilissima femina* lejantlı sikke, Constantinus ve Fausta'nın 307 yılındaki düğününü duyurmak amacıyla darp edilmiştir.⁷⁸ Treveri'de darp edilen gümüş sikkelerin ön yüzünde FAUSTA NOBILISSIMA FEMINA lejantının içinde Fausta'nın sola bakan portresine, arka yüzünde ise VENUS FELIX lejantının içinde sağ elinde bir küre, sol elinde bir palmye dalı tutarak oturan tanrıça Venüs'e yer verilmiştir. (Bkz. Görsel 1.1)

Görsel 1.1: Fausta'nın düğün parası. (RIC VI Trier 756)

Kaynak: https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_B-498

(E.T: 27.05.2023)

Maximianus'un Constantinus ile kurduğu ittifakı kutlayan düğün parasıyla sade bir *pallium* (cübbe) içerisinde karşımıza çıkan Fausta'nın zarif biçimde topuz yapılmış saçları ve yalın görünümü, *nobilissima femina* sikkelerinin tamamında karşımıza çıkacak olan genel bir tipolojidir. Bu sikkelerinin arka yüzlerindeki betimlemeler ise her *tetrarchia* kadının üstlendiği roller doğrultusunda değişiklik göstermiştir. Bu doğrultuda Fausta'nın düğün parasının arka yüzünde *Aeneas* destanındaki ana tanrıça Venüs'e yer verilmesi onun taşıdığı hanedanlık potansiyelinin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.⁷⁹

Bu evliliğin temsili gücü, Constantinus'un sürdürmekte olduğu iktidar mücadelesi için son derece önemliydi. Daha önce de belirttiğimiz gibi Maxentius, *augustus* ilan edildikten sonra kendisi yasal bir varis olmasına karşın Constantinus'un gayrimeşru bir gaspçı olduğuna yönelik kara bir propagandaya girişmişti.⁸⁰ Bu doğrultuda Maxentius'un karşısına Chlorus'un oğlu olmaktan çok Maximianus'un damadı olarak çıkması stratejik

⁷⁸Hillner, 2023, a.g.k., 70.

⁷⁹S. W. Stevenson, C. R. Smith, F. W. Madden, (1889). A Dictionary of Roman Coins: Republican and Imperial. London: George Bell and Sons, s. 849; Hillner, 2023, a.g.k., 69.

⁸⁰Lenski, 2007, a.g.k., 66.

bir öneme sahipti. Nitekim Maximianus'un kızları aracılığıyla Chlorus ve Constantinus'tan devam edecek olan nesilleri de kendine bağlayarak inşa ettiği karmaşık ilişkiler ağı, bir noktadan sonra Maximianus Hanedanlığı'nı meşruiyet iddialarının merkezi haline getirecekti. (Bkz. Tablo 2.) İlk etapta bu durum Constantinus için bir dezavantaj yaratmamıştı. Öyle ki 310 yılında Maxentius'u idama zorladıktan sonra bile bu karmaşık ilişkiler ağının bir parçası olduğunu vurgulayacaktı.⁸¹ Fakat takip eden süreçte Maximian Hanedanlığı'nın diğer kanadını oluşturan üvey kardeşlerinin yaratabileceği potansiyel tehdit karşısında kendi *paterfamilias*'ını diğer bir deyişle yeni hanedanlık kurgusunu oluşturmak isteyecekti.

Bu yeni girişimin ilk habercisi 318 yılında Thessalonica'da (Selanik) darp edilen *nobilissima femina* lejantlı iki bronz sikkeydi. Helena ve Fausta'nın portlerine yer verilen bu yeni kalıplar, 289 yılından itibaren belirsiz bir yaşama mahkum edilen Helena'nın oğlunun mahiyetine girdiğinin de en erken tarihli göstergesiydi.⁸² Yalnızca tek bir darphane de sınırlı sayıda üretimi yapılan bu sikkelerin ön yüzünde HELENA-NF lejantının içinde sağa bakan Helena portresine, arka yüzünde ise defne çelengi içinde sekiz köşeli yıldızla yer verilmişti. Bu kalıbın aynısı, FAUSTA-NF lejantı ile Fausta onuruna da darp edildi. (Bkz. Görsel 1.2)

⁸¹Hekster, 2015, **a.g.k.**, 226-228. Günümüzde Roma'daki Lateran Bazilikası'nın kuzeyinde konumlanan ve o dönemde "Domus Fausta" olarak bilinen imparatorluk konutunun bahçesinde 312-315 yıllarına tarihlenen freskolar keşfedilmiştir. Modern araştırmacılar, Constantinus tarafından sipariş edildiği tahmin edilen freskolarla betimlenen iki imparatorluk çiftinden birinin Chlorus ve Theodora'yı diğerinin ise Constantinus ve Fausta'yı temsil ettiği düşünülmektedir. J. Hillner (2017). A Woman's Place: Imperial Women in Late Antique Rome. *Revue internationale d'histoire et d'archeologie*, (25), s. 63-65.

⁸²Bazı araştırmacılar, bu sikkelerde karşımıza çıkan Helena'nın, Constantinus'un annesi değil de Crispus'un eşi olan Helena (?) olduğunu ileri sürse de bu yaklaşım büyük oranda kabul görmemektedir. Ayrıntılar için **Bkz.** W. H. Scoot (1852). Coins of Helena. *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, (15), 193-195; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 40.

Görsel 1.2: Helena ve Fausta onuruna darp edilen Thessalonica sikkeleri.

(RIC VII Thessalonica 48-49)

Kaynak: <https://www.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2093551&AucID=4991&Lot=196&Val=5b97d5b3e34e8fb583648beb660342d4>

(E.T: 24.10.2022)

Yalnızca Thessalonica’da ve en küçük birimde darp edilen bu sikkelerin asıl üretim amacı şüphesiz kentin bütün sakinlerine bölgenin artık Constantinus’un egemenlik sınırlarının içine dahil edildiğini en hızlı şekilde ilan etmektir. Bu nedenle sikkelerin arka yüzlerinde Helena ve Fausta’nın temsiliyetinin ötesinde bir zafer işareti olan defne çelengine yer verilmiştir.⁸³ Söz konusu sikkeler, Fausta’nın Constantinus Hanedanlığı’na mensup bir kadın olarak kamusal alanda üstlendiği sorumluluğunu, bu tarihten itibaren Helena ile paylaşacak olduğunu gösteren ikincil bir amaca daha hizmet etmişti. Bu durum aynı zamanda Roma İmparatorluğundaki hanedanlık olgusunun, imparatorluk sarayında doğan Fausta ile belirsiz bir kökene sahip Helena’nın eşit statülere sahip olabilmesine olanak sağlayacak derecede esnetilebilir bir yapıya büründüğünü göstermesi bakımından da önemliydi. Nihayetinde 324 yılına gelindiğinde ikisi de *augusta* statüsüne yükseltildi.

1.2.3. Flavia Iulia Helena

İmparatorluğa tek başına egemen olan Constantinus’un iki benzemez olarak da nitelendirebileceğimiz Helena ve Fausta’yı, Chrysopolis zaferinin ardından hiç vakit

⁸³Hillner, **a.g.k.**, 2023, 111-114. Bölgenin Constantinus’un egemenlik sınırlarına dahil edilmesi hakkında ayrıntılı bilgi için **bkz.** Lenski, 2007, **a.g.k.**, 73-75; Barnes, 2014, **a.g.k.**, 100-106.

kaybetmeden *augusta* statüsüne yükseltmesi, meşruiyetinin teminatı olan yeni hanedanlık kurgusunun önemini de gözler önüne sermekteydi. Daha önce de belirttiğimiz üzere, imparatorların kendi *paterfamilias*'ına mensup kadınlara belirli unvanlar bahşederek sembolik anlamda yönetici aile olgusu oluşturmaları, Octavianus döneminden beri süre gelen üç asırlık bir gelenektir. Fakat bu sorumluluk imparatorların çekirdek ailesini oluşturan her bir ferdine gelişigüzel bir biçimde verilemezdi. Hekster'in aktardıklarına göre, bu unvanları taşıyacak olan her bir aile ferдинin hanedan içerisinde tanımlanabilir bir yere sahip olması gerekmektedir. Nitekim buradaki "tanımlanabilir" ifadesi, çalışmamızın "Karanlık Yıllar" başlığını taşıyan bir önceki bölümünde de detaylı biçimde tartışıldığı üzere, Helena söz konusu olduğunda bir bakıma işlevsizdi. Bu nedenle Helena'ya *augusta* unvanının verilmesi, Hillner'ın da vurguladığı gibi emsalsizdi.⁸⁴

Helena ve Fausta'nın yeni unvanları, 324/325 yıllarına tarihlenen bronz *follis*ler aracılığıyla kamuya takdim edildi. Ön yüzde sağa bakan Helena portresi, arka yüzde ise sekiz köşeli yıldız ve ay sembollerinin altında FL HELENA AVGVSTA lejantına yer verilen sikkeler yalnızca Antiochia darphanesinde, Constantinus ve oğullarının da yer aldığı yeni bir hanedanlık serisinin parçaları olarak üretilmişti. Söz konusu hanedanlık serisinin Chrysopolis zaferinden çok kısa bir süre sonra dolaşıma girmesi, Constantinus'un bu zafere kesin gözüyle bakarak kalıpları daha önceden sipariş etmiş olduğunun da bir göstergesiydi.⁸⁵ (Bkz. Görsel 1.3 ve EK-1)

⁸⁴Hekster, 2015, **a.g.k.**, 158; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 96, 124.

⁸⁵Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 39; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 125-126. Antiochia'da darp edilen serinin ayrıntıları için **Bkz.** RIC VII s. 686-687.

Görsel 1.3: Antiochia'da darp edilen bronz follis. (RIC VII Antioch 61)

Kaynak: <http://numismatics.org/ocre/id/ric.7.anch.61>

(E.T: 19.10.2022)

Antiochia sikkelerinde ikinci kez karşımıza çıkan Helena portresi, işçilik bakımından geliştirilmiş, ilerleyen yaşı ve yükselen statüsüne paralel olarak detaylandırılmıştı.⁸⁶ İncilerle bezenmiş saç bandı, kolyesi ve küpeleri ile detaylandırılmış olan bu yeni portreler, *nobilissima femina* sikkelerinden farklı olarak Helena'yı *genitilium Iulius* ile özdeşleştirerek bir anlamda onu kökenlerinden ve geçmiş yaşantısından soyutlaması bakımından da önemliydi.⁸⁷ Bu sikkeler aynı zamanda Helena ve Fausta için aynı kalıpların kullanıldığı son örneklerdi. Bu iki kadın aynı unvanı taşıyor olsa da zamanla Constantinus Hanedanlığı'nın her bir ferdine yüklenen sorumluluğun derecesi ve niteliği daha belirgin hale gelecekti. Bu doğrultuda Fausta kendi temsiliyet alanında daha çok annelik rolü ile geleceğin bir teminatı gibi sunulurken Helena, daha çok erkeklerle özdeşleştirilen bir role bürünerek 324/330 yıllarına tarihlenen sikkelerinde *securitas* (güvenlik) ve *pax* (barış) kavramları ile özdeşleştirildi.⁸⁸ Bu doğrultuda sipariş edilen ilk kalıbın ön yüzünde FL HELENA AVGVSTA lejantı içerisinde sağa bakan portresine, arka yüzünde ise SECVRITAS REIPVBLICE lejantının içerisinde sağ elinde bir palmye dalı, sol eliyle de *stolas*ının etek uçlarından tutarak ayakta duran *securitas*'ın

⁸⁶Eusebius'un kaynaklık ettiği yaş hesaplamalarına göre Helena 324 yılında yetmişlerinin ortasında olmalıdır.

⁸⁷Hillner, 2023, **a.g.k.**, 198.

⁸⁸Stevenson, Smith, Madden, 1889, **a.g.k.**, 613-614, 726-728; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 42; Hekster, 2015, **a.g.k.**, 231; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 127. Fransız nümismat Henry Cohen, FELICITAS AVGVSTA, PROVIDENTIAE AVGG ve PIETAS ROMANA lejantlı üç ayrı kalıbın daha kataloglamasını yapmıştır. **bkz.** H. Cohen (1859). *Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain communément appelées médailles impériales*, Vol. VII (2), s. 95 no.1; s. 96 no. 2, no. 8. Fakat söz konusu sikkelerin varlığına şüphe ile yaklaşılmaktadır. Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 44-45, not. 26. Helena ile ilişkilendirilen toplam on bir farklı kalıp hakkında ayrıntı bilgi için **bkz.** Scoot, 1852, **a.g.k.**, 188-203.

kişileştirilmiş haline verilirken ikinci kalıbın ön yüzünde FL IVL HELENAE AVG lejantı içerisinde sağa bakan portresine, arka yüzünde ise PAX PVBLICA lejantı içerisinde sağ elinde bir zeytin dalı sol elinde *hasta pura* (mızrak) tutarak ayakta duran *pax*'ın kişileştirilmiş haline yer verilmişti. (Bkz. Görsel 1.4 ve Görsel 1.5)

Görsel 1.4: *Sirmium* 'da darp edilen *SECVRITAS REIPVBLICE* lejantlı sikke. (RIC VII *Sirmium* 60)

Kaynak: https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1864-1128-194

(E.T: 31.10.2022)

Görsel 1.5: *Constantinopolis* 'te darp edilen *PAX PVBLICA* lejantlı sikke. (RIC VIII *Constantinople* 33)

Kaynak: <https://www.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2036185&AucID=4841&Lot=5438&Val=b86f16d43cfaef6746b7b49773d0fa1d>

(E.T: 19.10.2022)

Söz konusu sikkelerin önceki iki kalıbın aksine imparatorluğun neredeyse bütün darphanelerinde üretilmiş olması, Helena'nın temsiliyet alanının imparatorluğun egemen olduğu geniş coğrafyanın tamamına yayılmış olduğunun da göstergesiydi. (Bkz. Harita 1) Nitekim bu durum zamanla Helena'nın portrelerindeki imajı daha da güçlendirilmişti. Özellikle *securitas* kalıplarında görülen taşlarla bezenmiş saç bandı yalnızca Helena

portrelerinde karşımıza çıkan özgün bir tipoloji olması bakımından önemlidir. Bazı araştırmacılar, bu özgün saç stilinden hareketle Helena'nın imparatorluk sarayında gelini Fausta'ya nazaran daha etkili bir konuma sahip olduğunu iddia etmektedir.⁸⁹ Hillner ise bu noktada alternatif bir bakış açısı sunarak Helena'nın özgün görünümünü, ona örnek teşkil edebilecek herhangi bir öncülün bulunmamasından kaynaklanan zorunlu bir yenilik olarak değerlendirir.⁹⁰ Bize göre, Helena ve Fausta'nın taşıdıkları unvanlar aynı olsa bile üstlendikleri rollerin farklılığı nedeniyle denk olabilmeleri zaten mümkün değildir. Bu bağlamda portreler üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa da Fausta'nın, kamusal alandaki temsiliyetinin ezici bir üstünlüğe sahip olduğu açıkça gözlenmektedir.⁹¹ (Bkz. EK-2, EK-3 ve EK-4) Bunun nedeni ise başlangıçta anneliği ile yeni hanedanlık kurgusunun merkezine yerleştirilmiş olan Fausta'nın, Helena'ya nazaran yaklaşık yirmi yıl gibi uzun bir süre kamusal alanda temsil edilmesidir. Nitekim Fausta'nın 326 yılındaki ölümü, Helena'yı odak noktası haline getirecektir.⁹² Bu süreçte, Helena'nın anneliğine atıfta bulunan tek nümismatik veri ise olasılıkla 324/326 yıllarına tarihlenen ve yalnızca özel durumlar için darp edildiğini bildiğimiz madalyonlardan biridir.⁹³ Roma'da darp edilen bakır alaşımlı madalyonun ön yüzünde FLAVIA HELENA AVGVSTA lejantının

⁸⁹Konuya ilişkin tartışmalar için bkz. Drijvers, 1992, a.g.k., 42-43.

⁹⁰Hillner, 2023, a.g.k., 131-132.

⁹¹Constantinus'un hanedan üyelerine tanıdığı ayrıcalıklar yalnızca annesi Helena ile sınırlı değildi. Eşi Fausta'nın temsiliyetinde de bazı emsalsiz yenilikler gözlemlendi. 324/326 yıllarında Treveri'de darp edilen altın bir madalyonun önyüzünde FLAVIA MAXIMA FAVSTA AVGVSTA lejantı içerisinde sağa bakan portresine, arkayüzünde ise PIETAS AVGVSTAE lejantı içerisinde platform üzerindeki bir tahtta otururken çocuğunu emziren Fausta'nın cepheden görünümüne yer verilmişti. (Bkz. EK-2) Daha önce hiçbir kadının cepheden görünümüne yer verilmediği gibi bir *augusta*'nın tahtta otururken açıkça çocuğunu emzirmesi, oldukça çarpıcı bir betimlemeydi. İncelikle işlenmiş olan madalyonun dikkat çeken bir diğer özelliği ise Fausta'nın başının etrafında bir *nimbusa* (hale) yer verilmesiydi. Hristiyan ikonografisinin yerleşik öğelerinden biri haline gelecek olan *nimbus*ların sikkeler üzerindeki en erken görünümünden biri olan bu madalyon, bize göre Constantinus ve Hristiyan sembolizmi arasındaki girift ilişkinin bir başka göstergesiydi. Benzer bir başka örnek ise 326 yılı sonrasına tarihlenen ve Helena, Constantinus ve oğullarını temsil ettiği düşünülen altın bir madalyonda da görülmektedir. Bkz. EK-12

⁹²Fausta, nedenleri üzerinde daha sonra ayrıntılı bir şekilde duracağımız üzere, ölümünün ardından *domnatio memoriae*'ye mahkum edilmiştir. Bu bağlamda bazı modern araştırmacılar, Surrentum'da ele geçirilen CIL X 678 referans numaralı yazıttan Fausta'nın adının silinerek yerine Helena'nın eklendiğini ileri sürmektedir. Buna göre, UXORI ve FAUSTA, HELENAE ve MATRI şeklinde değiştirilmiştir. Hillner Fausta'nın adının silindiğini söz konusu yazıtta Helena'nın adının eklendiğine dair herhangi bir müdahale izine rastlanmadığını eklemektedir. Bkz. Drijvers, 1992, a.g.k., 49; Woods (1998). On the death of the empress Fausta. Greece and Rome, 14 (1), 72; Hillner, 2023, a.g.k., 192, 195. Nitekim Fausta'nın maruz kaldığı *domnatio memoriae*'nin hacmini belirlememiz mümkün değildir. Bize göre bu durum, Helena'nın gelinine kıyasla daha güçlü bir temsiliyet alanına sahip olduğuna ilişkin yanılsamalara neden olan belirleyici unsurlardan biridir.

⁹³British Museum'un çevrimiçi kataloğunda, bu madalyonun Helena'nın *augusta* statüsüne yükseltildiğini ilan etmek üzere darp edilmiş olabileceğini ileri sürülmektedir. Bize göre, Helena'nın portrelerindeki görünümünün hem yaşına hem de yükselen statüsüne paralel olarak yıllar içerisinde daha olgun bir hale büründüğü göz önünde bulundurulursa bu madalyonun 326 yılından sonra darp edilmiş olması daha olası görünmektedir. Bkz. https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1872-0709-430

içerisinde Helena'nın sağa bakan portresine, arka yüzünde ise PIETAS AVGVSTAE lejantının içerisinde kucağında bir çocuğu tutarken sağ eliyle de bir başka çocuğa küre uzatırken ayakta betimlenen *pietas*'a yer verilmiştir. (Bkz. Görsel 1.6) Burada karşımıza çıkan *pietas*, dar anlamıyla dindarlığın kişileştirilmiş hali olsa da daha geniş bir anlamda ebeveynlerin çocuklarına karşı duyduğu sevgi gibi, Roma imparatorlarının ve imparatoriçelerinin halkına duyduğu sevgiyi ve şefkati de temsil etmektedir.⁹⁴

Görsel 1.6: PIETAS AVGVSTAE lejantlı madalyon.

Kaynak: https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1872-0709-430

(E.T: 31.10.2022)

Helena'nın saraydan kamusal alana yansıyan görünümü, yalnızca sikkeler üzerindeki portreleri ile sınırlı değildir. Kaynakların aktardığına göre, *augusta* statüsüne yükseltildikten sonra onu onurlandırmak için heykeller de dikilmiştir. (Bkz. Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5) Söz konusu heykellerden bazılarının günümüze yalnızca yazıtlı ulaşırken, kaynaklarda söz edilen kayıp heykellerin gerçekten var olup olmadığı ise bilinmemektedir.⁹⁵ Bu nedenle Helena'ya adanmış heykel, büst ve belki de kabartmaların da dahil olduğu plastik eser grubunun niteliği ve niceliğinin kesin olarak belirlenebilmesi de mümkün değildir. Bu bağlamda günümüze ulaşan yirmi dört farklı plastik eser Helena ile ilişkilendirilmektedir.⁹⁶ (EK-5, EK-6, EK-7, EK-8 ve EK-9) Fakat söz konusu

⁹⁴Pietas hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Stevenson, Smith, Madden, 1889, a.g.k., 626-629.

⁹⁵Chronicon Paschale'da aktarılanlara göre, Constantinopolis'deki Augustaeum'da porfir bir sütun üzerine Helena'nın heykeli yerleştirilmiştir. Bu nedenle meydan Constantinus tarafından Augustaeum olarak isimlendirilmiştir. Bkz. Chron. Pasch. 328. IX. yüzyıla tarihlenen Parastaseis Syntomoi Chronikai'da ise Constantinopolis'de Helena'ya adanan altı farklı heykelin tanımlamasına yer verilmiştir. Burada aktarılanlara göre bu heykeller Helena'nın kutsal haçı keşfetmesine yönelik efsanenin güçlü bir dışa vurumu gibi gözükmektedir. Fakat daha erken tarihli kaynaklarda bu heykellerin varlığından söz edilmemektedir. Bu nedenle hala kayıp olan heykellerin gerçekten var olup olmadığı bilinmemektedir. Bkz. Parastaseis. XI, XVI, XXXIV, XLIII, LII, LVIII.

⁹⁶Drijvers, 1992, a.g.k., 190-191; Hillner, 2023, a.g.k., 170-173, not 86.

eserlerden yalnızca birkaçı Helena'nın *pietas* lejantlı madalyondaki portresinde karşılaştığımız saç stili ile büyük oranda benzerlik göstermektedir.

Bunlardan ilki, Musei Capitolini'de sergilenen ve literatürde Genç Agrippina (15-59) olarak da bilinen mermer heykeldir. Orijinali II. yüzyıla tarihlenen heykelin gövdesi korunurken IV. yüzyılda yontulan yeni bir başın eklenmesiyle Helena'ya adandığı tahmin edilmektedir. (Bkz. Görsel 1.7) Helena'nın olgun portresinin altında, yumuşak bir minder yerleştirilmiş olan koltukta sol kolunu koltuğun arkasına yaslayarak zarif bir biçimde arkasına yaslanmış olan figürün ayakları çapraz biçimde uzanmaktadır. Figürün vücut hatlarını gözler önüne seren ince *chiton* ve sandaletleri ise Helenistik Dönem Venüs heykellerini andırmaktadır. Bu nedenle eserin anakronik havası, ilk bakışta dikkati çekmektedir.⁹⁷

Görsel 1.7: Helena'nın (Genç Agrippina?) oturan mermer heykeli.

Musei Capitolini, Roma. (Env. No. 496)

Kaynak: <http://spenceralley.blogspot.com/2016/05/crouching-venus-germanicus-seated.html>

(E.T: 19.10.22)

⁹⁷Hillner, 2023, **a.g.k.**, 175. Eserin teknik detayları için ayrıca **bkz.** <https://arachne.dainst.org/entity/1075736?fl=20&q=Helena&resultIndex=8>

II. yüzyıla tarihlenen ve başı yeniden yontularak Helena'ya adanmış olduğu düşünülen benzer bir başka eser ise Floransa'daki Galleria degli Uffizi'de sergilenmektedir. (Bkz. Görsel 1.8)

Görsel 1.8: *Helena'nın oturan heykeli.*

Galleria degli Uffizi, Floransa. (Env. no. 1914.171)

Kaynak: <https://www.uffizi.it/en/artworks/statue-of-empress-helena>

(E.T: 19.10.22)

Helena ile ilişkilendirilen bir diğer eser, Berlin'deki Staatliche Museen'da sergilenen mermer büsttür. (Bkz. Görsel 1.9) Beyaz mermerden yontulan büstün derin biçimde oyulmuş olan gözleri sağ üst köşeye odaklanmış, alnına dökülen saçları ise dairesel biçim ensede toplanmış, saçın tamamını çevreleyen saç şeridine taşlı tokalar tutturulmuştur. Orijinali parçalanmış olan eserin burun, çene, sol yanak ve alt dudağın

neredeyse tamamı eserin restorasyonu sırasında yeniden eklenmiştir.⁹⁸ Hillner, Roma'daki Galleria Borghese'nin bahçesinde bulunan mermer heykelin sonradan yenisiyle değiştirilen başının yukarıda söz ettiğimiz üç heykelle gösterdiği benzerlikten hareketle Helena ile ilişkili olması kuvvetle muhtemel olan plastik eserler arasında olduğunu eklemektedir.⁹⁹ (Bkz. EK-9)

Görsel 1.9: *Helena'yı temsil ettiği düşünülen mermer büst.*

Antikensammlung, Staatliche Museen, Berlin. (Env. No. 449.)

Kaynak: <https://arachne.dainst.org/entity/1104996?fl=20&q=Helena&resultIndex=113>
(E.T: 19.10.22)

Söz konusu dört eserin de Roma'da sergilendiği tahmin edilmektedir. Kentin, kuruluşundan beri süre gelen stratejik öneminin yanı sıra *tetrarchia* dönemi boyunca bir anlamda Maximianus'un kalesi olarak görüldüğü göz önünde bulundurulduğunda Helena'nın, Maximianus Hanedanlığı'nın Theodora'dan gelen diğer kanadına tezat olarak sunulan temsiliyetinin odak noktasında Roma kentinin yer alması da şaşırtıcı

⁹⁸Eserin teknik detayları için bkz.

<https://arachne.dainst.org/entity/1104996?fl=20&q=Helena&resultIndex=113>

⁹⁹Hillner, 2023, a.g.k., 170-172.

değildir.¹⁰⁰ Buna karşın doğu eyaletlerinde temsiliyeti yok denilecek kadar az olan Helena'nın Roma'da ele geçirilen yazıtların bir kısmında *genetrix* ve *procreatix* olarak nitelendirilmesi, yeni hanedanlık kurgusunda ona biçilen kurucu rolün en açık göstergesidir.¹⁰¹ (Bkz. Görsel 1.10 ve Tablo 4)

Görsel 1.10: 326/330 tarihlenen heykel kaidesi. (CIL VI 1134.)

Santa Croce in Gerusalemme, Roma.

Kaynak: <http://laststatues.classics.ox.ac.uk/database/detail.php?record=835>

(E.T: 19.10.22)

Söz konusu yazıtların bölgesel dağılımından hareketle Helena'nın bir dönem kentin güneydoğu köşesindeki *Palatium Sessorianum*'da bulunan imparatorluk konutunda ikamet ettiği düşünülmektedir.¹⁰² (Bkz. Harita 2) Fakat 312 yılında oğlu Constantinus'un

¹⁰⁰Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 52; Consolino, 2001, **a.g.k.**, 146; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 140.

¹⁰¹CIL VI 1134; CIL VI 1135; CIL VI 36950; CIL X517.

¹⁰²E. D. Hunt (1984). *Holy Land Pilgrimage in the Later Roman Empire AD 312-460*. Oxford: Clarendon Press, s. 31; Navarro, 2013, **a.g.k.**, 169; Barnes, 2014, **a.g.k.**, 42-43; J. W. Drijvers (2016). *Helena Augusta and the City of Rome, Monuments and Memory: Christian Cult Buildings and Constructions of the Past: Essays in Honour of Sible de Blaauw*. (Ed. M. Verhoeven, L. Bosman, H. Asperen), Turnhout: Brepols Publishers, 147. Hillner, 2023, **a.g.k.**, 144-145.

egemenlik sınırlarının içerisine giren kente ilk defa ne zaman geldiği bilinmemektedir. Helena'nın buradaki varlığının en erken tarihli kanıtı, Alexander Severus (222-235) dönemine tarihlenen ve sonradan *Thermae Helenianae* olarak anılmaya başlanan hamamların restorasyonu ile ilişkilidir. Günümüzde Vatikan'da sergilenen mermer levhada aktarılanlara göre Helena, yangında zarar gören yapının restorasyonunu üstlenmiştir. (Bkz. EK-11 ve Harita 2) Söz konusu levhada *domina nostra* (hanımefendi) ve *aviae caesarum* (caesarların büyükannesi) ifadelerine yer verilirken *augusta* unvanının kullanılmaması nedeniyle restorasyonun 317-324 yılları arasında gerçekleşmiş olabileceği düşünülmektedir.

Bu noktada Helena'nın gerçekten de böyle bir yapının restorasyonunu üstlenebilecek inisiyatife sahip olup olmadığını da değerlendirmemiz gerekmektedir. Eusebius'un aktardıklarına göre Helena'ya *res privata* olarak bilinen imparatorluk hazinesine erişim ayrıcalığı verilmiş olmasının yanı sıra *Liber Pontificalis*'in döneme ilişkin kayıtlarına göre, kentin güneydoğusundaki Aurelian surlarının hemen dışında yer alan ve *Fundus Laurentum* olarak bilinen bölgenin mülkiyeti ve vakıf gelirleri de devredilmiştir.¹⁰³ (Bkz. Harita 2) Söz konusu aktarımlardan hareketle Helena'nın elde ettiği yeni ayrıcalıklarının, kamusal alana yansıyan temsiliyetinde yeni hareket alanları sağlamış olabileceğini söyleyebiliriz.¹⁰⁴ Yine de bu süreçte kamusal alana yansıyan her türlü faaliyetini Constantinus'a bağlı bir tür danışmanlık heyeti ile iş birliği içerisinde yürütmüş olması gerektiğinin altını çizmemiz gerekmektedir.¹⁰⁵

Öte yandan Helena'nın *augusta* statüsüne yükseltildikten sonra kişisel olarak hatırı sayılır bir nüfuz alanı kazanmış olduğu da açıkça gözlemlenmektedir. Roma kentinin yanı sıra Salernum, Seapinum, Neapolis ve Surrentum'da ele geçirilen epigrafik buluntular özellikle imparatorluğun batısında *augusta*'nın takdirini kazanarak ödüllendirilmeyi bekleyen bir kesimin varlığını kanıtlar niteliktedir. (Bkz. EK-10, Tablo 3 ve Tablo 4) Bu durumu Helena'nın kamusal faaliyetlerinin bir geri dönüşü olarak değerlendiren Hillner, Helena'nın Roma'da ikamet ettiği süre boyunca yerel yöneticiler, din adamları ve halk

¹⁰³Euseb. Vit. Const. III. 47.3; Lib. Pont. XXXIV.27.

¹⁰⁴Nolalı Paulinus (354-431), Helena'nın *augusta* statüsünü yükseltilmesiyle oğlu Constantinus ile eşit bir konuma geldiklerini ima ederken Sulpicius Severus (363-425), açıkça anne ve oğulun birlikte hüküm sürdüklerini iddia etmiştir. Paulinus ve Sulpicius Severus'un, değerlendirilmeye tabi tutulamayacak derece de abartılı aktarımları, şüphesiz Hristiyan bir imparatoriçe olduğuna inanılan Helena'ya karşı duydukları sempati sonucunda ortaya çıkan bir yüceltme girişiminden ibarettir. **Bkz.** Paul. Nol. XXXI. 4; Sulp. Sev. Chron. II. 33.

¹⁰⁵Navarro, 2013, **a.g.k.**, 184-185.

ile Constantinus arasında bir arabuluculuk görevi üstlenmiş olduğunu ileri sürmektedir.¹⁰⁶ Fakat mevcut epigrafik kanıtlar Constantinus, Helena ve yerel yöneticiler arasındaki ilişkinin doğasını açıklayabilmek noktasında yeterli değildir. İlâveten kentlerdeki yerel yöneticilerin söz konusu girişimlerinin ne derece karşılık bulduğu konusu da belirsizdir. Yine de Helena'nın Roma kentinde ikamet ettiği süre boyunca Constantinus Hanedanlığı'nın varlığını somutlaştırdığını söyleyebiliriz. Nitekim 326 yılında yaşanan bir dizi gelişme Helena'yı Constantinus'un bu anlamda başvurabileceği tek alternatif haline getirecektir.¹⁰⁷

326 yılının temmuz ayında tarihi başkent Constantinus'un iktidarının yirminci yılı şerefine düzenlenen *vicennalia* şenliklerine ev sahipliği etmiştir. Halihazırda Roma'da ikamet ettiği düşünülen Helena'nın yanı sıra diğer aile fertlerinin de Constantinus'u onurlandırmak üzere kentte hazır bulunduklarını tahmin edebiliriz.¹⁰⁸ Daha önce de belirttiğimiz üzere yönetici aile olgusu Octavianus döneminden beri imparatorluğun sembolik anlamda bir prototipini teşkil etmektedir. Bu bağlamda *vicennalia* şenliklerinin akabinde yaşanan gelişmeler Constantinus'un yeni hanedanlık kurgusu ile vaat ettiği istikrar ve uyum sürecini zedeler niteliktedir.

Daha geç bir tarihten bildiren kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla Constantinus, Minervina'dan olan en büyük oğlu Crispus'un zehirlenerek infaz edilmesini emrettikten bir süre sonra hayatta kalan diğer varislerinin annesi Fausta'yı da sıcak bir banyoya kapatarak katletmiştir.¹⁰⁹ Söz konusu infazların nedenleri ve tam olarak ne zaman gerçekleştirildikleri kesin olarak bilinmemekle birlikte iki infaz arasında herhangi bir bağlantı olup olmadığı da açık değildir. Dönemim kaynaklarının konuya ilişkin sessizliği kaçınılmaz olarak birtakım spekülasyonları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda söz konusu infazları Helena ile ilişkilendiren iki temel yaklaşıma kısaca değinmemiz gerekmektedir.

¹⁰⁶Hillner, 2023, **a.g.k.**, 140-142, 176-177.

¹⁰⁷Fausta'nın en büyük oğlu II. Constantinus, 326 yılında henüz dokuz yaşındaydı. **Bkz.** PLRE I 325-326. Constantinus'un kız kardeşi Constantia ise Licianus'un dul eşi olması bakımından Constantinus'un politikaları doğrultusunda öne çıkarılmaya için uygun değildi. **Bkz.** Hillner, 2023, **a.g.k.**, 213.

¹⁰⁸Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 59; Barnes, 2014, **a.g.k.**, 146; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 187-188.

¹⁰⁹Eutr. Brev. X.6.3; Epit. Caes. XLI. 11-12; Philost. Hist. eccl. II. 4; Sid. Apoll. Epist. V.8.2.; Zosimus II.29.2. Hieronymus, Fausta'nın ölümünü Crispus'un ölümünden iki yıl sonraya tarihlendirir. **Bkz.** Hieron. Chron. A325, A328. Ammianus Marcellianus ise Crispus'un infazının Pola (Pula) yakınlarında gerçekleştirildiğini bildirmektedir. **Bkz.** Amm. Marc. XIV.11.21.

Bunlardan ilki ve görece masum olanı Crispus'un babasının iktidarı karşısında bir tehdit oluşturduğu için idam edildiği ve üvey annesi Fausta'nın da bu cinayetin azmettiricisi olarak imparatorun gazabına maruz kaldığı yönündedir. Burada Fausta'nın kurduğu komploju ortaya çıkaran kişinin Helena olduğu öne sürülmektedir.¹¹⁰ Bu yaklaşımın temel problemi Crispus'un ve Fausta'nın birlikte *domnatio memoriae*'ye mahkum edilişine açıklık getirememesidir.¹¹¹ Eğer Fausta, Crispus'un masum olduğunun anlaşılması üzerine infaz edilmiş olsaydı bu durumun Crispus özelinde tersine çevrilmiş olması gerekirdi.¹¹² Nitekim Eusebius'un *Historia Ecclesiastica*'da her yönüyle babasına benzerliğiyle övdüğü Crispus'tan *Vita Constantini*'de hiç söz etmemesi, telafisi mümkün olmayan hatalar ile karşı karşıya kalındığının göstergesidir.¹¹³

Zosimus'un kaynaklık ettiği ikinci yaklaşıma göre, Crispus ve Fausta aralarında yasak bir ilişki olabileceği şüphesiyle ardı ardına idam edilmiştir. Bu versiyonda Helena'nın torunun kaybından duyduğu derin yasın Fausta'nın infazında belirleyici olduğu ima edilmektedir. Zosimus'un burada doğrudan suçlayıcı bir yaklaşım yerine anlatımında şüphelere yer vermesi dikkat çekicidir. Nitekim Constantinus'un Hristiyan olmasının arkasında yatan asıl motivasyonun ellerindeki kanı temizlemek olduğunu da eklemektedir.¹¹⁴

Zosimus'un aktarımları, Crispus ve Fausta'nın infazlarını görece daha tutarlı bir zemine dayandırsa da oldukça sansasyoneldir. Yazarın, Constantinus dönemine ilişkin aktarımlarının nesnelliğinin tartışmaya açık olduğunu daha önce de belirtmiştik. Hunt, gerçekte her ne yaşanmış olursa olsun 326 yılındaki olayların, Constantinus Hanedanlığı'nı itibarsızlaştırmak noktasında pagan tarihçiler nezdinde önemli bir fırsat sunduğu kanaatindedir.¹¹⁵ Öte yandan zina şüphesi, Crispus ve Fausta'ya uygulanan *domnatio memoriae*'yi açıklasa da iki infaz arasındaki zaman farkını anlamsız hale

¹¹⁰Epit. Caes. XLI. 11-12. Philost. Hist. eccl. II. 4. Philostorgius'un, "Crispus'un ölümüne ilişkin asılsız söylentiler" olduğunu vurgulayarak aktardığı versiyona göre, Fausta'nın kocasını üvey oğlu Crispus'a karşı kıskırtmasının asıl nedeni derin bir ilgi beslediği Crispus'u baştan çıkarma girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmış olmasıdır. Burada Crispus'a kurduğu komplodan bir şekilde sıyrılan Fausta, daha sonra bir *cursores* (ulak) ile zina yaparken yakalandığı için infaz edilmiştir. **Bkz.** Philost. Hist. eccl. II. 4a.

¹¹¹Crispus'un adı CIL II 4107, CIL III 7172, CIL V 8030, CIL IX 6386a ve CIL X 517'den silinirken CIL X 678'de her ikisinin de adının silindiği görülmemektedir. **Bkz.** Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 49; Woods, 1998, **a.g.m.**, 72. Daha önce de belirttiğimiz üzere Hillner, CIL X 678'de herhangi bir müdahale izine rastlanmadığını ileri sürmektedir. **Bkz.** Hillner, 2023, **a.g.k.**, 195.

¹¹²Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 60; Navarro, 2013, **a.g.k.**, 172.

¹¹³Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 62; Woods, 1998, **a.g.m.**, 74.

¹¹⁴Zos. II. 29. 2-4.

¹¹⁵Hunt, 1984, **a.g.k.**, 32-33; Navarro, 2013, **a.g.k.**, 172.

getirmektedir.¹¹⁶ Bu durumda her iki yaklaşımında 326 yılında yaşanan aile krizini açıklama noktasında yetersiz kaldığını söyleyebiliriz.

326 yılındaki gelişmelerin bizim çalışmamız açısından en önemli sonucu, Helena'yı Constantinus Hanedanlığı'nda *augusta* unvanı taşıyan tek kadın statüsüne getirmiş olmasıdır. Bu durum bazı araştırmacıları, Fausta'nın infazının iki kadın arasındaki rekabetin bir sonucu olduğunu düşünmeye sevk etmektedir. Fakat Helena'nın buradaki rolü yeterince açık değildir. Konuya ilişkin bilgi veren kaynakların hiçbirinde Fausta'nın ölümünün sorumluluğunu Constantinus'tan alıp Helena'ya yükleyen doğrudan bir ifade yer verilmemiştir. Bunun yanı sıra her iki versiyonda da torunun kaybından derin bir üzüntü duyduğu ileri sürülen Helena'nın rolünün hikayeyi tamamlayıcı bir unsur olarak sonradan kurgulanmış olabildiği de ihtimal dahilindedir.¹¹⁷

Constantinus'un *vicennalia* döneminde yaşanan aile krize ilişkin bir diğer önemli husus ise imparatorun söz konusu krize karşı geliştirdiği siyasi reflekstir. Bu doğrultuda kişisel sadakati ve belki de Roma'da ikamet ettiği süreçte gösterdiği diplomatik beceriler nedeniyle annesini imparatorluğun doğusundaki eyaletlere resmi bir ziyaret için görevlendirdiği düşünülmektedir.¹¹⁸ Barnes'ın "resmi bir hac yolculuğu" olarak nitelendirdiği bu ziyaret, ölümden yaklaşık altmış yıl sonra Flavia Iulia Helena'nın *inventio crucis* ile ilişkilendirilerek günümüze dek "ideal Hristiyan imparatoriçe" olarak anılmasına neden olacak olan sürecin de başlangıç noktasıdır.¹¹⁹

¹¹⁶Barnes, Constantinus'tan bağımsız olarak Triveri'de ikamet ettiği bilinen Crispus'un, Fausta ile yasak bir ilişki yaşayabilmesinin oldukça zor olduğunu eklemektedir. **Bkz.** Barnes, 2014, **a.g.k.**, 147-148

¹¹⁷Hunt, 1984, **a.g.k.**, 32-33; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 62; Woods, 1998, **a.g.m.**, 79; Pohlsander, 2004, **a.g.k.**, 58; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 190.

¹¹⁸Barnes, 1982, **a.g.k.**, 221; Hunt, 1984, **a.g.k.**, 33-34; Holum, 1990, **a.g.k.**, 71-72; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 195, 212.

¹¹⁹Barnes, 2014, **a.g.k.**, 43

II. BÖLÜM

2.1.“İmparatorluk Otoritesinin İhtişamı İçerisinde” Helena’nın Doğu Eyaletlerini Ziyareti

Eusebius’un aktardığına göre Helena, ilerleyen yaşına rağmen imparatorluğa özgü bir merakla imparatorluğun doğusundaki eyaletleri ve halklarını ziyaret etmek istemişti.¹²⁰ Fakat amaçları ve sonuçları bakımından bir bütün olarak söz konusu ziyaretin mahiyetine açıkça değinmemiştir. Eusebius’un buradaki aktarımları, Hadrian örneğinde görüleceği üzere, imparatorluk ilerleyişinin genel tipolojisi ile büyük oranda örtüşmektedir. Öte yandan IV. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Helena’nın yolculuğunun detayları, Hristiyanlığın mütevazı mistizmin bir dışı vurumu olarak revize edilerek V. yüzyılın ortalarına dek geliştirilmeye devam etmiştir. Böylece Helena, *inventio crucis*’in (kutsal hacin keşfi) baş rolü haline getirilmiştir. Bu doğrultuda çalışmamızın bu bölümünde Helena’nın doğu eyaletlerine gerçekleştirdiği ziyaretinin mahiyeti, siyasi ve dini niteliğini bakımında iki ayrı aşamada ele alınacaktır.

Helena’nın yolculuğunu detaylı bir biçimde incelemeye başlamadan önce söz konusu yolculuğun büyük olasılıkla hiçbir zaman gerçekleşmemiş olabileceği kanaatinde olduğumuzu da belirtmeliyiz. Bunun birincil nedeni, Helena’nın imparatorluğun doğusunda bulunduğu dair herhangi bir nümismatik, epigrafik ve arkeolojik kanıt bulunmamasıdır.¹²¹ Buna paralel olarak Eusebius’un aktarımlarını destekleyen en erken tarihli yazılı kaynağın Helena’nın ölümünden yaklaşık altmış yıl sonraya tarihleniyor olması da düşüncemizi destekler niteliktedir. Nitekim Helena’nın ilerleyen yaşı ve yolculuğun fiziki koşullarının zorluğu da göz önünde bulundurulduğunda böyle bir yolculuk hiçbir zaman gerçekleşmemiş olduğu ileri sürülebilir. Buna karşın literatürde Helena’nın doğu eyaletlerini ziyaret ettiğine yönelik genel bir kabul söz konusu olmakla beraber aksi bir durumun hiçbir zaman tartışmaya açılmadığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle çalışmamızın bu bölümü, Helena’nın doğu eyaletlerini ziyaret etti varsayımı üzerinden şekillendirilecektir.

¹²⁰Euseb. Vit. Const. III. 42.2.

¹²¹İmparatorluğun doğusunda Helena ile ilişkilendirilen yalnızca üç adet yazıt bulunmaktadır. Fakat hiçbirisi Helena’nın bu kentlerde bulunduğu işaret etmemektedir. LSA 262; LSA 263 = CIG 4349; LSA 2098 = SEG LVI 1711. (Bkz. Tablo 3 ve Tablo 4)

2.1.1. Tarihlendirme ve olası güzergahların belirlenmesi

Helena'nın doğu eyaletlerine ziyaretini bildiren Geç Antikçağ kaynaklarının hiçbirisi söz konusu yolculuğun tarihlendirilmesi ve teknik detayları bakımından yeterince açıklayıcı değildir. Yine de *Vita Constantini* aracılığıyla yaklaşık olarak bir tarihlendirme yapılabilmektedir.¹²² Bu doğrultuda Helena'nın yolculuğu genel itibarıyla Constantinus'un imparatorluğa tek başına egemen olduğu 324 yılının son çeyreği ile Helena'nın olası ölüm tarihi olarak kabul edilen 329/330 yılları arasındaki bir döneme yerleştirilmektedir.¹²³ Bunun birincil nedeni Eusebius'un, Helena'nın ilerleyen yaşına da değinerek yaşamının son yıllarına işaret etmesidir.¹²⁴ Diğer önemli işaret ise yolculuğu sırasında imparatorluk gücünün ihtişamı içerisinde ilerlediğini vurguladığı Helena'nın *augusta* unvanına sahip olduğunu belirtmesidir.¹²⁵ Bu durum Helena'nın yolculuğunun başlangıç noktasının *augusta* statüsüne yükseltildiği 324 yılının son çeyreğinden daha erken bir tarihe yerleştirilemeyeceğini göstermektedir.

Öte yandan 325 yılının yaz aylarında sona eren Nicaea Konsili'nin ardından Constantinus'un emriyle kutsal topraklarda yürütülen kilise inşa faaliyetleri, Helena'nın yolculuğun zamansal aralığını daha da belirgin hale getirmektedir. Eusebius, söz konusu yapıların yapım aşamasına Helena'nın bizzat tanıklık ettiğini ve hatta Beytullahim ve Zeytin Dağı'ndaki kiliselerin onun isteği üzerine inşa edildiğini ileri sürmektedir.¹²⁶ Helena'nın seyahat programı için belirleyici olduğu tahmin edilen bir başka unsur ise 326 yılının temmuz ayına tarihlenen *vicennalia* şenlikleridir. Daha önce de belirttiğimiz üzere *vicennalia* şenlikleri, halihazırda *Palatium Sessorianum*'da ikamet ettiği tahmin edilen Helena'nın da katılımını gerektirmekteydi. Bu durum, Helena'nın daha erken bir tarihte böyle bir yolculuğa çıkmak niyetindeyse olsa bile seyahat programını *vicennalia* şenliklerinin bitimine dek ertelemesini gerektirmiş olabilir. Nitekim bazı araştırmacılar

¹²²Euseb. Vit. Const. III. 42-46.

¹²³Barnes, 1982, **a.g.k.**, 221; Hunt, 1984, **a.g.k.**, 29-30; K. Holum (1990). Hadrian and St. Helena: Imperial travel and the origins of Christian Holy Land pilgrimage: *The Blessings of Pilgrimage*. (Ed: R. Ousterhout), Chicago: University of Illinois Press, 71-72; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 59; Pohlsander, 2004, **a.g.k.**, 58-59; N. Lenski (2004). Empresses in the Holy Land: The Making of a Christian Utopia in Late Antiquity: *Travel, Communication and Geography in Late Antiquity*. (Ed: L. Ellis) Aldershot: Ashgate, 214; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 204.

¹²⁴Euseb. Vit. Const. III. 46.

¹²⁵Euseb. Vit. Const. III. 42-44.

¹²⁶Euseb. Vit. Const. III. 43.

vicennalia şenliklerinin arifesinde yaşanan aile krizinin Helena'nın doğu eyaletlerini ziyaret etmesindeki ana motivasyon kaynağı olduğunu ileri sürmektedir.¹²⁷

Helena'nın doğu eyaletlerini ziyaret etmesi için gerekli koşulların *vicennalia* şenliklerinin sona erdiği 326 yılının son çeyreğinde sağladığı yaklaşımdan hareketle yolculuğunun başlangıç noktasının Roma olduğu kabul edilmektedir.¹²⁸ IV. yüzyılın başlarında Roma'dan Kudüs'e gidebilmek için deniz veya karayolu üzerinden birkaç farklı rota belirlenebilmekteydi. (Bkz. Harita 3) Bu noktada Hillner, Helena'nın yolculuğu sırasında izleyebileceği olası bütün güzergahların kapsamlı bir değerlendirmesini sunmaktadır. Buna göre, Helena'nın Roma'dan doğu Akdeniz'e Portus limanı veya Napoli körfezinden başlayacağı deniz yolculuğunu yaklaşık yirmi günde tamamlaması mümkündü. Fakat denizyolu zamansal olarak büyük bir avantaj sağlasa da hem konforlu hem de güvenli değildi. Öte yandan Constantinus'un da *vicennalia* şenliklerinin ardından Nicomedia'ya döndüğü bilinmektedir. Bu nedenle Nicomedia'ya kadar anne ve oğulun birlikte ilerlemiş olabileceklerini öne süren Hillner'ın çıkarımları, Helena'nın rotasının karayolları üzerinden belirlendiğine yöneliktir. Bu hesaba göre *augusta*, dört bin kilometrenin üzerindeki bir yolu yaklaşık olarak on sekiz ayda katetmiş gibi görünmektedir.¹²⁹

Helena'nın yolculuğunun tarihlendirilmesine yönelik farklı yaklaşımlar anne ve oğulun birlikte seyahat edip etmediklerini kesin biçimde belirleyebilmemizin önüne geçmektedir. Yine de Helena'nın deniz yolunun zamansal avantajını kullanmak için hiçbir geçerli nedeninin olmadığını söyleyebiliriz. İlerleyen yaşı ve kadın olduğu da göz önünde bulundurulduğunda konforlu ve güvenli bir yolculuk akılcıca bir seçim olurdu. Tüm bunların ötesinde Helena'nın ilerleyişi Constantinus Hanedanlığı'nın gücünün ve ihtişamının bir göstergesiydi.¹³⁰ Savaş durumu söz konusu olmadığında böylesine yüksek maliyetli ve büyük bir organizasyon gücüne gereksinim duyan imparatorluk ilerleyişinin yavaş olduğu ölçüde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bunun en önemli göstergesi, ziyaret edilen kentlerde imparatorun varlığını somutlaştırmak için düzenlenen *profectio* ve

¹²⁷Barnes, 1982, **a.g.k.**, 221; Hunt, 1984, **a.g.k.**, 32-33.

¹²⁸Barnes, 1982, **a.g.k.**, 221; Hunt, 1984, **a.g.k.**, 31; Holum, 1990, **a.g.k.**, 74; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 59; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 208-210.

¹²⁹Hillner, 2023, **a.g.k.**, 214-220

¹³⁰Euseb. Vit. Const. III. 44.1.

adventus törenleridir.¹³¹ Nitekim imparatorluk ailesinin seyahatlerinin yavaşlığı ve uzun seyahat rotası, Constantinus'u doğu eyaletlerini bizzat ziyaret etmekten alıkoyan nedenlerden biri olabilir.¹³²

Bununla birlikte Helena, imparatorluk tarihi boyunca tek başına seyahat ettiği bilinen ilk imparatoriçeydi. Bu durumda ona özel bir seyahat protokolü oluşturulmuş olması muhtemeldir. Yine de genel itibarıyla imparatorluk ailesinin seyahatlerinin genel tipolojisine sadık kalındığı tahmin edilmektedir. Buna göre, Helena'nın doğu eyaletlerindeki bürokratik işlerinin yürütülmesini kolaylaştırmak adına daimi maiyetinin yeni atamalarla genişletilmiş olduğunu tahmin edebiliriz. Bu bağlamda Helena'ya yeni danışmanlar, tercümanlar, hazine memurları ve belki de senato üyelerinden oluşan bir imparatorluk heyeti eşlik etmiş olabilir. Öte yandan Helena'nın ilerleyişi, ister dini ister politik karakterli olsun kesinlikle askeri nitelikli bir organizasyon değildi. Bu doğrultuda Constantinus'un, yolculuğu sırasında Helena'ya eşlik edecek muhafız alayının atamalarını yaparken annesinin güvenliğini sağlamakla yetinmiş olduğunu ileri sürebiliriz.¹³³

2.1.2. Yolculuğun siyasi nedenleri

Eusebius'tan öğrendiğimiz kadarıyla Helena, doğu eyaletlerini ziyaret ettiği sırada kutsal topraklardaki kilise inşa faaliyetlerine katkı sağlamanın yanı sıra Constantinus'un ona sağladığı ayrıcalıklar doğrultusunda birtakım kamusal eylemlerde de bulunmuştur. Buna göre, askerlere para dağıtmış (*donativum*), yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine yardımlarda bulunmuş, haksız yere mahkumlar edilenleri, zorla madenlerde çalışanları ve sürgüne gönderilenleri serbest bırakmıştır.¹³⁴ Bu bağlamda Helena'nın söz konusu eylemleriyle neyi amaçlamış olabileceğine kısaca değinmemiz gerekmektedir.

Öncelikle imparatorların tahta çıkışı, yıldönümleri, evlilikler ve kazanılan zaferler gibi belirli özel günlerin kutlanması haricinde askerlere para dağıtılmasının olağan bir durum olmadığını belirtmeliyiz. Helena'nın yolculuğunun tarihsel aralığı göz önünde bulundurulduğunda görünürde kutlanması gereken herhangi bir durum da yoktu. Bu

¹³¹İmparatorluk döneminde *augustus*, bir kentten ayrılırken *profectio* ile uğurlanırken, kentlere geldiğinde *adventus* töreni ile karşılanmaktaydı. İmparatorluk ilerleyişin bağlı olduğu tören ve ritüeller hakkında ayrıntılı bilgi için **Bkz.** F. Millar (1977). *The Emperor in the Roman World*. London: Duckworth, s. 28-40; Holum, 1990, **a.g.k.**, 72-74.

¹³²Hillner, 2023, **a.g.k.**, 213.

¹³³Holum, 1990, **a.g.k.**, 74-76; Navarro, 2013, **a.g.k.**, 214-215; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 222-223.

¹³⁴Euseb. Vit. Const. III. 44.

nedenle Helena'nın doğudaki birliklere para dağıtması, genel itibarıyla Licinius'un ölümünün ardından ona bağlı olan birliklerin sadakatini kazanma girişimi olarak değerlendirilmektedir.¹³⁵ Mahkumların ve maden işçilerinin serbest bırakılarak sürgündekilerin geri döndürülmesi hususu ise bir *augusta*'nın yetki alanının çok ötesindedir. Gerçekten de böyle bir salıverme durumu söz konusu olduysa bile Helena'nın bu anlamda bir karar merci olmasından ziyade Constantinus'un kararlarını doğu eyaletlerinde yerel yöneticilere “yeniden” tebliğ eden bir aracı olduğunun varsayılması daha uygun düşmektedir.¹³⁶

Helena'nın söz konusu eylemleri, yolculuğu sırasında bir imparatorluk delegesi gibi hareket ettiğini göstermektedir. 326 yılındaki gelişmelerin Helena'yı Constantinus'un politikaları doğrultusunda araçsallaştırabileceği tek aile ferdi haline getirdiğini daha önce de belirtmiştik. Constantinus'un ilerleyen yaşına rağmen annesini doğu eyaletlerine göndermek istemesindeki ana motivasyon kaynağının ne olduğu konusu ise belirsizdir. Bu hususta belirleyici olabileceği öne sürülen unsurlar şu şekildedir; doğu eyaletlerinde Constantinus Hanedanlığı'nın varlığını somutlaştırmak, 326 yılında yaşanan aile krizinin izlerini silmek ve son olarak Constantinus'un bölgesel Hristiyanlaştırma politikası.

Helena'nın yolculuğun tarihsel aralığı Constantinus'un, 324 yılında Licinius'u mağlup ederek imparatorluğa tek başına egemen olduğu süreci takip eden ilk birkaç yıllık periyoda denk gelmektedir. Bu süreçte imparatorluğun genelinde yaklaşık yirmi yıl süren iç savaş döneminin etkilerinin hala hissedilebilir olduğunu tahmin edebiliriz. Öte yandan Constantinus'un, *tetrarchia* dönemi boyunca sırasıyla Diocletianus, Galerius ve son olarak da Licinius'un egemenlik sınırları içerisine dahil edilen imparatorluğun doğu kanadında henüz etkili bir nüfuz alanına sahip olmadığı da iddia edilebilir. Bu doğrultuda imparator, Licinius'un ölümünün ardından doğuda ona bağlı olan askeri birlikler içerisindeki potansiyel huzursuzluğu bastırmak, yerel yöneticiler ve din adamları ile ittifaklar kurmak ve doğudaki tebaası ile temaslarda bulunarak bölgede Constantinus Hanedanlığı'nın varlığını daha somut hale getirmeyi amaçlamış olabilir.¹³⁷

326 yılında yaşanan aile krizinin Helena'nın yolculuğunun ana motivasyonu olduğuna yönelik yaklaşım ise hem dini hem de siyasi gerekçelerle iki yönlü olarak

¹³⁵Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 68-69; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 218.

¹³⁶Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 69; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 210-211.

¹³⁷Navarro, 2013, **a.g.k.**, 236.

değerlendirilmektedir. Bu çerçevede Helena'nın yolculuğunun kesinlikle kamusal bir görev olduğunun altını çizen Hunt, Helena'nın amacının 326 yılında yaşanan aile krizini telafi etmek olduğunu ileri sürmektedir.¹³⁸ Benzer şekilde Barnes da Constantinus'un, annesini kutsal topraklara göndererek Hristiyanlaştırma politikaları altında 326 yılında yaşanan olayların beraberinden getirdiği siyasi utancın izlerini silmeyi amaçladığı kanaatindedir.¹³⁹

Buna karşın 326 yılındaki olaylar ile Helena'nın yolculuğunu ilişkilendirebilecek herhangi bir kanıt olmadığını ileri süren Drijvers, Helena'nın yolculuğunu bölgedeki huzursuzlukları yatıştırmayı amaçlayan siyasi nitelikli bir eylem olarak değerlendirse de doğudaki huzursuzlukların temelini büyük oranda Constantinus'un dini politikalarıyla ilişkilendirmektedir. Buna göre, Constantinus'un Hristiyanlığı teşvik edici politikaları doğudaki tebaanın büyük bir bölümünün desteğini alamadığı gibi yerel yöneticiler tarafından da düzgün bir biçimde uygulanamıyordu. Constantinus açısından belirleyici olan bir diğer önemli husus ise *Arianizm* hareketi başta olmak üzere, Hristiyan cemaat arasındaki birliğin tam anlamıyla sağlanamamış olmasıydı. Bu nedenle imparator, Hristiyanlaştırma politikalarının bir uzantısı olarak annesini doğu eyaletlerine göndermişti.¹⁴⁰ Benzer şekilde Holum da Helena'nın yolculuğunun 326 yılında yaşanan gelişmeler sonucu ortaya çıkan siyasi bir refleksten ziyade kamuoyunu Constantinus'un dini politikaları doğrultusunda örgütlemeyi amaçlayan emperyal bir eylem olarak değerlendirmektedir. Holum ayrıca Helena'nın kadın oluşunun verilmek istenen barışçıl mesajlar noktasında belirli avantajlar sağlamış olabileceğini de eklemektedir.¹⁴¹

Yukarıdaki nedenlerden her birinin imparatorluğun doğu eyaletlerindeki barış ve istikrarının yeniden tesis edilmesi amacıyla imparatorun bizzat kendisini, uzun bir imparatorluk seyahatine çıkmaya teşvik edebilecek derece önemli olduğu düşünülebilir. Fakat tek başına bir *augusta* söz konusu olduğunda imparatorluk seyahatinin bölge halkı üzerindeki etkisinin boyutunu yeniden gözden geçirmek gerekmektedir. Öncelikle 326 yılında yaşanan aile krizinin doğu eyaletlerinde ne gibi bir yankı uyandırdığı konusu belirsizdir. Crispus, Constantinus'un tek oğlu olmadığı gibi Constantinus

¹³⁸Hunt, 1984, **a.g.k.**, 32-34.

¹³⁹Barnes, 1982, **a.g.k.**, 221.

¹⁴⁰Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 65-67. Constantinus'un Hristiyan cemaate ilişkin politikaları için ayrıca **Bkz.** İznik, E. (2018). IV. Yüzyıl Başlarında Roma İmparatorluğunda Heretikler ve Hizipçiler: 18. *Türk Tarih Kongresi*, Cilt 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 479-485.

¹⁴¹Holum, 1990, **a.g.k.**, 75-76.

Hanedanlığı'nın geleceğinin teminatı olarak görülen *caesar* statüsündeki üç oğlundan yalnızca biriydi. Bunun yanında Crispus'un kişisel kariyerinin büyük bir kısmında imparatorluğun batı kanadında bulunduğu bilinmektedir. Bu nedenle Crispus'un infazı aile içerisinde ve saray çevresinde geçici bir krize neden olduysa bile infazının imparatorluk genelinde büyük bir yankı yaratmış olabileceği kanaatinde değiliz.

Öte yandan Helena'nın Constantinus'un Hristiyanlaştırma politikaları doğrultusunda doğu eyaletlerine gönderilmesi durumunda da söz konusu yolculuğun amaçları ve sonuçları bakımından imparatorun bizzat kendisinin bile bazı araştırmacılara nazaran daha düşük bir beklenti içerisinde olduğunu iddia edebiliriz. Helena'nın bir *augusta* olarak ziyaret ettiği kentlerdeki yerel yöneticileri, din adamları ve halkı tarafından büyük bir hürmetle karşılandığını tahmin edebiliriz. Fakat Drijvers'in ileri sürdüğü üzere imparatorluğun merkezi ile yerel yönetimler arasındaki bürokratik zincirde süregelen aksaklıkların çözümü ve doğulu halkların Hristiyan yanlısı politikalar karşısındaki memnuniyetsizliklerinin giderilmesi noktasında Helena'ya başvurulmuş olması son derece abartılı bir beklentidir. Bunun yanında Helena'nın kutsal topraklardaki kilise inşa faaliyetleriyle ilişkilendirilmesi de “memnuniyetsizlikleri giderme” teorisiyle çelişmektedir.

Bize göre, Helena'nın yolculuğunu gerekçelendirilebilecek ana motivasyon kaynağı Licinius'un ardından imparatorluğun doğu eyaletlerinde Constantinus Hanedanlığı'nın varlığını somutlaştırmaktır. Helena'nın Roma'daki temsiliyetinin doğu eyaletlerindeki olası etkisinin belirlenmesi noktasında önemli bir referans olabileceği kanaatindeyiz. Bu doğrultuda Helena'nın ziyareti sırasında gerçekleştirdiği iddia edilen kamusal faaliyetlerinin tamamı, imparatorun bölge halkları üzerinde olumlu bir imaj yaratmak istediğinin göstergesidir. Bu süreçte *augusta*'nın hayırsever eylemlerini gerçekleştirirken bölgedeki inanç grupları arasında Hristiyanların lehine herhangi bir ayırım gözetmediğine ilişkin herhangi bir veri bulunmamaktadır. Nitekim tüm bunlar Helena'nın kesinlikle bir Hristiyan olmadığı veya Constantinus'un Hristiyan tebaasını meşru kılan politikalarını desteklemediği anlamına da gelmemektedir. Helena eğer iddia edildiği gibi Hristiyan bir kadınsa doğu eyaletlerinde manevi olarak eşsiz deneyimler yaşamış olmalıdır. Bu durum onu Hristiyan kadınlar ve hatta gelecekteki *augustalar* için bir rol model haline getirecek olsa da Helena'nın doğu eyaletlerini ziyareti sırasında Hristiyanlığın henüz devletin resmi dini haline getirilmemiş olduğunu da göz ardı

etmemiz gerekmektedir. Bunun yanında bölgeyi bir *augusta* olarak ziyaret eden Helena'nın kişisel eğilimlerinin, Constantinus'un siyasi menfaatlerinin yanında herhangi bir öneminin olamayacağını da rahatlıkla söyleyebiliriz.

2.1.3. *Inventio crucis*: Helena ve kutsal hac efsanesi

Helena'nın doğu eyaletlerine yaptığı ziyareti genel olarak bir hac yolculuğu olarak nitelendirilmektedir.¹⁴² Bu durum kanımızca, Constantinus döneminde gerçekleşen; Milano Fermanı, Nicaea Konsili ve kutsal topraklardaki kilise inşa faaliyetlerini, imparatorun Hristiyanlığa duyduğu sempatinin bir dışa vurumu olarak değerlendirilen bakış açısının doğal bir sonucudur. Nitekim Helena, kutsal toprakları ziyaret ettiğine inanılan ilk hacı olmasa da şüphesiz en ünlü olanıdır.¹⁴³ Helena'dan önce en az beş hacının daha kutsal toprakları ziyaret ettiği düşünülmektedir.¹⁴⁴ Bunun yanında kaydı tutulmayan başka hacıların olması da mümkündür. Yine de IV. yüzyılın ilk yarısında dek gelenekselleşmiş bir hac ibadeti söz konusu olmadığı için kutsal toprakları ziyaret eden ilk Hristiyanların eylemlerinin hac ibadeti olup olmadığı tartışmalı bir durumdur.¹⁴⁵ Öte yandan Helena'nın hac ibadetinin gelenekselleşmesinde önemli bir rol oynadığına yönelik genel bir kabul söz konusudur.¹⁴⁶ Bu doğrultuda Holum, hac ibadetini Constantinus çağında ortaya çıkan yeni bir olgu olarak değerlendirilmesini önermektedir.¹⁴⁷

Konuya ilişkin olarak Eusebius da Helena'yı bir hacı olarak nitelendirmemektedir. Bunun yanında onun kutsal topraklara giderek oğlu ve torunları için dualar etmek ve şükranlarını sunmak için acele ettiğini bildirmektedir.¹⁴⁸ Ayrıca daha sonraki pasajlarda imparatorun kayınvalidesi olan Eutropia'dan aldığı bilgiler doğrultusunda Mamre'de (Mambre) bir kilise inşa edilmesine yönelik bizzat imparator tarafından kendisine gönderilen bir mektuba da yer vermektedir.¹⁴⁹ Buradan hareketle Helena'nın kutsal toprakları ziyaret eden tek aile üyesi olmadığı çıkarımı yapılabilmektedir. Öte yandan

¹⁴²Hunt, 1984, **a.g.k.**, 28; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 55; Pohlsander, 2004, **a.g.k.**, 202; Barnes, 2014, **a.g.k.**, 43.

¹⁴³Hunt, 1984, **a.g.k.**, 28;

¹⁴⁴Sardeonlu Melito (ö.180), Smyrnalı Pionius (ö. 250), Cappadocialı İskender (ö. 251), Alexandrialı Origen (ö. 253) ve Cappadocialı Firmilianus (ö. 269). **Bkz.** Holum, 1990, **a.g.k.**, 69; Navarro, 2013, **a.g.k.**, 231.

¹⁴⁵Holum, 1990, **a.g.k.**, 67-70; Navarro, 2013, **a.g.k.**, 231; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 209.

¹⁴⁶Holum, 1990, **a.g.k.**, 67; Lenski, 2004, **a.g.k.**, 122.

¹⁴⁷Holum, 1990, **a.g.k.**, 70.

¹⁴⁸Euseb. Vit. Const. III. 42

¹⁴⁹Euseb. Vit. Const. III. 52.

Eusebius'un sadece mektubun içeriğinden söz etmekle yetinmiş olması, Eutropia'nın bölgeyi ne zaman ve hangi amaçlarla ziyaret ettiğine yönelik herhangi bir çıkarımda bulunabilmemizin önüne geçmektedir.¹⁵⁰ Nitekim söz konusu aktarımlar, Helena'nın 326 yılındaki olaylara doğrudan bir dahli olabileceğine yönelik şüpheleri arttırmasının yanı sıra *augusta*'nın manevi bir kefaret yolculuğuna çıktığına yönelik tartışmalara da kaynaklık etmektedir.¹⁵¹

Helena'nın yolculuğunu dini bir motivasyona bağlayan ikinci önemli unsur ise, Constantinus'un kutsal topraklardaki kilise inşaat faaliyetleriyle ilişkilendirilmesidir. İsa'nın doğum yeri olduğuna inanılan Beytüllahim'deki Doğuş Kilisesi, çarmıha gerildiğine inanılan Golgota Tepesi'deki Kutsal Kabir Kilisesi ve göğe yükseldiğine inanılan Zeytindağı'ndaki Göğe Yükseliş Kilisesi (Eleona) Constantinus'un doğuyu Hristiyanlaştırma politikasının en somut göstergesi olarak kabul edilmektedir.¹⁵² Eusebius, Helena'nın bu yapıların yapım aşamasında aktif rol aldığını ve hatta Zeytindağı ve Beytüllahim'deki yapıların onun isteği üzerinde inşa edildiğini ileri sürmektedir.¹⁵³ Fakat Eusebius'un söz konusu iddiaları günümüzün araştırmacıları tarafından kesin biçimde reddedilmektedir. Araştırmacılara göre, Helena ancak bir *augusta* olarak imparatorluk eliyle yürütülen inşa faaliyetlerini yerinde denetlemiş olabilir.¹⁵⁴ Bunun birincil nedeni, 333 yılında kutsal topraklarda bulunduğu tahmin edilen ve kaynaklarda Bordaeux hacısı olarak nitelendirilen hacı ile yolculuğu 381-384 arasına tarihlenen bir başka hacı Egeria'nın anılarında söz konusu yapıların kuruluşunu doğrudan Constantinus'a atfetmesidir.¹⁵⁵ İkinci ve görece daha önemli olan neden ise Helena'nın bölgeyi ziyaret ettiği sırada Kutsal Kabir Kilisesi'nin inşasına çoktan başlanmış olmasının yanı sıra Zeytindağı ve Beytüllahim'deki yapıların yapım aşamasına tam olarak ne zaman başladığının bilinmemesidir. Helena'nın ziyareti ile Kutsal Kabir Kilisesi'nin inşasının başlangıcının tarihsel aralığının uyuşmadığı yine Eusebius tarafından imparatorun Kudüs piskoposu Macarianus'a yazıldığı iddia edilen meşhur mektubundan da

¹⁵⁰Barnes, 1982, **a.g.k.**, 248; Hunt, 1984, **a.g.k.**, 33-34; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 71; Lenski, 2004, **a.g.k.**, 115-116; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 238-241.

¹⁵¹Holum, 1990, **a.g.k.**, 71; Lenski, 2004, **a.g.k.**, 114-115; Pohlsander, 2004, **a.g.k.**, 202.

¹⁵²Hunt, 1984, **a.g.k.**, 34-35; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 56-57. Söz konusu yapılar hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca **Bkz.** Hunt, 1984, **a.g.k.**, 1-15.

¹⁵³Euseb. Vit. Const. III. 43.

¹⁵⁴Hunt, 1984, **a.g.k.**, 37-38; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 64; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 232-240.

¹⁵⁵Egeria, hatıralarında Kutsal Kabir Kilisesi'nin dekorasyonunda Helena'nın da katkısının olduğunu bildirmektedir. Itinerarium Burdigalense 594.2, 595.6, 598.7, 599.5; Itinerarium Egeria 25.9. söz konusu kaynakların ilgili pasajları için ayrıca **Bkz.** Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 55; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 232, 235

anlaşılabilmektedir.¹⁵⁶ Buna göre, imparator 325 yılında sona eren Nicaea Konsili'nin ardından ivedilikle Golgotha'da görkemli bir kilise inşa edilmesini emretmiştir.

Kutsal Kabir Kilisesi'nin yapım aşamasını belirli bir tarihsel aralığa oturtulmasının bizim çalışmamız açısından asıl önemi, aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı üzere, Helena ile *inventio crucis*'i ilişkilendiren tarihsel arka planın Hillner'ın ifadesiyle, “*gözden kaçırılmış bir kronoloji hatası*” olduğunu göstermesidir.¹⁵⁷ Eğer Helena gerçekten *lignum crucis*'i (kutsal haç kalıntıları) aramak için Kudüs'e gitmiş olsaydı kilisenin temellerinin kazıldığı sırada orada bulunmuş olması gerekirdi. Nitekim mevcut tüm verinin onun yolcuğunun başlangıç noktası olarak 326 yılındaki *vicennialia* şenliklerinin sonrasına işaret ettiğini daha önce de belirtmiştik. Bunun yanında imparatorun Kutsal Kabir Kilisesi'ni inşa etmesindeki ana motivasyonunun İsa'nın mezarının keşfedilmesi olduğunu ileri süren Eusebius'un böyle kutsal bir nesnenin keşfinden hiç söz etmiyor oluşu da söz konusu keşfin hiçbir zaman gerçekleşmemiş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.¹⁵⁸ Benzer şekilde 333 yılında bölgede bulunan Bordeaux hacısı da anılarında Kutsal Kabir Kilisesi'nden söz etmesine rağmen kutsal haç kalıntılarından hiç söz etmemektedir.¹⁵⁹

Öte yandan daha geç bir tarihten bildiren Kudüs piskoposu Cyril (313 - 386) *Catacheses* adlı eserinde, dünyanın farklı yerlerine yayılmış olan kutsal hac parçalarının varlığından söz etmektedir. Bu doğrultuda söz konusu nesneleri Kutsal Kabir Kilisesi'nin inşasıyla ilişkilendirmiş olmasına karşın keşif ile Helena arasında bir bağlantı kurmamaktadır. Benzer şekilde Egeria'nın anılarında da Helena ile hiçbir bağlantı kurulmaksızın her sene hacin keşfinin kutlandığını 14 Eylül yortusu sırasında orada bulunduğu kaydedilmiştir.¹⁶⁰ Nitekim söz konusu ifadeler Helena'dan bağımsız olarak Constantinus döneminde böyle bir nesnenin keşfinin gerçekleşip gerçekleşmediğine yönelik bir tezat oluşturmaktır. Drijvers'e göre söz konusu kaynaklar arasındaki tutarsızlığın nedeni, IV. yüzyıla kadar hacin önemsiz simge olmasıdır. Yine onun ifadesiyle; “*başlangıçta utanç duyulan bir nesne daha sonradan saygı duyulan bir*

¹⁵⁶Euseb. Vit. Const. III. 30-32.

¹⁵⁷Hillner, 2023, **a.g.k.**, 232-233.

¹⁵⁸Euseb. Vit. III. 28; Hunt, 1984, **a.g.k.**, 38; Navarro, 2013, **a.g.k.**, 207-208;

¹⁵⁹Itinerarium Burdigalense 593.4, 594.3. söz konusu kaynakların ilgili pasajları için ayrıca **Bkz.** Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 84.

¹⁶⁰Hunt, 1984, **a.g.k.**, 38-39; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 88-89.

kurtuluş simgesi haline gelerek IV. yüzyıldan itibaren hemen hemen her yerde görülmeye başlanmıştır.’’¹⁶¹

Bu doğrultuda haçın IV. yüzyıldan beri yükselen simgesel öneminin, konuya daha geç bir tarihten kaynaklık eden Hristiyan yazarları, Eusebius’un kutsal kabirinin keşfine yönelik sağladığı tarihsel arka planı konuya ilişkin hiçbir şüpheye yer bırakmamak adına detaylandırmaya teşvik ettiğini ileri sürebiliriz.¹⁶² Bunun yanında Eusebius’un yaptığı kronoloji hatası, Helena’nın kutsal haç efsanesinin baş kahramanı olduğuna yönelik daha büyük yanılgıya sebebiyet vermiş olsa da keşif hikayesinin bir *augusta* ile ilişkilendirilmesi, kutsal nesnenin varlığının resmi olarak tasdik edilmesi bakımından ayrı bir öneme sahip olduğunu da göz ardı etmemeliyiz.¹⁶³

Son olarak, konuyu eksik bırakmamak adına IV. yüzyılın son çeyreğinden V. yüzyılın ortalarına dek gelişim gösteren Kutsal Haç Efsanesi’nin gelişim safhalarına genel hatlarıyla değinmemiz gerekmektedir. Bu doğrultuda Helena’yı kutsal haçın keşfi ile ilişkilendiren ilk yazılı kaynak, Milano piskoposu Ambrosius’un, İmparator I. Theodosius’un 395 yılındaki ölümü üzerine hazırladığı *De obitu Theodosii* olarak bilinen vaazıdır. Buna göre Helena, göre kutsal haçın parçalarını (*lignum crucis*) aramak için Kudüs’e gitmiştir. Golgota’daki mezarı kazılarak Mesih ile birlikte çarmıha gerilen iki hırsızınki de dahil olmak üzere üç ayrı haç parçası, *titulus* olarak bilinen nesne ve Mesih’in çarmıha gerilmesinde kullanıldığı düşünülen çiviler (*clavos*) bulunmuştur.¹⁶⁴ Başlangıçta hangisinin Mesih’e ait olduğuna yönelik bir şüphe duyulsa da ruh (*spiritus*) tıpkı Meryem’i ziyaret ettiği gibi Helena’yı da ziyaret ederek ona yol göstermiştir. Nitekim gerçek haçın belirlenmesinin ardından gerçek haçın bir parçası gümüş bir kutuda muhafaza edilirken bir başka parçası ve Helena’nın isteği üzerine ilahi çivilerle süslenmiş olan bir taç imparatora gönderilmiştir.¹⁶⁵

Bu noktada Ambrosius’un, aslında Helena’yı kutsal haç ile ilişkilendirdiği bilinen ilk kişi olmadığını belirtmemiz gerekmektedir. Eusebius’un yazdığı kilise tarihini kaldığı

¹⁶¹Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 81.

¹⁶²Hunt, 1984, **a.g.k.**, 38-39.

¹⁶³Benzer şekilde Holum da çalışmasının giriş bölümünde, Helena’nın Kutsal Kabir Kilisesi’nin inşası sırasında orada bulunmasının kutsal mekanın resmi olarak tasdiklenmesi bakımından önemine dikkat çekmektedir. **Bkz.** Holum, 1990, **a.g.k.**, 66-67.

¹⁶⁴İsa’nın çarmıha gerilmesi sırasında üzerine yunanca latince ve ıbranice olarak ‘‘Yahudilerin kralı Nasıralı İsa’’ yazılarak İsa’nın çarmihına ılıştirildiğine inanılan ahşap plaka.

¹⁶⁵Ambr. De. ob. Theod. XL-XLVIII.

yerden devam ettirdiği bilinen Caesarealı Gelasius'un (ö. 395) da eserinde Helena'yı kutsal haçın keşfi ile ilişkilendirildiği bilinmektedir. Fakat Gelasius'un eserinden günümüze yalnızca fragmanlar ulaştığı için genel itibarıyla konuya ilişkin ilk yazılı kaynak olarak Ambrosius'a işaret edilmektedir. Bunun yanında Gelasius'un orijinal versiyonunun, kutsal haçın keşif hikayesini V. yüzyılın ortalarına kadar belirli değişiklikler ile geliştirmeye devam edecek olan kilise tarihçileri Rufinus, Socrates, Sozomenus ve Theodoret'in versiyonlarına esin kaynağını olduğu düşünülmektedir.¹⁶⁶

Yukarıda söz edilen Hristiyan yazarların, Ambrosius'tan farklı olarak Gelasius'tan ilham alarak geliştirdikleri versiyonlar genel hatlarıyla şu şekildedir: Helena mucizevi rüyaların yönlendirmesiyle kutsal haçın kalıntılarını aramak için Kudüs'e gitmiştir. Golgotha'daki pagan tapınağının yıkılmasını ve zeminin kazılmasını emretmesi üzerine üç farklı haç kalıntısı, *titulus* ve çivilere ulaşılmıştır. Ambrosius'un versiyonundan farklı olarak gerçek haçın keşfi ilahi bir işaretin yardımıyla gerçekleşmiştir. Bu durum Rufinus'un versiyonunda, Kudüs Piskoposu Macarius'un önerisiyle bulunan üç farklı haç kalıntısının sırasıyla ölümcül bir hastalığı olan kadına temas ettirilmesi sonucunda hasta kadının iyileştirilmesi şeklinde aktarılırken, Socrates ve Theodoret'in versiyonlarında da aynı şekilde tekrar edilmektedir. Öte yandan Sozomenus'un versiyonunda haç kalıntısının gerçekliğinin hasta kadını iyileştirmesinin ardından ölü bir adamı da diriltilmesiyle iki aşamada teyit edildiğine yönelik bir ekleme yapılmaktadır. Nitekim mezarın bulunduğu yerde görkemli bir kilise yapılması emredildikten sonra Helena, gerçek haç kalıntısının bir parçasını gümüş bir kutuda muhafaza edilmek üzere orada bırakırken, bir parçasını da saklaması için imparatora göndermiştir. Ambrosius'un versiyonundan farklı olarak Helena, bulunan çivileri miğferine ve atının dizginlerine işlenmesi için doğrudan oğluna göndermiştir. Diğerlerinden farklı olarak Socrates'in versiyonunda imparatorun, annesi tarafından gönderilen kutsal haç parçasını bronz bir heykelin içerisine muhafaza ettiğine yönelik bir detaya yer verilmiştir.¹⁶⁷

Nolalı Paulinus ise Ambrosius ve dört kilise tarihçisinin versiyonlarından belirli yönleriyle farklı olan üçüncü bir versiyona kaynaklık etmektedir. Buna göre, Helena'ya Mesih'in mezarının arayışında Kudüs piskoposu Macarianus değil, bölgedeki bilgili Yahudiler ve Hristiyanlar yardımcı olmuştur. Ortaya çıkarılan haç kalıntıları arasından

¹⁶⁶Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 96-99; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 346.

¹⁶⁷Ruf. Hist. eccl. X. 7-8; Soc. Hist. eccl. I.17; Soz. Hist. eccl. II.2; Theod. Hist. eccl. I.17.

hangisinin gerçek haç olduğunun belirlenmesi için bizzat Helena'nın emriyle ölü bir adam bulunup getirilmiştir. Gerçek hacın belirlenmesinin ardından Kutsal Kabir Kilisesi ve diğer iki kilisenin inşasına da bizzat Helena'nın isteği üzerine başlanmıştır.¹⁶⁸

Sonuç olarak Helena'nın ölümünün ardından üç ana versiyon olarak geliştirilen Kutsal Haç Efsanesi, tarihsel gerçekliğine bakılmaksızın benimsenerek Helena üzerinden “ideal Hristiyan imparatoriçesi” imgesi yaratılmıştır. Bu doğrultuda Helena'nın ardından II. Theodosius'un (421-450) eşi Aelia Eudocia'nın (401-460) da kutsal toprakları ziyaret ettiği bilinmektedir. Bununla birlikte 451 yılında toplanan Kalkedon (Kadıköy) Konsilinde imparator Macarianus'un (392-457) eşi Aelia Pulcheria'nın (399-453), “*Nea Helena*” (Yeni Helena) şeklinde selamlandığı kaydedilmiştir.¹⁶⁹ Helena'nın Kutsal Haç Efsanesi ile ilişkilendirilmesinin bir başka önemli sonucu ise Doğu'nun ve Batı'nın bütün kiliseleri tarafından azize olarak kabul edilmesidir. Bu doğrultuda Ortodoks Kilisesi'nin takvimine göre 21 Mayıs'ta, Katolik Kilisesi'nin takvimine göre ise 18 Ağustos günü Helena'nın yortusu kutlanmaktadır. Yine Helena ile ilişkili olarak kutlanan kutsal hacın keşif yortusu ise evrensel olarak 14 Eylül'de kutlanmaktadır.¹⁷⁰

2.2. Ölümü ve Dini Kişiliğine Yönelik Tartışmalar

2.2.1. Ölümü

Eusebius, Helena'nın doğu eyaletlerini ziyaret ettikten sonra yaklaşık olarak seksen yaşındayken oğlunun huzurunda öldüğünü bildirmektedir.¹⁷¹ Bunun yanında Helena'nın onuruna darp edilen sikkelerin üretiminin 329 yılında son bulmasından hareketle ölümünün en geç 329/330 yıllarına tarihlendiği düşünülmektedir.¹⁷² Öte yandan Eusebius, Helena'nın nerede ve neden öldüğüne ilişkin herhangi bir açıklama getirmemektedir. Yine de *augusta*'nın ilerleyen yaşı göz önünde bulundurulduğunda herhangi bir hastalık nedeniyle ölmüş olabileceği gibi doğu eyaletlerine yaptığı uzun yolculuğun onu yormuş olabileceğini de düşünebiliriz. Bunların ötesinde Helena'nın oğlunun yanına dönemeden önce henüz dönüş yolundayken bile ölmüş olması ihtimal dahilindedir.¹⁷³ Bazı araştırmacılar, Helena'nın oğlunun huzurunda öldüğüne yönelik

¹⁶⁸Paul. Nol. XXXI. 4-6.

¹⁶⁹Hillner, 2023, **a.g.k.**, 335.

¹⁷⁰Hunt, 1984, **a.g.k.**, 28-29; Lenski, 2004, **a.g.k.**, 117-118; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 346.

¹⁷¹Euseb. Vit. III. 46.

¹⁷²Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 73; Navarro, a.g.k., 2013, 216; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 248.

¹⁷³Navarro, a.g.k., 2013, 215

aktarımdan hareketle, Constantinus'un izlerini takip ederek Helena'nın ölüm yeri olarak Treveri'yi önermektedir.¹⁷⁴

Helena'nın ölümüne ilişkin bir başka belirsizlik ise cenaze törenidir. Bu doğrultuda Eusebius, Helena'nın askeri muhafızlar eşliğinde başkente götürülerek soylulara ait bir mezara yerleştirildiğini bildirir de cenaze töreninin detaylarına yer vermemiştir.¹⁷⁵ Öte yandan Helena'nın tıpkı oğlu Constantinus'un yaptığı gibi ölmeden vaftiz edilip edilmediği konusu da belirsizdir.¹⁷⁶ Bu doğrultuda Hillner, Helena'nın cenazesinin pagan ve Hristiyan ritüellerine bağlı olarak gerçekleştirilmiş olma ihtimalinden söz etmektedir.¹⁷⁷ Bizim görüşümüz, Hristiyanlığın henüz Roma İmparatorluğu'nun resmi dini haline getirilmemiş olmasından hareketle, Helena'nın kişisel inancının ne olduğuna bakılmaksızın bir *augusta* olarak üç asırlık imparatorluk geleneğinin beraberinde getirdiği tören ve ritüeller çerçevesinde defnedilmiş olması gerektiğine yöneliktir.

Helena'nın ölümüne ilişkin bir diğer önemli husus ise nereye defnedildiğidir. Bu bağlamda Eusebius'un başkentteki asil mezar olarak işaret ettiği yerin, Roma'daki Aurelian surlarının hemen dışında Via Labicana olarak bilinen bölgede konumlanan Tor Pignattara Mozelesi'nin içerisinde bulunan porfir lahit olduğu düşünülmektedir.¹⁷⁸ (Bkz. Görsel 2.1 ve Harita 2) Bazı araştırmacılar, söz konusu lahitin ilk bakışta dikkati çeken askeri nitelikli temasından hareketle lahitin Helena'ya ait olmama ihtimalini de gündeme getirmektedir. Nitekim Helena'nın o lahitin içerisine defnedildiğine yönelik herhangi bir kanıt da bulunmamaktadır. Yine de Helena'nın belki de beklenmeyen ölümü nedeniyle gerekli hazırlıkların yapılmamış olma ihtimali göz önünde bulundurularak Constantinus Hanedanlığı'nın başka bir erkek üyesi için sipariş edilmiş olan herhangi bir lahite defnedilmiş olabileceğine yönelik genel bir kabul söz konusudur.¹⁷⁹

¹⁷⁴Constantinus'un 328 yılının kış aylarını Triveri de geçirdiği bilinmektedir. **Bkz.** Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 73-74; Navarro, **a.g.k.**, 2013, 216-218; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 248.

¹⁷⁵Euseb. Vit. III. 47.

¹⁷⁶Constantinus'un vaftizi için **Bkz.** Euseb. Vit. IV.62.

¹⁷⁷Hillner, 2023, **a.g.k.**, 251.

¹⁷⁸M. J. Johnson (1992) Where were Constantius I and Helena Buried ? *Société d'Études Latines de Bruxelles*. 51 (1), 147-150; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 252.

¹⁷⁹Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 75; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 253-254.

Görsel 2.1: Tor Pignattara’da bulunan porfir lahit.
Vatikan Museum.

Kaynak: <https://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en/collezioni/musei/museo-pio-clementino/sala-a-croce-greca/sarcofago-di-s--elena.html>

(E.T: 19.10.22)

Son olarak Helena’nın kalıntılarının nerede olduğu konusu da kısaca değinmemiz gerekmektedir. IX. yüzyılda Helena’nın kalıntılarının bir kısmının Fransa’daki Reims Piskoposluğu’na devredildiği kaydedilmiştir.¹⁸⁰ Daha sonra Tor Pignattara’daki kalan kalıntıların tamamı Roma’daki Santa Maria in Aracoeli olarak bilinen bir başka kiliseye nakledilmiştir. Böylece Helena’nın defnedildiği porfir lahit XII. yüzyılda Papa IV. Anastasius’un (1153-1154) defnedilmesi için tekrar kullanılarak Lateran Bazilikasına yerleştirilmiştir.¹⁸¹ Günümüzde birçok kilisenin Helena’nın kalıntılarına ev sahipliği yaptığı ileri sürülürken boş olan porfir lahit ise Vatikan’da sergilenmektedir.

¹⁸⁰IX. yüzyılda Hautvillerslı Altmann (830-889) olarak bilinen bir keşiş, *Vita Helenae* isimli eserinde Helena’nın kökenlerini bölgedeki aristokrat bir aileye bağlamaktadır. Helena’nın Ortaçağ’da geliştirilen güçlü ikonograsine yönelik kapsamlı bir çalışma yapan Harbus, Altmann’ın *Vita Helenae*’sinin Helena’nın kalıntılarının Reims piskoposluğuna devredildiği yönelik yayılan söylentilere karşı Helena’nın kalıntılarını sahiplenme girişimi olarak değerlendirir. Ayrıntılar için **Bkz.** A. Harbus (2002). *Helena of Britain in Medieval Legend*, Cambridge: D. S. Brewer, s. 44-48; Trier’de gelişen Helena geleneği için ayrıca **Bkz.** Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 75-76.

¹⁸¹Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 21-24; Navarro, 2013, **a.g.k.**, 2.

2.2.2. Dini kişiliğine yönelik tartışmalar: “hangi Hristiyanlık?”

Geç Antikçağ tarih yazımında Hristiyan bir imparatoriçe olarak anılan Helena’nın Hristiyanlık ile arasındaki ilişkinin çerçevesi tam olarak belirlenebilmiş değildir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, Helena hakkında bilgi veren kaynaklar büyük oranda birbirini tekrar eder niteliktedir. Söz konusu yazarlar arasından yalnızca Eusebius, *Vita Constantini*’nin satır aralarında Helena’nın oğlu Constantinus’un telkinleriyle sonradan Hristiyan olduğunu belirtirken, Eusebius’un ardılları olan diğer Hristiyan yazarlar, Helena ve Hristiyanlık arasındaki ilişkinin doğasına yönelik herhangi bir açıklamaya yer vermemiştir.¹⁸² Bu nedenle Hristiyanlığın kutsal bir neferi olarak idealleştirilen Helena’nın aslında Hristiyanlığa hangi itikad ekseninde dahil olduğunun kesin biçimde belirlenebilmesi de mümkün değildir. Nitekim söz konusu dönemde Yahudi kökenli Hristiyanlar ile pagan kökenli Hristiyanların, Tanrı’yı yorumlayış biçiminde farklılıklar olduğu bilinmektedir.¹⁸³ Bu durumda Eusebius’un aktarımlarından hareketle sonradan Hristiyan olduğu varsayılan Helena’nın geçmiş yaşantısında bir veya birden fazla külte ilgi duyan bir pagan olabileceği gibi Yahudi kökenli olabilme ihtimali de göz ardı edilmemelidir.¹⁸⁴ Fakat onun kökenlerine ve geçmiş yaşantısına ilişkin belirsizlikler, kültürel kodlarına yönelik çıkarımlarda bulunabilmemizin önüne geçmektedir.

Yine de Chlorus ile Bithynia’da tanışmış olduklarına yönelik aktarımlardan hareketle en azından gençlik yıllarını, Hristiyan cemaat içerisinde farklı düşünce gruplarının oldukça etkin olduğu bir bölgede geçirmiş olduğunu söyleyebiliriz. Bu doğrultuda söz konusu dönemde hangi inancı benimsemiş olursa olsun, onun da merkezi otorite ve Hristiyanlık arasındaki çatışmanın olası tanıklarından biri olması son derece önemlidir. Belki de gençlik yıllarındaki bu yakın temaslar, oğlu Constantinus doğmadan çok önce Hristiyanlığa sempati duymaya başlamasında neden olmuş olabilir. Nitekim bazı araştırmacılar da Helena’nın, yaklaşık olarak aynı dönemlerde yaşadığı Aziz

¹⁸²Euseb. Hist. eccl. III.47.2.

¹⁸³Kaçar, 2015, a.g.k., 11.

¹⁸⁴Döneme ilişkin kaynakların sessizliğine karşın V. yüzyıla tarihlenen *Actus Silvestri*’de Helena’nın Yahudi kökenli bir Hristiyan olduğu iddia edilmiştir. B. Mombritus (1910). *Sanctuarium sive Vitae Sanctorum*. Vol. II. Paris, s. 508-528. Fakat tarihsel gerçeklikten uzak olay örgüsüyle daha çok bir efsane niteliği taşıyan anlatı, Helena’nın dini kişiliğine yönelik bilgi veren kaynaklar arasında görülmemektedir. Aslında Alman tarihçi Joseph Vogt da 1976 yılında yayınlanan “*Helena Augusta, das Kreuz und die Juden. Fragen um die Mutter Constantins des Grossen*” başlıklı makalesinde Helena’nın Yahudi kökenli olabileceğini iddia etmiştir. Fakat Vogt’un kanıtlanabilir nitelikte olmayan argümanları tümenden reddedilmektedir. **Bkz.** Kajava, 1985, a.g.m., 50-51; Drijvers, 1992, a.g.k., 36-38; Hillner, 2023, a.g.k., 327-328.

Licianus'un etkisinde kalarak Arianizmi benimsemiş olabileceğini ileri sürmektedir.¹⁸⁵ Bu bağlamda Helena ve Aziz Lucianus arasında kurulan bağlantının temel dayanağı olarak da çalışmamızın birinci bölümünde ayrıntılarına yer verdiğimiz Drepanum kentinin kuruluş efsanesi gösterilmektedir.¹⁸⁶ Fakat daha önce de belirttiğimiz üzere, Drepanum kentinin kuruluşuna yönelik aktarımları konuya kaynaklık eden Hristiyan yazarların, Aziz Lucianus'un şehitlik öyküsüne atfettikleri simgesel önemin ötesinde değerlendirmemek gerekmektedir.

Öte yandan Helena'nın Constantinus'un telkinleriyle daha geç bir tarihte Hristiyanlığı benimsemesi durumunda da onun dahiliyetinin İznik itikadının dışında gelişmesini beklememiz pek doğrusal gözükmemektedir. Özü itibarıyla Hristiyan cemaat içerisindeki bölünmeler karşısında kalıcı bir çözüm üretmek amacıyla belirlenen İznik itikadı, Hristiyanlığın Roma İmparatorluğuna entegrasyon sürecinde büyük bir öneme sahiptir.¹⁸⁷ Bu nedenle, *augusta* unvanı taşıyan Helena'nın da en azından kendi temsiliyet alanı içerisinde merkezi otoritenin desteğiyle belirlenmiş olan İznik itikadına paralel bir tutum sergilemekle yükümlü olduğunu tahmin edilebilir. Bu doğrultuda bazı araştırmacıların ileri sürdüğü üzere Arianizme karşı kişisel bir sempatisi varsa bile, inancını dışa vurmuş olması pek olası değildir.¹⁸⁸ Fakat bu durum, Helena'nın bireysel yaşantısında herhangi bir alternatifte yönelme inisiyatifinin olmadığı anlamına da gelmemektedir. Özellikle onun Hristiyanlığa olan ilgisinin ne zaman ve ne şekilde gelişmeye başladığının tam olarak bilinmediği göz önünde bulundurulduğunda, Hristiyan cemaat içerisinde var olan düşünce gruplarından herhangi birine bir diğeri kadar yakın olabilmesi mümkün gözükmemektedir.

¹⁸⁵Kajava, 1985, **a.g.m.**, 43-44. Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 38; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 76-78. Alexandria piskoposu Athanasius'un (298-373) aktardıklarına göre, İznik itikadını benimseyen Antiochialı Eusthatius (ö. 360), Helena'ya hakaret ettiği için Constantinus tarafından sürgüne gönderilmiştir. **Bkz.** Athanas. Hist. Arian. I.4.1-2. Bazı modern araştırmacılar, Eusthasius'un bu davranışının, Helena'nın Arianlara duyduğu sempatiden kaynaklanmış olabileceğini ileri sürmektedir. **Bkz.** Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 71-72; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 225-227.

¹⁸⁶Hieron. Chron. 231; Philost. Hist. eccl. II.12-14; Chron. Pasch. 527.

¹⁸⁷Kaçar, 2015, **a.g.k.**, 86-89.

¹⁸⁸Philost. Hist. Eccl. II 12; Hunt, 1982, **a.g.k.**, 35-36; Drijvers, 1992, **a.g.k.**, 71-72; Hillner, 2023, **a.g.k.**, 225-227.

SONUÇ

Geç Antikçağ'ın önemli karakterlerinden birisi kabul edilen Flavia Iulia Helena Augusta, Roma uygarlığındaki sayısız kadının aksine, tarihi açıdan varlığını koruyabilmiş kadınlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun birincil nedeni, şüphesiz Geç Antikçağ'ın en önemli figürlerinden birisi olan İmparator Constantinus'un annesi olmasıdır. Helena'nın kökenlerine ve Chlorus ile olan ilişkisinin yasal çerçevesine yönelik belirsizlik hem Geç Antikçağ yazarları hem de günümüz araştırmacıları tarafından Constantinus'un meşruiyetine yönelik birtakım tartışmalara neden olsa da hem Constantinus'un hem de Helena'nın yükselişinin önünde bir problem teşkil etmediği açıkça gözlemlenmektedir. Nitekim Ambrosius'un tabiriyle Helena gerçekten de “*gübreden krallığa*” yükseltilmiştir.

Helena'nın yükselişi iki kademedede gerçekleşmiş ve 318 yılında darp edilen nobilissima femina sikkeleri ile kesin bir biçimde oğlunun maiyetine dahil edilen Helena, Constantinus'un yeni hanedanlık kurgusu kapsamında 324 yılında *augusta* statüsüne yükseltilmiştir. Bu süreçte Helena'nın saraydan kamusal alana yansıtılan imajının Livia'dan beri süregelen üç asırlık “ideal imparatoriçe” anlayışıyla birebir uyum içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Takip eden süreçte onuruna darp edilen sikkelerde de açıkça görüldüğü üzere Helena, Constantinus'un yeni hanedanlık kurgusunun merkezine yerleştirilmiştir. Mevcut kanıtlar, Helena'nın imparatorun yokluğunda tarihi başkent Roma'daki *Domus Sessoriana*'da ikamet ettiğine yöneliktir. Nitekim Roma kenti ve çevresinde Helena onuruna dikilen heykellerin günümüze ulaşan kaideleri, Helena aracılığıyla imparator Constantinus'un takdirini kazanmayı bekleyen yerel yöneticiler olduğunun en önemli göstergesidir.

326 yılında yaşanan aile krizi sonucunda imparatorluk coğrafyası içerisinde *augusta* unvanı statüsündeki tek kadın haline gelen Helena'nın, saraydaki konumu daha da güçlenmiştir. Nitekim bu durum Helena'yı, Constantinus'un politikaları doğrultusunda araçsallaştırabileceği ve yokluğunda sembolik anlamda da olsa hanedanlığının varlığını somutlaştırma noktasında başvurabileceği tek aile ferdi haline getirmiştir. 326 yılında yaşanan gelişmelerin bir diğer tartışmalı sonucu ise Helena'nın imparatorluğun doğu eyaletlerini ziyaret etmesindeki ana motivasyon kaynağı olarak işaret edilmesidir.

Bize göre Helena'nın doğu eyaletlerini ziyaret etmesinin arkasında yatan asıl neden Licinius'un 324'deki ölümünün ardından Constantinus'un denetimine giren bölgedeki askeri birlikler içerisindeki potansiyel huzursuzluğu bastırmak ve doğudaki tebaası ile temaslarda bulunarak bölgede Constantinus Hanedanlığı'nın varlığını daha somut hale getirmektedir. Bununla birlikte Eusebius başta olmak üzere Geç Antikçağ'ın Hristiyan yazarları ve bazı araştırmacılar Helena'nın yolculuğunu dini gerekçelere dayandırmaktadır. Bunlardan ilki sonradan hac ibadeti olarak nitelendirilecek olan kutsal toprakları görme ve orada ibadetlerini yerine getirme arzusudur. İkinci gerekçe, Constantinus'un dini politikaları çerçevesinde imparatorluğundaki eyaletleri Hristiyanlaştırma politikasına katkı sağlanmasıdır. Üçüncü ve Helena'nın “ideal Hristiyan imparatoriçe” olarak anılmasına neden olan gerekçe ise *lignum crucis*'i bulmaktır.

Nitekim mevcut kanıtlar, Helena'nın böyle bir keşfi hiçbir zaman yapmadığına yönelik kesin bir kanaat uyandırıyor olsa da tarihsel gerçekliğine bakılmaksızın *inventio crucis*'in detaylarının, IV. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, üç ana versiyon olarak revize edildiğini ve V. yüzyılın ortalarına dek geliştirildiğini göstermektedir. Bu durumun en önemli sonucu, Livia'dan beri süregelen ve pagan Roma İmparatorluğu'nun ideallerini temsil eden “ideal imparatoriçe” algısının yerini Helena üzerinden inşa edilen yeni “ideal Hristiyan imparatoriçe” imgesine bırakmasıdır. Bu durumun uzun vadeli bir diğer önemli sonucu ise Helena'nın, Doğu'nun ve Batı'nın bütün kiliseleri tarafından azize olarak kabul edilmesidir.

Bununla birlikte samimi bir Hristiyan olduğuna inanılan Helena'nın Hristiyanlık ile olan ilişkisinin çerçevesi de net değildir. Nitekim inancın çok bireysel bir durum olmasının yanı sıra Geç Antikçağ temel dinamiklerinden biri olan “hangi Hristiyanlık?” sorusunun cevaplanabilmesi de mümkün gözükmemektedir. Yine de Helena'nın Hristiyan olması durumunda genel hatlarıyla İznik itikadına paralel bir tutum sergilemekle yükümlü olabileceği kanaatindeyiz.

Sonuç olarak pagan Roma İmparatorluğu'nun Hristiyan bir imparatorluğa dönüşüm sürecinin ilk aşamalarına doğrudan tanıklık eden Flavia Iulia Helena'nın, yaşadığı dönemde kamusal alana yansıtılan temsiliyeti ile kilise tarih yazımı çerçevesinde sonradan yaratılmaya çalışılan “ideal Hristiyan imparatoriçe imgesi”nin birbiriyle taban tabana zıt olduğu açıkça gözlemlenmektedir. Bu çarpıcı gerçek bize göre, Eusebius ve

ardıllarının Helena'nın yaşamının son yıllarına odaklanarak geriye kalan detaylarını tümüyle göz ardı edilmesinin de temel sebebidir.

KAYNAKÇA

Filolojik Kaynaklar

- (1984). *Constantinople in the Early Eighth Century: the Parastaseis syntomoi chronikai*. A. Cameron., J. Herrin (Ed.), Leiden: Brill.
- (1989). *Chronicon Paschale*. (Çev: M. Whitby, M. Whitby). Liverpool: Liverpool University Press.
- (1989). *The Book of Pontiffs*. (Çev: R. Davids). Liverpool: Liverpool University Press.
- (1994). *In Praise of Later Roman Emperors: The Panegyrici Latini*. (Çev: C. E. V. Nixon, B. S. Rodgers). Berkeley: University of California Press.
- (2008). *Anonymus Valesianus (Pars Prior: Origo Constantini Imperatoris)*. (Çev: T. Kaçar). İstanbul: Kabalcı.
- Ambrosius. (1963). *De Obitu Theodosii. Sancti Ambrosii Opera*, Pars VII. CSEL Vol. LXXIII. (Çev: O. Faller). Wien: Hoelder-Pichler-Tempsky.
- Athanasius. (1995). *Athanasius: Select Works and Letters, Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*, Vol. IV. (Çev: P. Schaff, H. Wace). Peabody: Hendrickson Publishers.
- Aurelius Victor. (1994). *Liber De Caesaribus*. (Çev: H. W. Bird). Liverpool: Liverpool University Press.
- Eusebius. (1989). *The History of the Church*. (Çev: G. A. Williamson). London: Penguin Books.
- Eusebius. (1999). *Life of Constantine*. (Çev: A. Cameron, S. G. Hall). Oxford: Clarendon Press.
- Eutropius. (1993). *The Breviarium ab Urbe Condita*. (Çev: H. W. Bird). Liverpool: Liverpool University Press.
- Firmicus Maternus. (1975). *Matheseos Libri VIII*. (Çev: J. R. Bram). New Jersey: Noyes Press.

- Hierocles. (1866). *Hieroclis Synecdemos et Notitiae Graecae Episcopatum.* G. Parthey (Ed.), Berolini: In aedibus Friderici Nicolai.
- Lactantius. (2021). *Zalimlerin Ölümleri Üzerine.* (Çev: T. Ünver). Ankara: Doğu Batı Yayınları
- Marutha. (1982). *The Canons Ascribed to Maruta of Maipherqat*, CSCO Vol. CDXL. (Çev: A. Vööbus). Leuven: Peeters Publishers.
- Orosius. (1964). *The Fathers of the Church, Vol. 50: Seven Books of History Against the Pagans.* (Çev: R. J. Deferrari). Washington: The Catholic University of America Press.
- Paulinus. (1967). *Letters of St. Paulinus of Nola, Vol. II.* (Çev: P.G. Walsh). London: Newman Press.
- Philostorgius. (2007). *Church History.* (Çev: P. R. Amidon). Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Procopius. (1940). *On Buildings, Vol. V.* (Çev: H.B. Dewing). Cambridge: Harvard University Press.
- Rufinus. (2016). *The Fathers of the Church, Vol. 133: Rufinus of Aquileia: History of the Church.* (Çev: P. R. Amidon). Washington: The Catholic University of America Press.
- Socrates. (1853). *The Ecclesiastical History of Socrates, surnamed Scholasticus or the Advocate comprising a History of the Church, in Seven Books.* (Çev: E. Walford, H. de Valois). London: Henry G. Bohn.
- Sozomen. (1846). *A History of the Church in Nine Books.* (Çev: E. Walford). London: Samuel Bagster and Sons.
- Sulpicius Severus. (1955). *Nicene and Post-Nicene Fathers, Vol. XI: Sulpitius Severus, Vincent of Lerins, John Cassian.* (Çev: P. Schaff, H. Wace). Grand Rapids: WM. B. Eerdmans Publishing Company.
- Theodoretus. (1843). *A History of the Church in Five Books.* London: Samuel Bagster and Sons.

Zosimus. (1982). *New History*. (Çev: R. T. Ridley). Canberra: Brill.

Araştırma Eserleri ve Süreli Yayınlar

Cohen, H. (1868). *Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain communément appelées médailles impériales*, Vol. VII (2). Paris: Rollin et Feuardent.

Dessau, H. (1916). *Inscriptiones Latinae Selectae*, Vol. III. Berlin: Weidmann.

Jones, A.H.M., Martindale, J., Morris, J. (1971). *The Prosopography of the Later Roman Empire*, Vol. I. Cambridge: Cambridge University Press.

Schoell, R., Kroll, W. (1911). *Corpus Iuris Civilis, Volumen Tertium, Novellae*. Berolini: Apud Weidmannos.

Sutherland, C.H.V., Litt, D. (1966). *The Roman Imperial Coinage*, Vol VII. London: Spink and Son.

Sutherland, C.H.V., Litt, D. (1967). *The Roman Imperial Coinage*, Vol VI. London: Spink and Son LTD.

Modern Kaynaklar

Alföldy, G. (1988). *The Social History of Rome*. (Çev: D. Braund, F. Pollock). London: Routledge.

Hunt, E. D. (1984). *Holy Land Pilgrimage in the Later Roman Empire AD 312-460*. Oxford: Clarendon Press.

Barnes, T. (1981). *Constantine and Eusebius*. London: Harvard University Press.

Barnes, T. (1982). *The New Empire of Diocletian and Constantine*. Londra: Harvard University Press.

Barnes, T. (2014). *Constantine: Dynasty, Religion, and Power in the Later Roman Empire*. Chichester: Wiley-Blackwell.

- Bartman, E. (1998). *Portraits of Livia: Imaging the Imperial Woman in Augustan Rome*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burckhardt, J. (1949). *The Age of Constantine of the Great*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Consolino, F. E. (2001). Helena Augusta: From Innkeeper to Empress. A. Fraschetti (Ed.), *Roman Women* içinde (s. 141-159). Chicago: University of Chicago Press.
- Drake, H. A. (2007). The Impact of Constantine on Christianity. N. Lenski (Ed.), *The Cambridge Companion to the Age of Constantine* içinde (s. 111-136). Cambridge: Cambridge University Press.
- Drijvers, J. W. (1992). *Helena Augusta: The Mother of Constantine the Great and the Legend of Her Finding of the True Cross*. Leiden: Brill.
- Drijvers, J. W. (2016). Helena Augusta and the City of Rome. M. Verhoeven, L. Bosman, H. Asperen (Ed.), *Monuments and Memory: Christian Cult Buildings and Constructions of the Past: Essays in Honour of Sible de Blaauw* içinde (s. 147-153). Turnhout: Brepols Publishers.
- Goldsworthy, A. K. (2020). *Augustus: Roma'nın İlk İmparatoru*. (Çev: Samet Özgüler). İstanbul: Kronik Kitap.
- Holum, K (1990). Hadrian and St. Helena: Imperial Travel and the Origins of Christian Holy Land pilgrimage. R. Ousterhout (Ed.), *The Blessings of Pilgrimage* içinde (s. 60-81), Chicago: University of Illinois Press.
- Harbus, A. (2002). *Helena of Britain in Medieval Legend*. Cambridge: D. S. Brewer.
- Hekster, O. (2015). *Emperors and Ancestors: Roman Rulers and the Constraints of Tradition*. Oxford: Oxford University Press.
- Hillner, J. (2023). *Helena Augusta: Mother of the Empire*. New York: Oxford University Press.
- Kaçar, T. (2015). *Geç Antikçağ'da Hristiyanlık: Doğu'da İsa Doktrini'nin Siyasi ve Entelektüel Tarihi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- King, K. L. (2003). *The Gospel of Mary of Magdala: Jesus and the First Woman Apostle*. California: Polebridge.
- Lenski, N. (2004). Empresses in the Holy Land: The Making of a Christian Utopia in Late Antiquity. L. Ellis (Ed.), *Travel, Communication and Geography in Late Antiquity* içinde (s. 213-224) Aldershot: Ashgate.
- Lenski, N. (2007). The Reign of Constantine. N. Lenski (Ed.), *The Cambridge Companion to the Age of Constantine* içinde (s. 59-90). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lenski, N. (2016). *Constantine and the Cities: Imperial Authority and Civic Politics*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Millar, F. (1977). *The Emperor in the Roman World*. London: Duckworth.
- İznik, E. (2018). IV. Yüzyıl Başlarında Roma İmparatorluğunda Heretikler ve Hizipçiler: 18. *Türk Tarih Kongresi, Cilt 1* içinde (s.465-488) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Odahl, C. M. (2004). *Constantine and the Christian Empire*. London: Routledge.
- Pohlsander, H. A. (2004). *The Emperor Constantine*. London: Routledge.
- Stevenson, S. W., Smith, C. R., Madden, F. W. (1889). *A Dictionary of Roman Coins: Republican and Imperial*. London: George Bell and Sons.

Makaleler

- Bierkan, A. T., Sherman, C. P., Stocquart, E. (1907). Marriage in Roman Law. *The Yale Law Journal*, 16 (5), s. 303-327.
- Drijvers, J. W. (1992). Flavia Maxima Fausta: Some Remarks. *Zeitschrift für Alte Geschichte*, 41 (4), 500-506.
- Ertekin, E. (2011). Roma Devletinin Hristiyanlığı Ortadan Kaldırmaya Yönelik Son Hamlesi: Büyük Takibat 303-311. *Seleucia*, (1), 81-109;
- Hillner, J. (2017). A Woman's Place: Imperial Women in Late Antique Rome. *Revue internationale d'histoire et d'archeologie*, (25), 75-94.

- İznik, E. (2009). Pagan Bir İmparatorluğun Hristiyan Bir İmparatorluğa Dönüşümü: Geç Antikçağ'da Roma İmparatorluğu, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (49), 41-76.
- Johnson, M. J. (1992) Where were Constantius I and Helena Buried ? *Société d'Études Latines de Bruxelles*. 51 (1), 145-150.
- Kaçar, T. (2005). Origo Constantini Imperatoris: İmparator Constantinus'un Yükselişi. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 20 (1), 135-155.
- Kaçar, T. (2013). Roma İmparatorluğu, Hristiyanlar ve Milano Fermanı'nın 1700. Yılı. *Toplumsal Tarih Dergisi*, (230), 46-50.
- Kajava, M. (1985). Some Remarks on the Name and the Origin of Helena Augusta. *Acta Philologica Fennica*, 19, 41-54.
- Kayak, S. (2018). Roma Hukukunda Aile Kurumu. *Hacettepe HFD*, 8 (2), 249-302.
- Kaymaz, Y. (2014). Büyük Constantinus'un Hristiyanlığı Meselesi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (29), 213-235.
- Kurt Fidan, M. (2022). Hristiyanlıkta Kadın İmgesi: Günahkâr Havva ve Bakire Meryem Düalizmi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (2), s. 239-252.
- Merriman, J. F. (1977). The Empress Helena and the Aqua Augustea. *Archeologia Classica*, 29 (2), 436-446.
- Özman, R., Doğan, E. (2021). Roma III. Yüzyıl Krizinde İmparator Senatus İlişkileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (38), 578-600.
- Rawson, B. (1974). Roman Concubinage and Other De Facto Marriages. *Transactions of the American Philological Association*, 104, 279-305.
- Scoot, W. H. (1852). Coins of Helena. *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, 15, 188-203.
- Webb, P. H. (1912). HELENA N. F. *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society*, (12), 352-360.
- Woods, D. (1998). On the death of the empress Fausta. *Greece and Rome*, 14 (1), 70-86.
- Yıldız, S. (2020). Roma Hukukunda Evlenme Engelleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 69 (2), 879-914.

Yayımlanmamış Tezler

Navarro, I. L. (2013). *Helena Augusta: Una Biografía Histórica*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Zaragoza: Universidad de Zaragoza.

Özçelik, F. (2008). *Vita Constani kutsal İmparator Constantinus'un hayatı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.

İnternet Kaynakları

Web Adresi	Son Erişim Tarihi
https://www.edb.uniba.it/	E.T. 27.05.2023
https://museen.de/	E.T. 27.05.2023
https://colorsandstones.eu/	E.T. 27.05.2023
https://www.musee-dobree.fr/	E.T. 24.05.2023
https://cil.bbaw.de/	E.T. 27.05.2023
https://arachne.dainst.org/	E.T. 19.10.2022
https://www.khm.at/	E.T. 19.10.2022
https://www.britishmuseum.org/	E.T. 27.05.2023
https://www.coinarchives.com/	E.T. 24.10.2022
http://laststatues.classics.ox.ac.uk/	E.T. 19.10.2022
https://www.uffizi.it/	E.T. 19.10.2022
https://spenceralley.blogspot.com/	E.T. 19.10.2022
https://numismatics.org/	E.T. 19.10.2022
https://topostext.org/work/530	E.T. 20.04.2024
https://topostext.org/work/730	E.T. 03.05.2024

<https://topostext.org/work/493>

E.T. 20.04.2024

<https://www.museivaticani.va/>

E.T. 19.10.2022

<https://colorsandstones.eu/>

E.T. 19.10.2022

EKLER

EK-1. Antiochia'da darp edilen Fausta sikkesi. (RIC VII Antioch 62)

Kaynak: <https://www.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2177450&AucID=5227&Lot=2916&Val=0169e929a589966b1ec038310dab5f5f>

(E.T. 24.10.2022)

EK-2. Treveri'de darp edilen Fausta Madalyonu. (RIC VII Trier 443)

Kaynak: https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1896-0608-100

(E.T. 24.10.2022)

EK-3: *SALUS REIPVBLICAE* lejantlı Fausta sikkesi. (RIC VII Nicomedia 77)

Kaynak: https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1964-1203-150

(E.T. 27.05.2023)

EK-4: *Constantinus, Crispus ve Fausta'nın birlikte betimlendiği altın madalyon.*

(RIC VII Treveri 442)

Kaynak: https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1896-0608-102

(E.T. 27.05.2023)

EK-5: *Helena'yı temsil ettiği düşünölen heykel başı.*

Kunsthistorisches Museum, Vienna. (Env. No. 1497)

Kaynak: <https://www.khm.at/objektdb/detail/50574/?offset=25&lv=list>

(E.T. 19.10.2022)

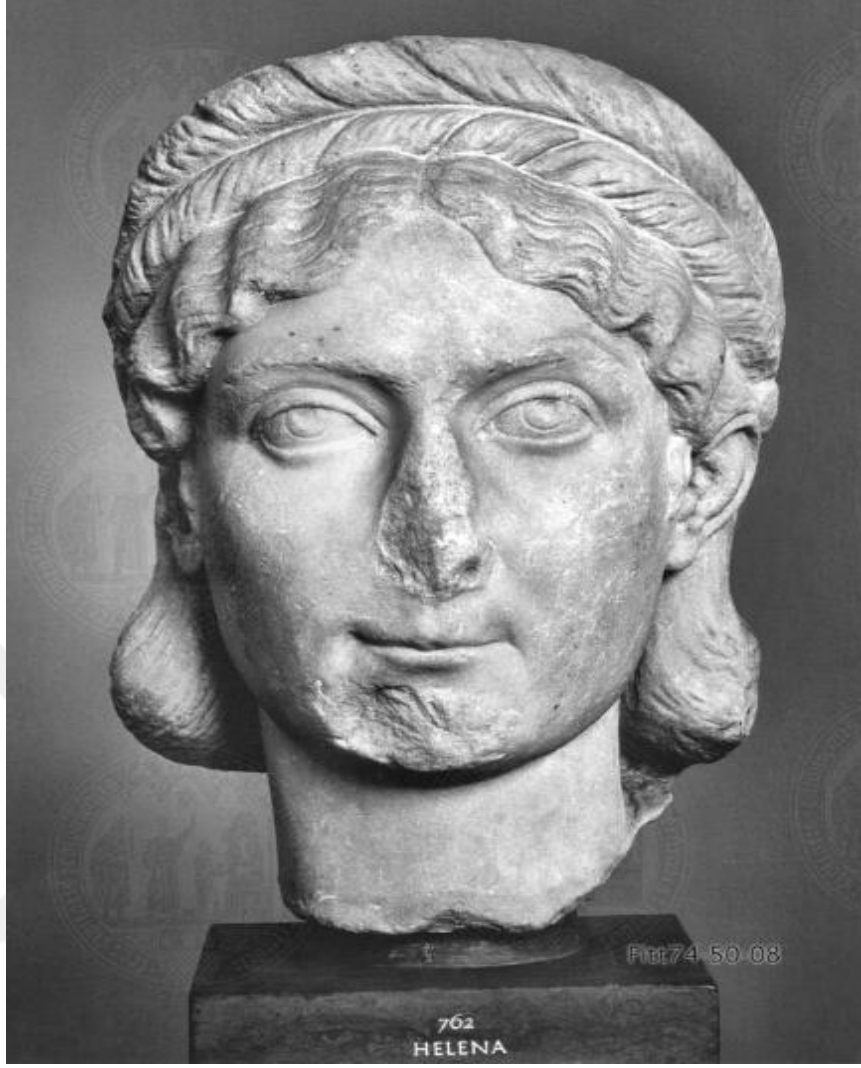

EK-6: *Helena'yı temsil ettiği düşünölen mermer büst.*

Museo Torlonia, Roma. (Env. No. 614)

Kaynak: <https://arachne.dainst.org/entity/1086603?fl=20&q=Helena&resultIndex=5>

(E.T. 19.10.2022)

EK-7: *Helena'yı temsil ettiği düşünölen mermer büst.*

Ny Carlsberg Glyptotek, Kopenhagen. (Env. No. 1938)

Kaynak: <https://arachne.dainst.org/entity/1068903?fl=20&q=Helena&resultIndex=7>

(E.T. 19.10.202)

EK-8: Helena veya Aelia Flaccilla'ya ait olduğu düşünölen heykel.

Bibliothèque Nationale, Paris.

Kaynak: <https://arachne.dainst.org/entity/1084192?fl=20&q=Helena&resultIndex=36>

(E.T. 19.10.202)

EK-9: *Helena 'yı temsil ettiği düşünölen mermer heykel.*

Galleria Borghese. Roma.

Kaynak: J. Hillner (2023). Helena Augusta: Mother of the Empire. New York: Oxford University Press, s. 174.

EK-10. *Seapinum meclisi ve halkı tarafından Helena'ya adanan heykelin kaidesi. (CIL IX 2446)*

Kaynak: <https://cil.bbaw.de/ace/search?name=IX%202446&page=1>

(E.T. 27.05.2023)

EK-11. *Roma'daki hamam kompleksinin restorasyonunu bildiren mermer levha.*

Vatikan Museum. (CIL VI 1134)

Kaynak: <https://cil.bbaw.de/ace/id/65714>

(E.T. 27.05.2023)

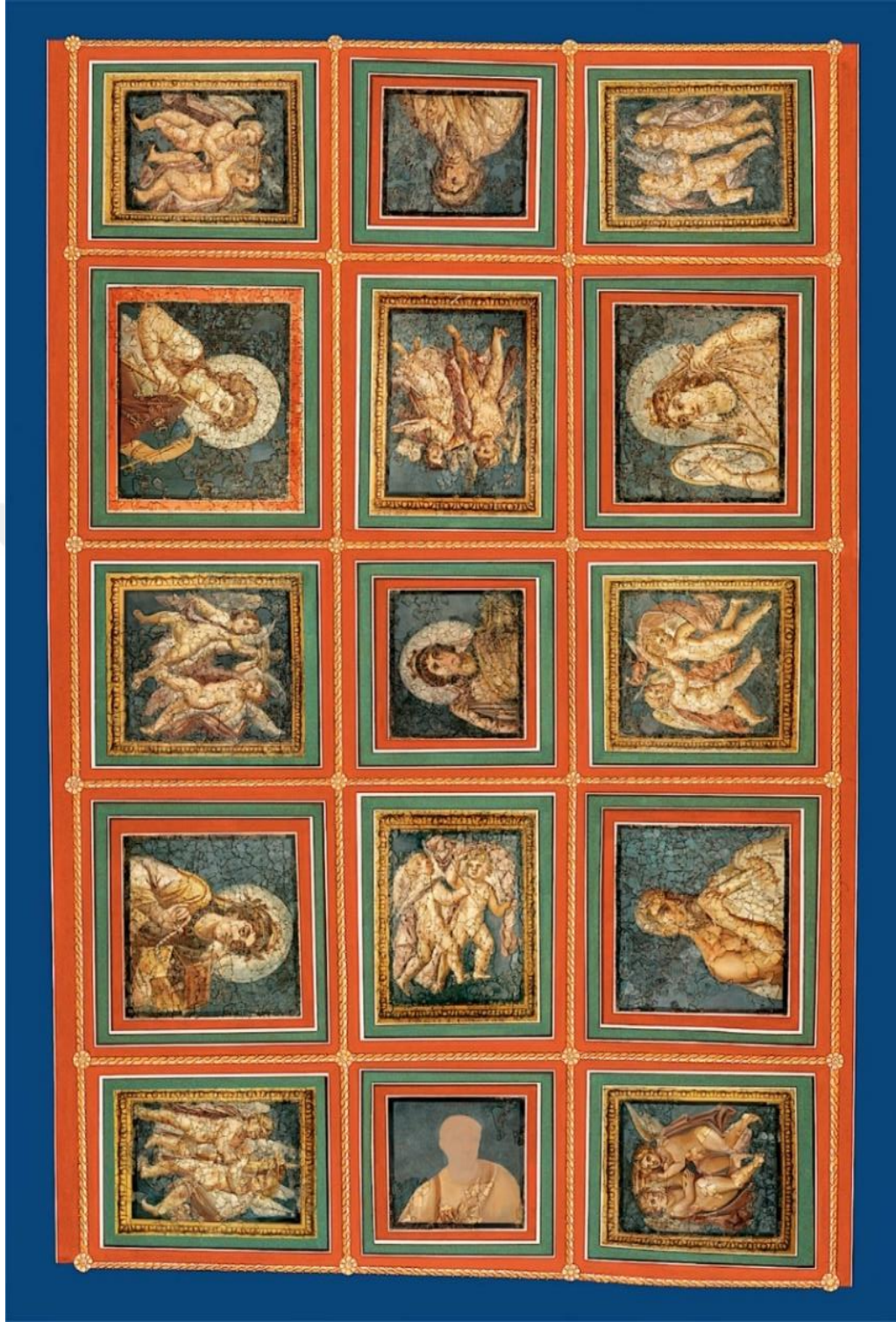

EK-12: Helena, Constantinus ve caesarları temsil ettiği düşünölen labarum işlenmiş altın madalyon.

Musée Dobrée, Nantes. (Env. No. 923.3.1.)

Kaynak: https://www.musee-dobree.fr/jcms/navigation/les-collections/bases-de-donnees-en-ligne/oeuvres-choisies/departement/thematique-non-definie/l-empereur-constantin-et-sa-famille-sous-le-chrisme-fr-eja_100333

(E.T. 24.05.2023)

EK-13. Treveri’de bulunan imparatorluk konutunun tavanında bulunan freskolar.

Trier, Museum am Dom.

Kaynak: <https://colorsandstones.eu/2022/12/18/the-trier-painted-ceiling/>

EK-14. Treveri'deki bulunan tavan freskosunda Helena'yı temsil ettiği düşünölen 8 numaralı panel.
Trier, Museum am Dom

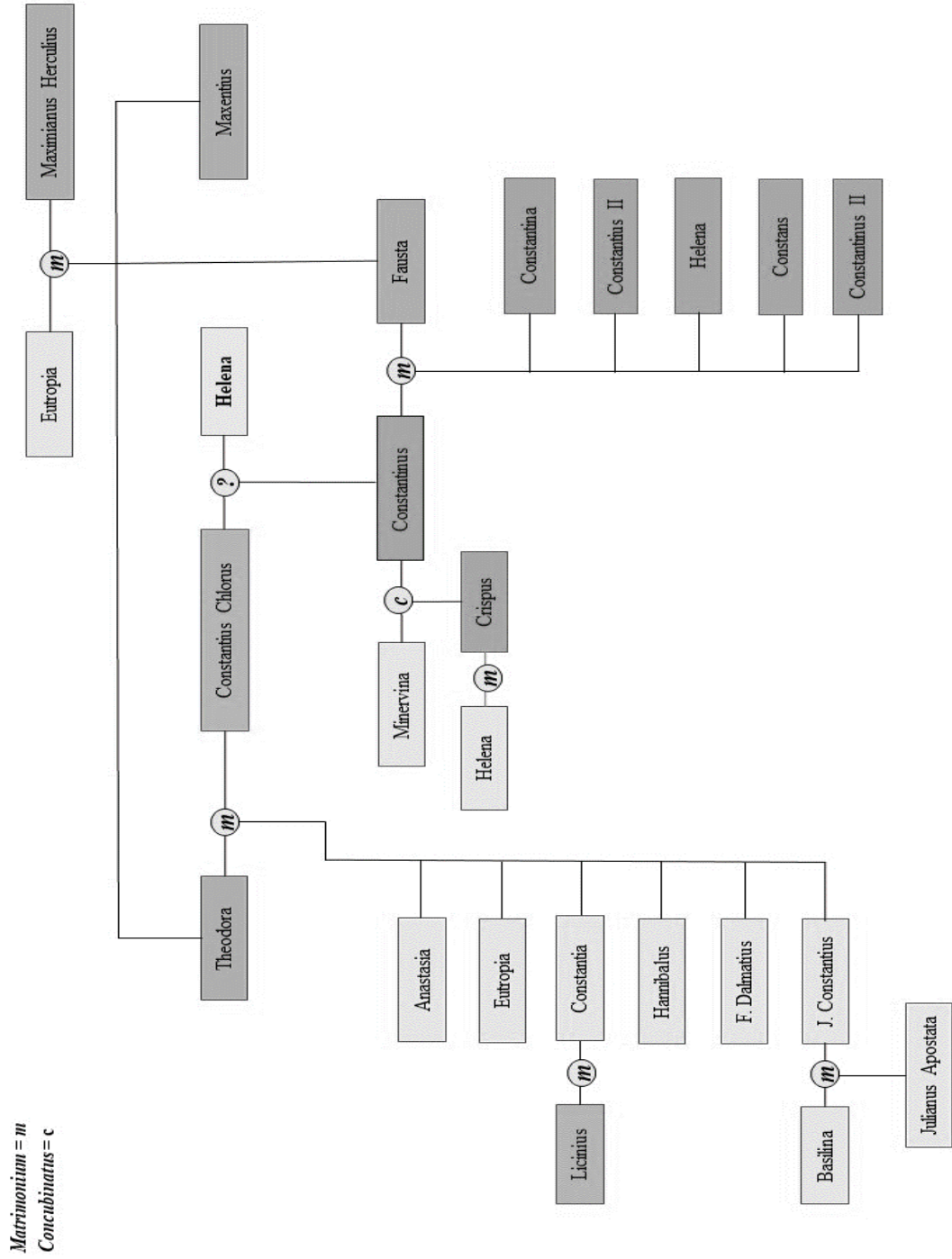
Kaynak: <https://colorsandstones.eu/2022/12/18/the-trier-painted-ceiling>

TABLolar

Tablo 1. Zaman çizelgesi.

248/250	Helena'nın doğumu.
272/273	Helena ile Chlorus'un ilişkilerinin başlangıcı.
272/274	Helena'nın Naissus'ta Constantinus'u doğurması.
282/284	Chlorus'un <i>praeses Dalmatiarum</i> rütbesine yükseltilmesi
288/289	Chlorus'un Maximianus'un kızı Theodora ile evlenmesi.
293	<i>Tetrarchia</i> 'nın kuruluşu.
306	Chlorus'un ölümü ve Constantinus'un lejyonlar tarafından <i>augustus</i> ilan edilmesi.
307	Constantinus'un Fausta ile evlenmesi. Triveri'de Fausta onuruna ilk <i>nobilissima femina</i> lejantlı sikkelerin darp edilmesi.
312	Milvius Köprüsü Savaşı'nda Maxentius'un mağlup edilmesi. <i>Edictum Mediolanense</i> 'nin ilanı.
317/324	Helena'nın Roma'da <i>Thermae Helenianae</i> olarak bilinen yapının restorasyonunu üstlenmesi.
318	Thessalonica'da Helena ve Fausta onuruna <i>nobilissima femina</i> lejantlı sikkelerin darp edilmesi.
324	Constantinus'un Chrysopolis'te Licianus'u yenerek imparatorluğun tamamına egemen olması. Helena ve Fausta'nın <i>augusta</i> statüsüne yükseltilmesi.
325	Nicaea Konsili'nin toplanması.
326/329	Helena'nın doğu eyaletlerine yolculuğu
329/330	Helena'nın ölümü.
337	Constantinus'un ölümü.
337-440	Helena ve Theodora onuruna hatıra sikkelerinin darp edilmesi.

Tablo 2. Constantinus Hanedanlığı'nın soy ağacı

Tablo 3. Helena ile ilişkilendirilen epigrafik buluntular

(Referanslar <http://laststatues.classics.ox.ac.uk/> esas alınarak hazırlanmıştır.)

Referans No.	Tarih	Buluntu Yeri	Adayan	Güncel Konum
CIL VI 1136	317-324	Basilica di Santa Croce in Gerusalemme, Roma.	-	Pio Clementin Museum, Vatikan Env. no 209.
CIL VI 1135 LSA 1261	325-330	S. Giovanni in Laterano, Roma	Flavius Pistius	-
CIL VI 1134 LSA 835 ILS 709	326-330	Domus Sessoriana, Roma	Iulius Maximilianus	Aziz Helena Şapeli, Basilica di Santa Croce in Gerusalemme, Roma.
CIL VI 36950 LSA 1540	326-330	Basilica di Santa Croce in Gerusalemme, Roma.	Iulius Maximilianus	-
CIL IX 2446 LSA 1751	324-330	Forum Saepinum (Altilia)	Saepinum Meclisi ve halkı	-
CIL X 517 LSA 1847 ILS 708	323-326	Forum Salernum (Salerno)	Alpinus Magnus	Museo Archeologico di Milano.

CIL X 1483 LSA 1875	325-329	Neapolis (Napoli) Basilica Santuario del Gesù Vecchio.	Neapolis Meclisi ve halkı	-
CIL VIII 1633 LSA 1887	325-330	Sicca Veneria (El-Kaf)	Marcus Valerius Gypasius	-
LSA 262	324-328	Side	Side metropolisi	Side Müzesi Env. no. 3272
LSA 263 CIG 4349	324-328	Side	-	-
LSA 2098 SEG LVI 1711	324-330	Side	Side metropolisi	Side Tiyatrosu
CIL X 678 LSA 1852 ILS 710	324-326	Surrentum (Sorrento)	Surrentum kenti	Museo correale di Terranova, Sorrento. Env. no. 55

Tablo 4. Helena ile ilişkilendirilen yazıtların çevirileri

Referans No.	Çevirileri
CIL VI 1136	Saygıdeğer efendimiz <i>augustus</i> Constantinus'un annesi, kutsanmış ve başarılı <i>caesarlarımızın</i> büyükannesi, hanımefendimiz Helena, yangında zarar gören hamamları restore ettirdi.
CIL VI 1135 LSA 1261	Saygıdeğer hanımefendimiz Helena <i>Augusta</i> 'ya, en büyük, galip ve muzaffer, sonsuza dek <i>augustus</i> olan efendimiz Constantinus'un annesi. İmparatorluk mirasını korumak yükümlü olan, <i>perfectissimus</i> rütbesinden Flavius Pistius tarafından onun dindarlığına adandı.
CIL VI 1134 LSA 835 ILS 709	Saygıdeğer hanımefendimiz dindar <i>augustamız</i> Flavia Iulia Helena'ya, en büyük, en merhametli fatihimiz, sonsuza dek <i>augustus</i> olan efendimiz Constantinus'un annesi, kutsanmış ve başarılı <i>caesarlarımız</i> Constantinus ve Constantius'un büyükannesi. <i>Clarissimus</i> rütbesinden kont Iulius Maximilianus tarafından sonsuza dek onun dindarlığına adandı.
CIL VI 36950 LSA 1540	En dindar ve en muhterem <i>augusta</i> olan, hanımefendimiz Flavia Iulia Helena'ya, en büyük, galip ve muzaffer, sonsuza dek <i>augustus</i> olan efendimiz Constantinus'un annesi, kutsanmış ve başarılı <i>caesarlarımız</i> Constantinus ve Constantius'un büyükannesi. <i>Clarissimus</i> rütbesinden kont Iulius Maximilianus tarafından sonsuza dek onun mükemmeliğine ve dindarlığına adandı.
CIL IX 2446 LSA 1751	En büyük, galip ve sonsuza dek <i>augustus</i> olan efendimiz Constantinus'un annesi Helena'ya Seapinum meclisi ve halkı tarafından adandı.
CIL X 517 LSA 1847 ILS 708	Hanımefendimiz Flavia Helena <i>Augusta</i> 'ya, tanrılaştırılmış Constantius'un en saf eşi, en büyük, en dindar ve muzaffer <i>augustus</i> olan efendimiz Constantinus'un annesi, efendilerimiz kutsanmış ve talihli <i>caesarlar</i> Crispus, Constantinus ve Constans'ın büyükannesi. Lucania et Bruttium valisi <i>clarissimus</i> rütbesinden Alpinus Magnus tarafından onun mükemmelliğine ve dindarlığına adandı.

CIL X 1483 LSA 1875	En dindar ve merhametli hanımefendimiz Helena <i>Augusta</i> 'ya galip ve sonsuza dek <i>augustus</i> olan efendimiz Constantinus'un annesi, kutsanmış <i>caesar</i> ların büyükannesi ve tanrılaştırılmış Constantius'un eşi. Neapolis Meclisi ve halkı tarafından adandı.
CIL VIII 1633 LSA 1887	Hanımefendimiz Flavia Helena <i>Augusta</i> 'ya, kentin ve kutsal Venüs tapınağının yöneticisi (curator) <i>clarissimus</i> rütbesinden Marcus Valerius Gypasius tarafından onun ilahi ruhuna ve ihtişamına adandı.
LSA 262	Görkemli Side metropolisi <i>augustus</i> 'un annesi Helena (<i>Basilissa</i>)'ya adadı.
LSA 263 CIG 4349	<i>Augustus</i> ların annesi Helena'ya.
LSA 2098 SEG LVI 1711	Görkemli Side metropolisi, <i>augustus</i> un annesi Helena <i>Augusta</i> 'yı onurlandırdı.
CIL X 678 LSA 1852 ILS 710	En dindar ve en muhterem hanımefendimiz (Fausta) <i>Augusta</i>'ya muzaffer efendimiz <i>augustus</i> Constantinus'un (eşi) / / efendilerimiz kutsanmış <i>caesar</i>lar Crispus, Constantinus ve Constantius'un / / Surrentum senatosu halkı tarafından adandı. *Parantez içine alınan kısımlar 326 yılından sonra "Helena" ve "annesi" olarak değiştirilmiştir.

Tablo 5. Filolojik kaynaklarda tanımlanan Helena heykelleri

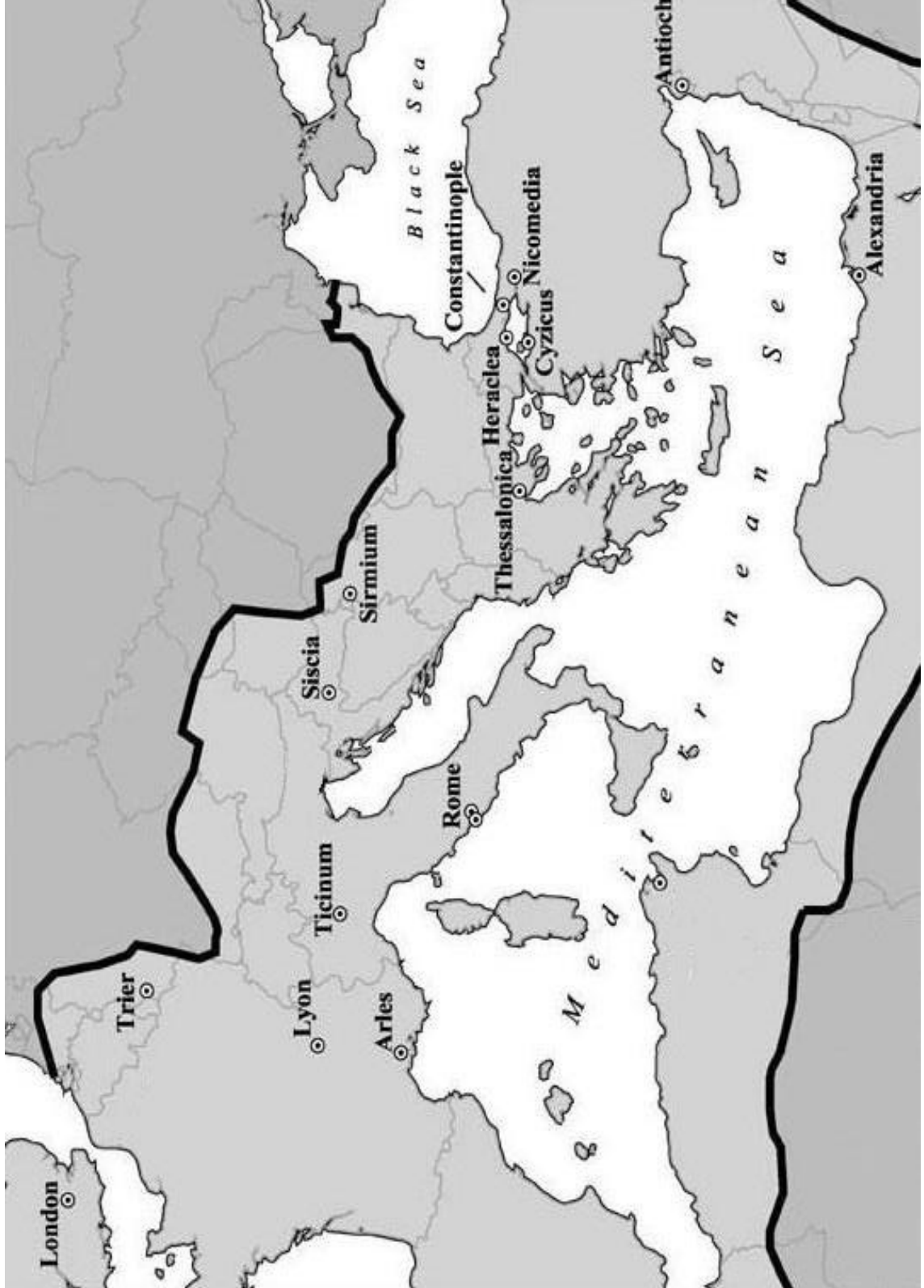
(Tablodaki referanslar <http://laststatues.classics.ox.ac.uk/> esas alınarak hazırlanmıştır.)

Referans No.	Bulunduğu Yer	Tanım	Kaynak
LSA 2785	Augusteum Constantinopolis	Fildişi heykel	Parastaseis. XI.
LSA 2788	Forum Constantinopolis	Meleklerinyanında konumlananConstantinus ve Helena heykelleri.	Parastaseis. XVI.
LSA 2795	Constantinopolis.	Constantinus ve Helena'nın üzerinde kentin Tyche'si bulunan bir haçı tuttukları heykel grubu.	Parastaseis. XXXIV.
LSA 2800	Constantinopolis Senato Binası.	Porfir heykel.	Parastaseis. XLIII.
LSA 2811	Constantinopolis Bous Meydanı.	Constantinus ve Helena'nın birlikte bir haçı tuttukları heykel grubu.	Parastaseis. LII.
LSA 2814	Constantinopolis Philadelphion Meydanı.	Constantinus, Helena ve oğullarını temsil eden bir heykel grubu.	Parastaseis. LVIII.
LSA 2822	Augusteum Constantinopolis	Porfir bir sütun üzerine yerleştirilmiş olan Helena heykeli.	Chron. Pasch. 328.

HARİTALAR

Harita 1. Helena onuruna sikke üretimi yapılan darphaneler.

Kaynak: <http://www.constantinethegreatcoins.com/map/map.jpeg>

Harita 2. Roma'da Helena ile ilişkilendirilen yapılar.

Kaynak: J. Hillner (2023). Helena Augusta: Mother of the Empire. New York: Oxford University Press, s. XXXI.

Harita 3. Helena'nın yolculuğunun olası güzergahlarını gösteren harita.

Kaynak: <https://orbis.stanford.edu/>

ÖZGEÇMİŞ SAYFASI

Adı Soyadı : Gökçe ZİNCAP

Yabancı Dil : İngilizce

Doğum Yeri ve Yılı:

E-Posta :

Eğitim ve Mesleki Geçmişi

2015-2021 : Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

2018-2020 : Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Yandal Programı.

2021-2024 : Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Eskiçağ) Anabilim dalı Tezli Yüksek Lisans.

Bilimsel/Sanatsal Faaliyetler:

2020-2020 : Dr. Öğr. Üyesi Hasan Yılmazyaşar Başkanlığında: Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazısı (Anadolu Üniversitesi), (Ekip Üyesi).